

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ
ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Ιούλιος Παναγιώτης Μυλωνάς

Επιβλέπων:
Δρ. Αλίνα Χυζ
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

ΠΡΕΒΕΖΑ 2007

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα, .../ .../ 2007

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1.

2.

3.

Ο Προϊστάμενος του Τμήματος

Περίληψη

Η μετανάστευση αποτελεί ένα από τα καίρια πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα που απασχολεί την Ελλάδα και πολλές άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πράγματι, τα τελευταία 15 χρόνια παρατηρείται διεθνώς το φαινόμενο της μετακίνησης μέρους του εργατικού δυναμικού από αναπτυσσόμενες χώρες ή χώρες της Ανατολικής Ευρώπης προς ανεπτυγμένες χώρες. Ορισμένες απ'αυτές, όπως η Ελλάδα, μετατρέπονται από παραδοσιακή χώρα εκροής μεταναστών σε χώρα υποδοχής. Επίσης παρατηρείται η μετακίνηση μερικών παραγωγικών μονάδων σε άλλες περιοχές ή χώρες, χαμηλού κόστους.

Τα αίτια των μετακινήσεων είναι διάφορα, αλλά κυρίως οικονομικά (και τότε οι μετανάστες λέγονται καλύτερα «οικονομικοί μετανάστες»), πολιτικά (π.χ. διώξεις από αυταρχικά καθεστώτα), πολιτιστικά κλπ.

Στην πρώτη περίπτωση, που είναι και το αντικείμενο της παρούσης μελέτης, τα αίτια συνδέονται όχι μόνο με τις οικονομικές κρίσεις των χωρών προέλευσης αλλά και με τη κατάσταση της χώρας υποδοχής και τις προοπτικές καλύτερης ζωής που προσφέρει. Δηλαδή, σ'έναν αιώνα που χαρακτηρίστηκε από συνεχή διεθνοποίηση, τεχνολογικό εκσυγχρονισμό και διάδοση ιδεολογιών χειραφέτησης, η βασικότερη αιτία της μετανάστευσης πρέπει να αναζητηθεί στην διαφορά οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ανάμεσα στις χώρες προορισμού και στις χώρες προέλευσης.

Αυτό το φαινόμενο έχει αναμφισβήτητα ουσιαστικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις τόσο στις χώρες υποδοχής όσο και στις χώρες καταγωγής. Η Ελλάδα, σαν χώρα υποδοχής, αντιμετωπίζει μεγάλες δυσκολίες στην διαχείριση αυτού του φαινομένου και στον εντοπισμό ικανοποιητικών λύσεων στα προβλήματα που προκύπτουν από αυτό.

Ειδικότερα, πρέπει να δοθούν λύσεις στα προβλήματα που αφορούν την βραχυχρόνια μεταβατική περίοδο - όπως ο εντεινόμενος ανταγωνισμός για τις θέσεις εργασίας - και την μέσο-μακροχρόνια περίοδο όπως η διαδικασία της ενσωμάτωσης των ξένων μεταναστών στις τοπικές κοινωνίες, που δεν είναι ακόμα έτοιμες να δεχτούν και να ενσωματώσουν αυτά τα νέα ρεύματα μεταναστών.

Στη παρούσα εργασία παρουσιάζονται συνοπτικά στοιχεία για την έκταση της μετανάστευσης ιδιαίτερα στην Ελλάδα και εκτίθενται τα συμπεράσματα μελετών που είχαν σαν αντικείμενο αυτό το φαινόμενο. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι βασικές κατευθύνσεις πολιτικής που ακολουθήθηκαν για να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά οι κοινωνικές επιπτώσεις του φαινομένου και κατευθυντήριες γραμμές για μια πολιτική που στοχεύει στην πλήρη και ομαλή ενσωμάτωση των μεταναστών σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

Ευχαριστίες

Το θέμα του ρόλου της εκπαίδευσης στο πρόβλημα της μετανάστευσης, ένα από αυτά που προτάθηκαν από την Σχολή, το διάλεξα γιατί παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, είναι επίκαιρο και πολυδιάστατο.

Από την αρχή όμως ανακάλυψα ότι υπάρχει δυσκολία στην ανεύρεση στοιχείων και δεδομένων γιατί μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει συστηματική καταγραφή του φαινομένου και τα μόνα αξιόπιστα και σε ευρεία κλίμακα στοιχεία είναι από την Απογραφή του 2001.

Έτσι αποδείχτηκε ιδιαίτερα χρήσιμη η βοήθεια που μου δόθηκε από τους αρμόδιους φορείς που ασχολούνται με την μετανάστευση και ειδικά από το Ι.ΜΕ.ΠΟ., το οποίο μου διέθεσε, εκτός από απλά στατιστικά στοιχεία, και εμπειριστατωμένες μελέτες που αναδεικνύουν τις διάφορες πλευρές του φαινομένου (νομικές, κοινωνικές, οικονομικές κλπ.), και ως εκ τούτου θα ήθελα να τους ευχαριστήσω ιδιαίτερα.

Επίσης θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην καθηγήτριά μου κυρία Αλίνα Χυζ, για την πολύτιμη καθοδήγησή της κατά την διάρκεια της εκπόνησης αυτής της μελέτης.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	σελίδα
A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	1
A.1 Εισαγωγή.....	1
A.2 Στόχοι της μελέτης.....	2
A.3 Μεθοδολογία.....	3
B. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	5
B.1 Έννοιες.....	5
B.2 Ιστορικά στοιχεία.....	9
B.3 Αίτια της μετανάστευσης.....	11
B.3.1 Η μετανάστευση κατά τα τελευταία χρόνια.....	12
B.3.2 Γενικοί παράγοντες που επηρεάζουν την μετανάστευση.....	13
B.3.3 Ειδικοί παράγοντες στην περίπτωση της Ελλάδας.....	13
Γ. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	16
Γ.1 Εισαγωγή.....	16
Γ.2 Γενική απεικόνιση της κατάστασης.....	17
Γ.3 Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες.....	18
Γ.3.1 Λόγοι εγκατάστασης.....	20
Γ.3.2 Ο πληθυσμός των μεταναστών.....	20
Γ.3.3 Υπηκοότητες.....	23
Γ.3.4 Γεωγραφική κατανομή.....	25
Γ.3.5 Ηλικία.....	28
Γ.3.6 Φύλο.....	31
Γ.3.7 Οικογενειακή κατάσταση.....	34
Γ.3.8 Κατάσταση απασχόλησης.....	36
Γ.3.9 Ανεργία.....	39
Γ.3.10 Θέση στο επάγγελμα.....	40
Γ.3.11 Τομείς απασχόλησης.....	40
Γ.4 Σχόλια.....	46
Γ.5 Προφίλ του οικονομικού μετανάστη.....	47
Δ. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	49
Δ.1 Θεωρίες για την μετανάστευση.....	49
Δ.2 Πολιτικές αντιμετώπισης της μετανάστευσης μέχρι σήμερα.....	49
Δ.3 Νομικό πλαίσιο.....	55
Ε. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	59
E.1 Εισαγωγή.....	59
E.2. Επιπτώσεις στην οικονομία.....	60
E.2.1 Υφιστάμενα προβλήματα.....	60
E.2.2 Το ασφαλιστικό σύστημα υγείας και πρόνοιας.....	61
E.2.3 Μελέτες ελληνικών φορέων.....	63

E.3	Επιπτώσεις στην κοινωνία	65
E.3.1	Η θέση των μεταναστών στην κοινωνία	65
E.3.2	Η αντιμετώπιση από τον εγχώριο πληθυσμό	65
E.3.3	Η δημόσια εικόνα των μεταναστών	69
E.3.4	Τακτικές ένταξης στην ελληνική κοινωνία.....	70
E.3.5	Συνέπειες και για τις χώρες προέλευσης.....	72
E.4	Σχόλια - Συμπεράσματα.....	73
ΣΤ. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ		75
ΣΤ.1	Η εκπαίδευση ως παράγοντας ένταξης στην κοινωνία	75
ΣΤ.1.1	Το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών	75
ΣΤ.1.2	Δικαίωμα στην εκπαίδευση.....	77
ΣΤ.1.3	Τα παιδιά των μεταναστών	77
ΣΤ.1.4	Στατιστικά στοιχεία για τους αλλοδαπούς μαθητές.....	80
ΣΤ.1.5	Κατηγοριοποίηση αλλοδαπών μαθητών	83
ΣΤ.2	Πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας.....	83
ΣΤ.3	Πολιτικές για την εκπαίδευση	84
ΣΤ.3.1	Η πολιτεία και η εκπαίδευση	85
ΣΤ.3.2	Μέτρα αντιμετώπισης	87
ΣΤ.3.3	Θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των αλλοδαπών.....	88
ΣΤ.3.4	Οργανωμένες παρεμβάσεις της Πολιτείας.....	92
ΣΤ.4	Διαπολιτισμική εκπαίδευση	95
ΣΤ.4.1	Αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης	95
ΣΤ.4.2	Προτάσεις του Ι.ΜΕ.ΠΟ. - Προσδοκώμενα	96
ΣΤ.4.3	Διαπολιτισμική εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο	97
ΣΤ.4.4	Το μαθητικό δυναμικό των σχολείο, διαπ/κής εκπαίδευσης	100
Ζ. Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ		102
Z.1	Έννοια, μορφές και θεωρητικά μοντέλα ενσωμάτωσης	102
Z.1.1	Το περιεχόμενο της έννοιας «ενσωμάτωση»	102
Z.1.2	Μορφές ενσωμάτωσης.....	104
Z.1.3	Θεωρητικά μοντέλα παιδαγωγικής αγωγής	104
Z.2	Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα	110
Η. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ		111
H.1	Σημερινή κατάσταση - Συνοπτικά συμπεράσματα	112
H.2	Διαχείριση των προβλημάτων και δυσκολίες λύσης τους	114
H.3	Καταληκτικές παρατηρήσεις για την εκπαίδευση	116
H.4	Προβληματισμοί και προτάσεις	118
Συνομογραφίες.....		121
Βιβλιογραφία		122
Φορείς		127

**Διαγράμματα (δ.), πίνακες (π.), χάρτες (χ.) και σχήματα (σ.)
στο κύριο κείμενο:**

B.1	(π.)	Μεταναστευτικά ρεύματα που επηρέασαν την Ελλάδα
Γ.1	(δ.)	Ποσοστιαία συμμετοχή των αλλοδαπών στο συνολικό πληθυσμό ευρωπαϊκών χωρών, 2001
Γ.2	(δ.)	Αλλοδαποί κατά κύριο λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα, 2001
Γ.3	(δ.)	Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα διαχρονικά, 1951-2001
Γ.4	(δ.)	Οι μετανάστες στην Ελλάδα κατά εθνικότητα, 2001
Γ.5	(χ.)	Ποσοστό πολιτών τρίτων χωρών στο σύνολο του πληθυσμού δήμων Νομού Αττικής και γειτονικών περιοχών, 2001
Γ.6	(χ.)	Ποσοστό μεταναστών επί συνόλου πληθυσμού ανά δήμο (πολίτες τρίτων χωρών), 2001
Γ.7	(δ.)	Ποσοστιαία αναλογία μεταναστών επί του συνολικού πληθυσμού ανά γεωγραφικό διαμέρισμα, 2001
Γ.8	(δ.)	Ομάδες ηλικίας του πληθυσμού (άνδρες & γυναίκες) - Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών (σε απόλυτους αριθμούς)
Γ.9	(δ.)	Ομάδες ηλικίας ως ποσοστό του αντίστοιχου πληθυσμού - Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών, 2001
Γ.10	(δ.)	Ομάδες ηλικίας - Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών (απόλυτοι αριθμοί)
Γ.11	(δ.)	Ομάδες ηλικίας -Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών: α) ανδρικός πληθυσμός (σε απόλυτους αριθμούς) β) γυναικείος πληθυσμός (σε απόλυτους αριθμούς)
Γ.12	(δ.)	Αναλογία ανδρικού-γυναικείου πληθυσμού στην Ελλάδα, 2001, (απόλυτοι αριθμοί και %): α) Έλληνες, β) Αλλοδαποί
Γ.13	(δ.)	Αναλογία ανά φύλο των σημαντικότερων εθνικοτήτων βάσει των αδειών παραμονής, 2003-2004
Γ.14	(δ.)	Οικογενειακή κατάσταση ανά περιοχές εγκατάστασης
Γ.15	(δ.)	Κατανομή μεταναστών στην Ελλάδα, ανά περιφέρεια
Γ.16	(σ.)	Η δομή της αγοράς εργασίας
Γ.17	(δ.)	Κατανομή των μεταναστών ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης, ως ποσοστό του συνόλου, 2001
Γ.18	(δ.)	Απασχολούμενος πληθυσμός - Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών, 2001
Γ.19	(π.)	Κατανομή αλλοδαπών απασχολούμενων στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, 2001

Γ.20	(δ.)	Απασχόληση των μεταναστών κατά κλάδος οικονομικής δραστηριότητας, 2001
Γ.21	(δ.)	Απασχόληση των μεταναστών κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας: Εξέλιξη 1998-2003
ΣΤ.1	(δ.)	Εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών (όλων των υπηκοοτήτων, άνδρες και γυναίκες), 2001
ΣΤ.2	(δ.)	Επίπεδο εκπαίδευσης των αλλοδαπών (άνδρες & γυναίκες), ως ποσοστό του συνόλου, 2001
ΣΤ.3	(π.)	Κατανομή των αλλοδαπών μαθητών στις σχολικές μονάδες όλων των βαθμίδων, 2002-2003 (απόλυτοι αριθμοί και ποσοστά)
ΣΤ.4	(δ.)	Κατανομή των αλλοδαπών μαθητών στις σχολικές μονάδες όλων των βαθμίδων, 2002-2003
ΣΤ.5	(δ.)	Μεταβολή του αριθμού των μαθητών στα Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, ανά βαθμίδα εκπαίδευσης, κατά το χρονικό διάστημα 1997/98 – 2004/05: α) ημεδαποί μαθητές, β) αλλοδαποί μαθητές
ΣΤ.6	(π.)	Μαθητικό δυναμικό των Σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης κατά το σχολικό έτος 2004-2005
ΣΤ.7	(δ.)	Κατανομή των αλλοδαπών μαθητών στα Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, ανά βαθμίδα εκπαίδευσης, 2004/05
Z.1	(π.)	Κατάσταση επιπολιτισμού κατά Berry

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

A.1 Εισαγωγή

Η οικονομική μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο που απασχολεί τόσο τις χώρες υποδοχής όσο και τις αναπτυγμένες χώρες εκροής μεταναστών.

Μεταναστευτικά ρεύματα παρατηρούνται σε όλη την διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας - ιδιαίτερα στο 19^ο και 20^ο αιώνα, όταν είχαν προορισμό τις ΗΠΑ, την Αυστραλία, τον Καναδά - αλλά και πρόσφατα. Σ' αυτή την περίπτωση οι μετανάστες προέρχονται όχι μόνο από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες αλλά και από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, που τώρα πια συμμετέχουν στον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Κατευθύνονται επίσης προς νέες χώρες υποδοχής, μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα, που θεωρούνται «ελκυστικές».

Τα αίτια της οικονομικής μετανάστευσης σχετίζονται φυσικά με τις οικονομικές κρίσεις των χωρών εκροής και με τις καλύτερες συνθήκες που επικρατούν στις χώρες προορισμού, που προσφέρουν προοπτικές καλύτερων μισθών και καλύτερης ζωής, ενώ συγχρόνως έχουν ανάγκη εργατικού δυναμικού σε ορισμένους τομείς.

Έτσι τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε διεθνώς διαδικασίες όπως τη μετακίνηση μέρους του εργατικού δυναμικού των πολυπληθών αναπτυσσόμενων χωρών στις ανεπτυγμένες χώρες, τη μετακίνηση ορισμένων παραγωγικών μονάδων σε περιοχές ή χώρες χαμηλού κόστους, τη μετατόπιση ολόκληρων υποστηρικτικών τομέων των επιχειρηματικών ομίλων στις αναπτυγμένες χώρες, τη μεταφορά ορισμένων δραστηριοτήτων εκτός των επιχειρήσεων (outsourcing) κλπ.

Οποσδήποτε η εισροή ξένων μεταναστών χαμηλού κόστους στις αναπτυγμένες χώρες αποτελεί μηχανισμό καθυστέρησης της μετατόπισης (σε αναπτυσσόμενες οικονομίες) των παραγωγικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων, όμως η προσαρμογή σ' αυτές τις καινούριες συνθήκες είναι μια διαδικασία περίπλοκη που προκαλεί μια σειρά προβλημάτων που δεν περιορίζονται σε μια βραχυχρόνια μεταβατική περίοδο αλλά έχουν επιπτώσεις και σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Τα προβλήματα αυτά δεν έχουν μόνο οικονομικό χαρακτήρα, είναι κυρίως κοινωνικά, εκπαιδευτικά και πολιτισμικά, και απαιτούν νέα πολυπολιτισμικά μοντέλα.

Στα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η Ελλάδα, από παραδοσιακή χώρα προέλευσης μεταναστών μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής, μολονότι και στο παρελθόν υπήρξαν ορισμένα μεταναστευτικά ρεύματα μετά από πολεμικά και πολιτικά γεγονότα. Αναφερόμαστε για παράδειγμα στην εισροή άνω του ενός εκατομμύριου μεταναστών

μετά από τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και, αργότερα (δεκαετίες '50-'60), μερικών χιλιάδων Ελλήνων που εκδιώχθηκαν από την Κωνσταντινούπολη, γεγονότα που αναμφισβήτητα συνέβαλαν στη σταθεροποίηση και ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας μας και στη συγκράτηση ενός σημαντικού αριθμού παραγωγικών δραστηριοτήτων στην ελληνική επικράτεια που - αν δεν υπήρχε η εισροή πληθυσμού - πιθανότατα θα είχαν μεταναστεύσει πολύ νωρίτερα σε χώρες χαμηλού κόστους.

Όμως, αυτό το φαινόμενο δεν είναι ποτέ ανώδυνο και δημιουργεί μεγάλα προβλήματα που οι χώρες υποδοχής πρέπει να αντιμετωπίσουν, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας όπου υπάρχουν μεγάλες δυσκολίες στην διαχείριση αυτού του φαινομένου και στον εντοπισμό ικανοποιητικών λύσεων στα προβλήματα που δημιουργεί.

A.2 Στόχοι της μελέτης

Η παρούσα μελέτη σε πρώτη φάση διερευνά τα ζητήματα σχετικά με την μετανάστευση, κυρίως τα αίτια, και καταγράφει την παρούσα κατάσταση διά μέσου στατιστικών στοιχείων. Στη συνέχεια αναλύει τα προβλήματα που δημιουργούνται στους διάφορους τομείς από την εισροή των μεταναστών στην Ελλάδα και τις πολιτικές για την αντιμετώπισή τους (κατευθυντήριες γραμμές, επιμέρους επεμβάσεις, προγράμματα). Επικεντρώνεται μετά στην εκπαίδευση των μεταναστών και στο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στη διαδικασία ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία.

Πιο συγκεκριμένα, στη παρούσα εργασία

1. Γίνεται μια σύντομη αναφορά στις έννοιες, στις αιτίες, στα ιστορικά στοιχεία και στις κυριότερες θεωρίες σχετικά με τη μετανάστευση.
2. Παρουσιάζονται στοιχεία για την έκταση της μετανάστευσης στην Ελλάδα - μέσω διαγραμμάτων και γραφημάτων για μια πιο εύκολη κατανόηση των διαφόρων πλευρών της παρούσης κατάστασης (αριθμό των μεταναστών, ηλικία, είδος εργασίας, γεωγραφική κατανομή, επίπεδο μόρφωσης, χρόνο παραμονής κλπ.) - από τα οποία προκύπτει το γενικό προφίλ των μεταναστών. Λεπτομερέστερα στοιχεία βρίσκονται στα Παραρτήματα I. και II.
3. Διερευνώνται τα δεδομένα εκείνα που έχουν επιπτώσεις στους διάφορους τομείς, και αναλύονται τα συμπεράσματα μελετών που εκπονήθηκαν από σχετικούς φορείς όσον αφορά τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην περίπτωση της Ελλάδας.

4. Παρουσιάζονται οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν και διατυπώνονται βασικές κατευθυντήριες γραμμές. Αυτές στοχεύουν στη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης, στην καλύτερη διαχείριση των θεμάτων σχετικά με την μετανάστευση, στη μεγιστοποίηση των οικονομικών πλεονεκτημάτων για τις χώρες υποδοχής αλλά κυρίως σε μια αποτελεσματική αντιμετώπιση των κοινωνικών επιπτώσεων, με σκοπό την ομαλή ενσωμάτωση των μεταναστών.

Σ' αυτό το πλαίσιο τονίζεται η σημασία της εκπαίδευσης και της θεμελίωσης μιας νέας πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

A.3 Μεθοδολογία

Για την συλλογή των στοιχείων απευθύνθηκα στους αρμόδιους κρατικούς φορείς, πρώτα απ' όλα στην ΕΣΥΕ η οποία στην ιστοσελίδα της δημοσιεύει πολλά από τα δεδομένα που σχετίζονται με τον πληθυσμό της Ελλάδας και τους μετανάστες που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια. Τα στοιχεία συγκεντρώθηκαν στα πλαίσια της Απογραφής της 18^{ης} Μαρτίου 2001 και της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (ΕΔΔ) του 2003, ενέργειες που αποτελούν - κυρίως η πρώτη - ένα ορόσημο για την χαρτογράφηση της μετανάστευσης στην Ελλάδα, αφού τα μέχρι τότε στοιχεία ήταν ελλιπή και αποσπασματικά.

Χρησιμοποιήθηκαν και στοιχεία από έρευνες και μελέτες:

- του Ι.ΜΕ.ΠΟ. (Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής),
- του Ι.Π.Ο.Δ.Ε. ((Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων), και
- του Κ.Ε.Μ.Ο. (Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων).

Τα τρία αυτά ινστιτούτα διέθεσαν έντυπο υλικό από τις μελέτες που έχουν εκπονήσει σε θέματα που ποικίλλουν από απλή περισυλλογή δεδομένων, μέχρι έρευνες νομικού, κοινωνικού, οικονομικού κλπ χαρακτήρα.

Επίσης, αξιοποιήθηκαν στοιχεία από το ΙΚΑ (ιδιαίτερα χρήσιμα για την απεικόνιση των εργαζομένων αλλοδαπών, αν και δεν έχουν μεγάλο εύρος). Τέλος, εντόπισα στοιχεία στο διαδίκτυο, σε σελίδες τραπεζών ή άλλων κρατικών ή ιδιωτικών οργανισμών και σε εξειδικευμένα βιβλία πάνω στο θέμα της μετανάστευσης (βλ. βιβλιογραφία).

Χρειάστηκε να κάνω αντιπαράθεση των δεδομένων, επειδή συχνά αυτά τα στοιχεία παρουσιάζονται με διαφορετικό τρόπο (πχ: οι πηγές χωρίζουν τις πληθυσμιακές

ομάδες με διαφορετικό τρόπο) και εκ πρώτης όψεως δίνουν την εντύπωση ότι δεν συμπίπτουν. Αυτά τα δεδομένα ήταν απαραίτητα για να παρουσιάσω μια συνοπτική, αλλά ελπίζω ακριβή και όσο το δυνατό ολοκληρωμένη, εικόνα της μετανάστευσης στην Ελλάδα από το 1990 και μετά.

Τα διαγράμματα και οι πίνακες που μετέφερα χωρίς δικές μου παρεμβάσεις από συγγράμματα και εκδόσεις οργανισμών, φέρουν την ένδειξη «Πηγή» και το όνομα του φορέα ή του συγγραφέα, πχ.:

«Πηγή: ΙΜΕΠΟ».

Τα διαγράμματα που επεξεργάστηκα προσωπικά με βάση στοιχεία που συνέλεξα από διάφορες πηγές φέρουν την ένδειξη «Μυλωνάς» και την πηγή, πχ.:

«Μυλωνάς, βάσει στοιχείων ΕΣΥΕ».

B. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

B.1 Έννοιες

Ο ορισμός της μετανάστευσης δεν είναι εύκολο θέμα αφού επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες (ιδεολογικούς, πολιτικούς αλλά και κοινωνικούς) καθώς και από θεωρητικές προϋποθέσεις, και έτσι αποδόθηκαν διάφοροι ορισμοί σ' αυτή την έννοια.

Είναι κοινώς αποδεκτό από οικονομολόγους και κοινωνιολόγους ότι ως μετανάστευση μπορούμε να ορίσουμε την μετακίνηση κάποιας ομάδας πληθυσμού, αλλά υπάρχουν διαφοροποιήσεις. Κατά τους τρεις πιο αποδεκτούς ορισμούς, μετανάστευση είναι:

- η φυσική μετάβαση ατόμων και ομάδων από μια κοινωνία σε κάποια άλλη (Eisenstadt¹, 1953)
- η κάθε γεωγραφική μετακίνηση μεγάλου αριθμού ατόμων (Sauvy², 1996)
- η μεταφορά ανθρώπινου και εργατικού δυναμικού από μια περιοχή σε κάποια άλλη (Castles & Kosack³, 1973).

Από την παράθεση αυτών των ορισμών προκύπτει ότι μπορεί μεν κύριο χαρακτηριστικό της μετανάστευσης να είναι η γεωγραφική κινητικότητα αλλά αυτό που ορίζεται σαν μετανάστευση στις διάφορες περιπτώσεις εξαρτάται από κοινωνικό-οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες. Για παράδειγμα σήμερα, μιλώντας για μετανάστευση εννοούμε την οικονομική μετανάστευση, διαχωρίζοντάς την έτσι από τις άλλες μορφές μετανάστευσης που μπορεί να πάρει και που είναι η προσφυγική και η ανταλλαγή πληθυσμών.

Ο κοινωνιολόγος καθηγητής του Πανεπιστημίου του Harvard George J. Borjas⁴, εντοπίζοντας τη δυσκολία που μπορούν να επιφέρουν οι πολιτικο-οικονομικές συνθήκες, μιλάει για τη μετανάστευση διακρίνοντάς την με βάση τους «παράγοντες προσέλκυσης» ή «απόθησης»:

- Ø Οι «**παράγοντες προσέλκυσης**» (pull) ήταν αυτοί που καθόρισαν τον μεταναστευτικό χαρακτήρα στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Τότε οι μετανάστες επιλέγονταν από την χώρα υποδοχής με βάση τις ανάγκες της

¹ Shmuel Noah Eisenstadt (1923 -), Πολωνός κοινωνιολόγος. Βλέπε και: KEMO, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», Αθήνα 2004.

² Alfred Sauvy (1898 - 1990), Γάλλος οικονομολόγος και κοινωνιολόγος

³ Stephen Castle (διευθυντής του Refugee Studies Centre, University of Oxford), Godula Kosack (κοινωνιολόγος και εθνολόγος)

⁴ George J. Borjas, οικονομολόγος

σε εργατικό δυναμικό, διαμορφώνοντας μια πολιτική μετανάστευσης στηριζόμενη σε «συμβάσεις εργασίας» και διακρατικές συμφωνίες.

- Ø Οι «**παράγοντες απόθησης**» (push) αντιθέτως δημιουργούνται στις χώρες προέλευσης, όπως γίνεται και σήμερα, μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και τη δημογραφική έκρηξη. Είναι αυτοί οι παράγοντες που καθορίζουν πλέον τις μεταναστατευτικές κινήσεις.

Το μοντέλο της «έλξης – απόθησης» αμφισβητείται από άλλους οικονομολόγους, οι οποίοι θεωρούν ότι δεν μπορεί να εξηγήσει το μεταναστευτικό φαινόμενο, εφόσον αδυνατεί να ερμηνεύσει την διαφοροποίηση των αποφάσεων που παίρνουν άτομα που επηρεάζονται από τους ίδιους ελκτικούς και απωθητικούς παράγοντες.

Πάντως τους δραματικούς μετασχηματισμούς που έλαβαν χώρα σε ολόκληρη την Ευρώπη κατά την δεκαετία του '80 ακολούθησε, αμέσως μετά, ένα νέο κύμα μετανάστευσης που δημιούργησε νέες ευαίσθητες πληθυσμιακές ομάδες όπως αυτές των προσφύγων, των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο. Οι έννοιες αυτές, παρόλο που στην καθημερινότητα μας φαίνεται ότι μπορεί να ταυτίζονται ή να αλληλοκαλύπτονται, δεν είναι το ίδιο και δεν ταυτίζονται μεταξύ τους.

Μπορούμε λοιπόν να αποσαφηνίσουμε τον όρο «μετανάστης» διαχωρίζοντας πρώτα τις προαναφερθέντες έννοιες.

Σύμφωνα πάντα με τη διεθνή βιβλιογραφία⁵ πρέπει να ξεχωρίσουμε τους :

- ▷ **Αιτούντες άσυλο:** είναι άνθρωποι που έχουν καταθέσει αίτηση για άσυλο στη χώρα υποδοχής και αναμένουν την έγκρισή της. Είναι άτομα που εγκατέλειψαν τη χώρα τους λόγω πολιτικών ή ιδεολογικών πεποιθήσεων και που η επιστροφή τους σε αυτές εγκυμονεί κινδύνους για την ακεραιότητάς τους εξαιτίας της φυλετικής τους ταυτότητας ή πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων. Σύμφωνα με τη νομοθεσία, δεν έχουν δικαίωμα εργασίας εκτός αν αποκτήσουν την αντίστοιχη άδεια.
- ▷ **Πρόσφυγες:** είναι αυτοί που έχουν λάβει πολιτικό άσυλο και τους χορηγείται άδεια αορίστου παραμονής στη χώρα με πλήρη εργασιακά δικαιώματα.
- ▷ **Μετανάστες:** Υπήκοοι κρατών εκτός ΕΕ που έχουν εισέλθει νόμιμα ή παράνομα στην Ελλάδα ή άλλες χώρες της ΕΕ με σκοπό την εγκατάσταση και την ανεύρεση προσωρινής ή μόνιμης εργασίας. Όσον αφορά την Ελλάδα, οι μετανάστες μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες:

⁵ Βλ. την μελέτη του ΙΜΕΠΟ: «Οικονομικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης», Τμ. Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2005

1. Επαναπατρισμένους: Έλληνες της διασποράς καθώς και παλιννοστούντες. Ο αριθμός των Ποντίων που επαναπατρίστηκαν την δεκαετία 1987-1997 υπολογίζεται στους 80.000, ενώ στις αρχές του 1999 ο αριθμός αυτός έφτασε στις 15.000.
2. Μετανάστες με άδεια εργασίας: άτομα δηλαδή από άλλες χώρες που αναγκάζονται λόγω δουλειάς να μεταναστεύσουν στη χώρα μας (πχ. στελέχη πολυεθνικών). Ο αριθμός υπολογίζεται στις 25.000-30.000.
3. Οικονομικοί μετανάστες (νόμιμοι και παράνομοι), που στην περίπτωση της Ελλάδας προέρχονται κυρίως από βαλκανικές χώρες και την πρώην Σοβιετική Ένωση

Β Ξένους εργαζόμενους σε εποχιακή βάση: αναφερόμαστε σε αυτούς που εργάζονται στον αγροτικό ή τουριστικό τομέα έχοντας όμως άδεια εργασίας. Στη δεκαετία του '70 η κατηγορία αυτή ήταν ιδιαίτερα πολυπληθής στον βιομηχανικό τομέα με αντίστοιχη όμως μείωση κατά τη δεκαετία του '80.

Το CEDEFOP⁶ (Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης) προτείνει έναν άλλο διαχωρισμό, που περιλαμβάνει περισσότερο λεπτομερείς τύπους μετανάστευσης:

- i Μετανάστευση για λόγους εκπαίδευσης: αυτός ο τύπος αναφέρεται γιατί το κίνητρό των ατόμων αυτών καταλήγει να είναι οικονομικό. Περιλαμβάνει τους σπουδαστές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και το αντίστοιχο ακαδημαϊκό προσωπικό που κινούνται προς χώρες με παρόμοια ή ανώτερα επίπεδα εκπαίδευσης σε σχέση με τη χώρα προέλευσης.
- i Μετανάστες για κατάρτιση: περιλαμβάνει τους επαγγελματίες εκείνους που περνούν ένα σχετικό διάστημα σε κάποια χώρα προκειμένου να εξοικειωθούν με τις σύγχρονες τεχνολογίες ή άλλα εξειδικευμένα προϊόντα.
- i Μετανάστευση για επαγγελματικούς λόγους: εδώ περιλαμβάνονται άτομα που ταξιδεύουν για λόγους απασχόλησης.
- i «Φιλοξενούμενοι εργάτες» (contract migration): το είδος αυτό της μετανάστευσης εμφανίζεται όταν αναγνωρίζεται η ανειδίκευτη ή ημιειδίκευμένη εργασία για λόγους απασχόλησης σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

⁶ CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training), ιδρύθηκε το 1975.
<http://www.cedefop.europa.eu/Cedefop>

- i Μετανάστες για μόνιμη τακτοποίηση (settlement migration): ο τύπος αυτός αναφέρεται στα άτομα που πηγαίνουν σε μια χώρα με σκοπό τη μόνιμή τους εγκατάσταση.
- i Παράνομοι Μετανάστες.

Μειονότητες και μετανάστες

Τις τελευταίες δεκαετίες το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις που του προσδίδουν το χαρακτήρα ενός «νέου στοιχήματος» στο οποίο οι σύγχρονες κοινωνίες καλούνται να ανταποκριθούν και να ισορροπήσουν ανάμεσα στην επιτυχή αξιοποίηση της θετικής δυναμικής και στην πρόληψη πιθανών προβλημάτων που γεννά αυτή η συνύπαρξη.

Επιπλέον, ένα από τα ζητούμενα της δεκαετίας του '90, όταν άρχιζε το μεγάλο κύμα μετανάστευσης προς την Ελλάδα, ήταν εάν η χρήση του όρου «μειονότητα» αρμόζει και για τις μεταναστευτικές κοινότητες. Ακόμη και τώρα οι όροι αυτοί καμιά φορά στην καθημερινότητα συγχέονται.

Οι δυο επικρατέστερες απόψεις είναι οι ακόλουθες:

- 1) Κατά την πρώτη άποψη οι όροι «μειονότητες» και «μετανάστες» παραπέμπουν σε άλλες σημασίες και σε διαφορετικές ιστορικές πραγματικότητες. Οι μειονότητες είναι γηγενείς πολίτες ενός κράτους και ζουν «παραδοσιακά» στην επικράτειά του, όντας θύματα μιας ατυχούς εφαρμογής της αρχής των εθνοτήτων στο γεωπολιτικό χάρτη. Αντιθέτως οι μετανάστες έρχονται με στόχο μια καλύτερη ζωή σε ένα κράτος και δεν είναι πολίτες του αλλά «φιλοξενούνται», κατά μια προσφιλή συμπονετική ορολογία των ημερών μας.
- 2) Η δεύτερη λέει ότι, ναι μεν οι ιστορικές μειονότητες έχουν ακολουθήσει διαφορετική πορεία ιστορικής συγκρότησης απ' ότι οι σύγχρονες μεταναστευτικές κοινότητες, αλλά, σε τελευταία ανάλυση, τα προβλήματα είναι, λίγο ως πολύ, κοινά: προβλήματα αποδοχής, κοινωνικής ένταξης και αποκλεισμού, προβλήματα πολιτικής συμμετοχής και διακρίσεων θρησκευτικής ελευθερίας, εκπαίδευσης, κλπ. Κατά την άποψη αυτή οι μεταναστευτικές κοινότητες αποτελούν εν δυνάμει μειονοτικούς θυλάκους. Κάποιες θα ενταχτούν και θα αφομοιωθούν πλήρως και κάποιες άλλες όχι.

Τέλος, υπενθυμίζουμε ότι στα ελληνικά ο όρος «μετανάστευση» εννοεί και την εκροή (emigration) και την εισροή (immigration) πληθυσμού.

B.2 Ιστορικά στοιχεία

Προ του 1990

Μεταναστευτικοί κύκλοι παρατηρούνται σε όλη την διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας. Οι πληθυσμιακές μετακινήσεις προς τα οικονομικά κέντρα της Δύσης οφείλονται σε συγκεκριμένες ιστορικές και κοινωνικό-πολιτικές καταστάσεις και πραγματοποιούνται σε διάφορες χρονικές περιόδους.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι ευρωπαϊκοί αποικισμοί του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα και τα μεταναστευτικά ρεύματα προς ΗΠΑ, Αυστραλία, Καναδά και άλλες χώρες. Πρέπει να τονιστεί ότι κατά την περίοδο από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980, οι επείγουσες ανάγκες για την ταχύρυθμη ανάπτυξη των δυτικοευρωπαϊκών χωρών και πιο συγκεκριμένα για την επέκταση των βιομηχανικών τους δραστηριοτήτων συντέλεσαν στην εντυπωσιακή εργατική μετανάστευση και στην αναζήτηση φτηνού εργατικού δυναμικού. Παρατηρείται λοιπόν μαζική μετανάστευση τόσο σε χώρες υπερατλαντικές (ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία) όσο και ευρωπαϊκές (ιδίως Γερμανία, Βέλγιο, Ελβετία, Ολλανδία, Σουηδία, Γαλλία).

Με τα μεγάλα ρεύματα προς την Δύση, φτωχές χώρες βρίσκανε διέξοδο στα εσωτερικά τους προβλήματα. Το ίδιο έκανε και η Ελλάδα, ιδιαίτερα στις δεκαετίες 1960-1970, για να αντιμετωπίσει τα οικονομικά και κοινωνικά μεταπολεμικά της προβλήματα. Η μετανάστευση της περιόδου αυτής σφράγισε την Ελλάδα και συνέβαλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνικής, δημογραφικής, οικονομικής και πολιτισμικής πραγματικότητας⁷.

Μετά το 1990

Την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα προστέθηκαν και άλλες μαζικές μετακινήσεις, αν και με διαφορετική «κατεύθυνση»: τα πρόσφατα μεταναστευτικά ρεύματα από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες (μετά το άνοιγμά τους στον παγκόσμιο ανταγωνισμό), όπως και αντίστοιχα ρεύματα από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες στα πλαίσια των χρηματοοικονομικών κρίσεων και του ανοίγματος των συνόρων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, κατέστησαν χώρες προορισμού, χώρες που παραδοσιακά ήταν χώρες προέλευσης (ιδιαίτερα οι μεσογειακές: Ιταλία, Ελλάδα, κλπ).

Βέβαια το φαινόμενο της υποδοχής μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα είχε αρχίσει από την δεκαετία του 1950 με μικρά μεταναστευτικά ρεύματα, κυρίως προσφύγων από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και την Τουρκία, αλλά

⁷ Ναζάκης Χ.-Χλέτσος, Μ., «Μετανάστες και μετανάστευση», ΙΜΕΠΟ-Πατάκης, Αθήνα 2002, σελ.5

επρόκειτο για σποραδικά φαινόμενα που συνεχίστηκαν με αργούς ρυθμούς μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980 και αφορούν κυρίως παλιννοστούντες πρόσφυγες.

Ιδιαίτερη σημασία έχει για την Ελλάδα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το άνοιγμα των πρώην σοσιαλιστικών χωρών στον ανταγωνισμό, γιατί σήμαινε την μετατροπή της Ελλάδας από παραδοσιακή χώρα εκροής μεταναστών σε χώρα υποδοχής μεταναστών, κυρίως από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες (Αλβανία, ΠΓΔΜ, Βουλγαρία, Ρουμανία) αλλά και από αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Πάντως το φαινόμενο της μαζικής εισροής οικονομικών μεταναστών συνδέεται επίσης με τις ανάγκες και τις εξελίξεις της ελληνικής αγοράς εργασίας, με την αναζήτηση φτηνών εργατικών χεριών, τη γειννίαση της χώρας με τις χώρες της Βαλκανικής και γενικότερα με τη γεωπολιτική της θέση⁸.

Έτσι, στη δεκαετία του 1990 έλαβε χώρα μια μαζική εισροή οικονομικών μεταναστών, αν και η διαδικασία νομιμοποίησης και ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία καθυστέρησε σημαντικά και ουσιαστικά τέθηκε σε εφαρμογή από το 1998 (με το ΠΔ 358/1997). Αυτό το πρόσφατο μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα (1990-2005) πραγματοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό με ανοργάνωτο και παράνομο τρόπο και συνεχίζει να έχει μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση του κοινωνικού ιστού της χώρας, στις εξελίξεις του συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων, στο πολιτικό πεδίο κλπ. Είναι δε πολύ πιθανό αυτό το μεταναστευτικό ρεύμα να έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό και τις δημογραφικές προοπτικές της Ελλάδας για τα επόμενα χρόνια. Πράγματι, στα μέσα της δεκαετίας του 2000 τα δημογραφικά στοιχεία παρουσιάζουν μια αισθητή και σχεδόν απότομη αύξηση.

Σήμερα οι οικονομικοί μετανάστες ξεπερνούν πλέον το εκατομμύριο, και αποτελούν μια πρόκληση για την πολιτεία που αφενός καλείται να διαφυλάξει τη συνοχή της και αφετέρου να σχεδιάσει μια αποτελεσματική πολιτική για τη μετανάστευση.

Ωστόσο, η απότομη και ξαφνική μετατροπή της Ελλάδας σε χώρα υποδοχής οικονομικών μεταναστών βρήκε απροετοίμαστους κράτους και πολίτες. Η μαζική είσοδος στην Ελλάδα οικονομικών μεταναστών στις αρχές της δεκαετίας του '90 χτύπησε «ως κεραυνός εν αιθρία» την ελληνική κοινωνία, η οποία ως τότε είχε ενιαίο και ομογενή στην πλειοψηφία του πληθυσμό και κάθε δημόσια συζήτηση για

⁸ Μαρβάκης, Αθ.-Παρασάνογλου Δ.-Παυλου Μ., (2001) «Μετανάστες στην Ελλάδα», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, και Καβουνίδη Τζ., «Χαρακτηριστικά μεταναστών: Το ελληνικό Πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998», Σάκκουλας, Αθήνα 2002, σελ.5

μειονότητες αποτελούσε ταμπού⁹. Δημιουργήθηκε έτσι ένα επιπλέον πρόβλημα που έχει να κάνει με την αύξηση των φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού.

Ο πίνακας που ακολουθεί παραθέτει συνοπτικά τα κυριότερα μεταναστευτικά ρεύματα που χαρακτήρισαν την ελληνική ιστορία στα τελευταία 100 χρόνια.

Πίνακας Β.1: Μεταναστευτικά ρεύματα που επηρέασαν την Ελλάδα

1900-1920	Έντονο μεταναστευτικό ρεύμα προς ΗΠΑ και Καναδά
1922	Άφιξη μεγάλου αριθμού ομογενών προσφύγων από την Τουρκία σαν επακόλουθο της Μικρασιατικής Καταστροφής
1920-1955	Φυσιολογική μεταναστευτική κίνηση των Ελλήνων προς Αμερική
1955-1959	Νέο μεταναστευτικό ρεύμα προς άλλες χώρες (Γερμανία, Βέλγιο κλπ)
1960-1974	Εκρηκτικό ρεύμα των Ελλήνων κυρίως προς Γερμανία, Αυστραλία και ΗΠΑ.
1974-1980	Αρχίζει το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα
1981-1988	Παρατηρείται έντονο μεταναστευτικό ρεύμα με τη μορφή της παράνομης απασχόλησης
1988-1991	Υπερβολική αύξηση των ξένων παράνομα απασχολούμενων που υπολογίζονται πλέον σε 300.000.

Πηγή: Σούλης Σ., «Το ξένο παράνομο εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα», στο: «Διαστάσεις κοινωνικής πολιτικής σήμερα», Αθήνα 1993, σελ. 443

Β.3 Αίτια της μετανάστευσης

Το πρόβλημα της μετανάστευσης είναι τεράστιο, πολύπλοκο και ασφαλώς είναι αντικείμενο κοινωνιολογικής έρευνας, αλλά και ιστορικής μελέτης για το μέλλον των χωρών της Ευρώπης μέσα στα νέα πλαίσια που την τελευταία δεκαετία δημιουργήθηκαν. Αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο, με ιδιαιτερότητες, που εκδηλώνεται διαχρονικά και σε παγκόσμια κλίμακα.

Τα αίτια της μετανάστευσης είναι πολύμορφα. Οι άνθρωποι μεταναστεύουν για πολλούς λόγους εκ των οποίων ο κυριότερος είναι για να αποφύγουν τους πιεστικούς παράγοντες της ζωής αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και κοινωνικής ανεξαρτησίας, δηλαδή μεταναστεύουν για οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς αλλά και για πολιτιστικούς λόγους. Αυτό έχει ως συνέπεια την αλλαγή του μοντέλου του ομοιογενούς εθνικού κράτους.

⁹ Λαμπριανίδης Α.-Λυμπεράκη Α., «Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη», Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σελ.109-136

Σ' έναν αιώνα που χαρακτηρίστηκε από συνεχή διεθνοποίηση, τεχνολογικό εκσυγχρονισμό και διάδοση ιδεολογιών χειραφέτησης με αποτέλεσμα τις πολλαπλές κινητοποιήσεις των πληθυσμών, η βασικότερη αιτία της μετανάστευσης πρέπει να αναζητηθεί στην διαφορά οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές μητροπόλεις και στις χώρες της «περιφέρειας».

Η οικονομική μετανάστευση προκαλείται από την ίδια την αναπτυξιακή διαδικασία την οποία και επηρεάζει. Δηλαδή με άλλα λόγια, το μοντέλο ανάπτυξης μας «παράγει» τους μετανάστες από την στιγμή που στηρίζεται στην κινητικότητα της εργασίας. Καθετί που το οικονομικό σύστημα «παράγει», ταυτόχρονα το χρησιμοποιεί. Έτσι και στη περίπτωση των μεταναστών, η μετακίνησή τους από μια περιοχή στην άλλη ευνοεί την οικονομική ανάπτυξη σε παγκόσμια κλίμακα.

Σήμερα στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας διευκολύνεται και ενθαρρύνεται η κινητικότητα όλων των παραγωγικών συντελεστών και οι επιπτώσεις από την κινητικότητά τους είναι ιδιαίτερα σημαντικές.

B.3.1 Η μετανάστευση κατά τα τελευταία χρόνια

Η μετανάστευση αποτελεί μια από τις διαδικασίες με τις οποίες επιδιώκεται η αύξηση της παραγωγικότητας και αποδοτικότητας του παραγωγικού δυναμικού και της οικονομικής ευημερίας των πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε διεθνώς διαδικασίες:

- α) αναδιάταξης -μετακίνησης του τόπου εγκατάστασης των παραγωγικών μονάδων σε περιοχές ή χώρες χαμηλού κόστους,
- β) μεταφοράς εκτός των επιχειρήσεων (outsourcing) σε χώρες χαμηλού κόστους ολόκληρων υποστηρικτικών τομέων των επιχειρηματικών ομίλων στις αναπτυγμένες χώρες, και
- γ) μετακίνησης ενός μέρους του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού των πολυπληθών αναπτυσσόμενων χωρών (μετανάστευση) στις ανεπτυγμένες χώρες για εξασφάλιση καλύτερης και πιο αποδοτικής εργασίας.

Έτσι θα μπορούσε να λεχθεί ότι η εισροή ξένων μεταναστών χαμηλού κόστους στις αναπτυγμένες χώρες αποτελεί μηχανισμό καθυστέρησης της μετανάστευσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων στις αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Σε όλες τις περιπτώσεις, τόσο η μετανάστευση όσο και η μετακίνηση του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων και του outsourcing παίζουν αποφασιστικό και

ουσιαστικό ρόλο στην παγκόσμια οικονομική και κοινωνική πρόοδο, παρά τα δύσκολα προβλήματα προσαρμογής που μπορεί να συνεπάγονται στη βραχυχρόνια μεταβατική περίοδο.

B.3.2 Γενικοί παράγοντες που επηρεάζουν την μετανάστευση

Από τι επηρεάζεται η μετανάστευση και, γενικότερα, τι ωθεί τους πολίτες να μεταναστεύουν; Πρόκειται για παράγοντες του ευρύτερου οικονομικού-κοινωνικού χώρου αλλά και παράγοντες που σχετίζονται με το προφίλ της περιοχής και με τα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων που μετακινούνται.

Για παράδειγμα οι εισοδηματικές διαφορές μεταξύ χώρας-προορισμού και χώρας-προέλευσης επηρεάζουν θετικά τη μετανάστευση. Όσο αυξάνεται η διαφορά ανάμεσα στις αποδοχές των εργαζομένων στις δύο χώρες, τόσο αυξάνεται η μετανάστευση.

Η γεωγραφική απόσταση επηρεάζει εξίσου την μετανάστευση και ο Schwarz¹⁰ (1973) υποστηρίζει ότι υπάρχει μια αρνητική σχέση ανάμεσα στην απόσταση και την πιθανότητα ενός ατόμου να μεταναστεύσει (όσο η απόσταση μειώνεται, τόσο η πιθανότητα αυξάνεται).

Στους σημαντικούς παράγοντες της μετανάστευσης, εκτός από την διαφορά μισθών και την γεωγραφική θέση, υπάρχει και ο «χρόνος αναζήτησης εργασίας»¹¹ και αυτό είναι αντιστρόφως ανάλογο,

Όσον αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, η μετανάστευση είναι περισσότερο διαδεδομένη στους νέους και σε δυο πολύ ξεχωριστές ομάδες: τους πολύ μορφωμένους (G.J.Borjas¹², 1996) και στους ανειδίκευτους.

Το άνοιγμα των οικονομιών και γενικότερα ο διεθνής ανταγωνισμός μπορεί να επηρεάσει τη μετανάστευση, που κατά κανόνα διευκολύνεται στα πλαίσια ενός ανοικτού συστήματος. Πάντως, το άνοιγμα στους «ξένους» δεν θα μπορούσε να γίνει εάν οι χώρες υποδοχής δεν είχαν τη σχετική βούληση, υπαγορευμένη από οικονομικές σκοπιμότητες (π.χ. ανάγκη για φτηνή εργατική δύναμη).

¹⁰ A. Schwartz, «Interpreting the Effect of Distance on Migration», *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, vol. 81(5), σελ.1153-69, Sept.-Oct. 1973

¹¹ Stiglitz J.E., «Alternative theories of wages determination etc.», *Quarterly Journal of Economics*, vol. 88, 1974

¹² Borjas G.J., «Friends or strangers: The impact of immigrants on US Economy», Basic Books, N.Y. 1990

B.3.3 Ειδικοί παράγοντες στην περίπτωση της Ελλάδας

Η εξάπλωση του μεταναστευτικού ρεύματος στην Ελλάδα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '90 αποτελεί αντικείμενο διαφορετικών ερμηνευτικών προσεγγίσεων, αλλά η διερεύνηση της σχετικής βιβλιογραφίας αποδεικνύει μια σειρά προσδιοριστικών παραγόντων που επέδρασαν σε όλες τις χώρες της Νότιας Ευρώπης.

Οι παράγοντες που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία για την περίπτωση της Ελλάδας είναι η γεωγραφική της θέση, η σχετική αντικειμενική αδυναμία αξιόπιστου έλεγχου των συνόρων, το μεγάλο μέγεθος της παραοικονομίας και η δομή της ελληνικής οικονομίας, που σημαντικό μέρος της δραστηριότητάς της στηρίζεται στην εργασία, δηλαδή είναι εντάσεως εργασίας¹³.

- 1) Ο πρώτος παράγοντας συνδέεται με την **ανάπτυξη της παραοικονομίας** (που υπολογίζεται ότι αντιστοιχεί περίπου στο 30% του Ελληνικού ΑΕΠ) καθώς και με την ιδιαίτερη αύξηση του αριθμού μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων έντασης εργασίας.

Στην παραοικονομία οι μετανάστες μπορούν να απασχοληθούν ευκολότερα και γρηγορότερα απ' ό,τι στην επίσημη οικονομία. Οι καταστάσεις αυτές δημιούργησαν μια πληθώρα ευκαιριών για τους μετανάστες καθώς οι μικρές επιχειρήσεις προσπάθησαν να λειτουργήσουν ανταγωνιστικά στην τοπική αγορά μειώνοντας το κόστος εργασίας τους. Η ανάπτυξη ατομικών επιχειρήσεων και η δραστηριότητα ενός αυξημένου αριθμού αυτοαπασχολούμενων ενίσχυσαν τη ζήτηση για ανειδίκευτο και χαμηλά αμειβόμενο ανθρώπινο δυναμικό σε θέσεις εργασίας χαμηλής ποιότητας που δεν καλύπτονται από Έλληνες εργαζόμενους. Και τούτο διότι οι επαγγελματικοί προσανατολισμοί των ελλήνων εργαζομένων κατευθύνονται πλέον σε θέσεις εργασίας υψηλής ποιότητας εξαιτίας της ανόδου του μορφωτικού και βιοτικού τους επιπέδου.

Από την άλλη πλευρά, η εποχιακή φύση συγκεκριμένων κλάδων απασχόλησης (γεωργία, τουρισμός, αλιεία και κατασκευές) και η ανάπτυξη θέσεων εργασίας στους τομείς της κοινωνικής προστασίας και φροντίδας ενίσχυσαν την ανάγκη υιοθέτησης ευέλικτων μορφών απασχόλησης. Έτσι δημιουργήθηκε σταδιακά ένα ρεύμα ζήτησης παράνομου εργατικού δυναμικού, που ουσιαστικά επικύρωσε την προσαρμογή των συστημάτων απασχόλησης στις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες¹⁴.

¹³ Αμίτσης Γ.- Λαζαρίδη Γ. «Νομικές και κοινωνικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ. 26

¹⁴ SOPEMI, «Trends in international migration», OECD, Paris 1993

- 2) Ο δεύτερος παράγοντας συνδέεται με τη **γεωγραφική θέση** της Ελλάδας και τη μορφολογία του εδάφους της. Η μεγάλη έκταση των ακτών της (33.000 χιλ.) και η έκταση των περιφερειακών συνόρων της (1.170 χιλ.) κάνουν αδύνατη την ικανοποιητική φύλαξη των συνόρων της. Έτσι τα σύνορά της είναι ανοικτά για τη παράνομη είσοδο μεταναστών με διαφόρους τρόπους.
- 3) Ο τρίτος παράγοντας σχετίζεται με τη **δυνατότητα** που προσφέρει η Ελλάδα σε μετανάστες προερχόμενους από το Μεσογειακό Νότο να τη χρησιμοποιούν τόσο σαν προσωρινό σταθμό, κατευθυνόμενοι προς άλλες χώρες της Ευρώπης, όσο και σαν χώρα μόνιμης εγκατάστασης.
- 4) Ένας τέταρτο ερμηνευτικός παράγοντας εντοπίζεται στη αδυναμία της δημόσιας διοίκησης να εφαρμόσει ένα αυστηρό καθεστώς απομάκρυνσης των εισερχομένων που παραμένουν και μετά τη λήξη της άδειας εισόδου.
- 5) Ο τελευταίος παράγοντας προσέγγισης του μεταναστευτικού φαινομένου συνδέεται με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών που επιτρέπει τη διάδοση των πληροφοριών για τα πλεονεκτήματα απασχόλησης στην Ελλάδα, όπως για παράδειγμα ότι οι αμοιβές στην Ελλάδα είναι 3-6 φορές υψηλότερες από τα αντίστοιχα των χωρών προέλευσης των περισσότερων μεταναστών.

Γ. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Γ.1 Εισαγωγή

Το 2000 υπολογίστηκε από το Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (Ι.Ο.Μ.)¹⁵ ότι υπήρχαν περίπου 11 εκατομμύρια αλλοδαποί μετανάστες στην ΕΕ, παρά τα μέτρα περιορισμού της μετανάστευσης που εφαρμόζονται σε πολλά κράτη ήδη από το 1970. Κάθε κράτος μέλος της ΕΕ επηρεάζεται από τα μαζικά μεταναστευτικά ρεύματα και καλείται να ενσωματώσει στον εθνικό του πυρήνα ποικίλα εθνικά, εθνοτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, ενώ παράλληλα - σε επίπεδο ΕΕ - όλα τα κράτη έχουν συμφωνήσει να προωθήσουν κοινά μέτρα μεταναστευτική πολιτικής.

Η μετανάστευση αποτελεί στρατηγική προτεραιότητα για την ΕΕ και αναγνωρίζεται ότι, αν αξιοποιηθεί σωστά, μπορεί να λειτουργήσει ως παράγων ανάπτυξης τόσο για την ΕΕ όσο και για τις τρίτες εμπλεκόμενες χώρες¹⁶.

Κύριος στόχος είναι η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών υπό την οπτική της διαπίστωσης ότι η ΕΕ χρειάζεται τους μετανάστες προκειμένου να αντιμετωπίσει τις οικονομικές και δημογραφικές της ανάγκες. Εν όψει των παραπάνω δεδομένων, η λύση της μηδενικής επιλογής και του απόλυτου περιορισμού της μετανάστευσης δίνει αναπόφευκτα τη θέση της σε μέτρα ελεγχόμενης υποδοχής, ένταξης και επαναπατρισμού των μεταναστών.

Πριν από το 1992, η κυρίαρχη στόχευση για την χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής υπήρξε η ολοκλήρωση του χώρου Schengen¹⁷, υπό την έννοια ότι η ελεύθερη μετακίνηση εντός των ενωσιακών συνόρων απαιτούσε λήψη αντισταθμιστικών μέτρων στα εξωτερικά σύνορα. Παράλληλα, αν και σε αντίθετη κατεύθυνση, η ενσωμάτωση του κεκτημένου του Schengen στο πλαίσιο της ΕΕ ενίσχυσε την σύνδεση μεταξύ της περιοχής του Schengen και της εσωτερικής (κοινοτικής) αγοράς, στην οποία τα αγαθά, τα πρόσωπα, οι υπηρεσίες και το κεφάλαιο κινούνται ελεύθερα, αν και η εξέλιξη της τελευταίας δεν υπήρξε πλήρης σε ότι αφορά τους υπηκόους τρίτων χωρών.

¹⁵ International Organization for Migration

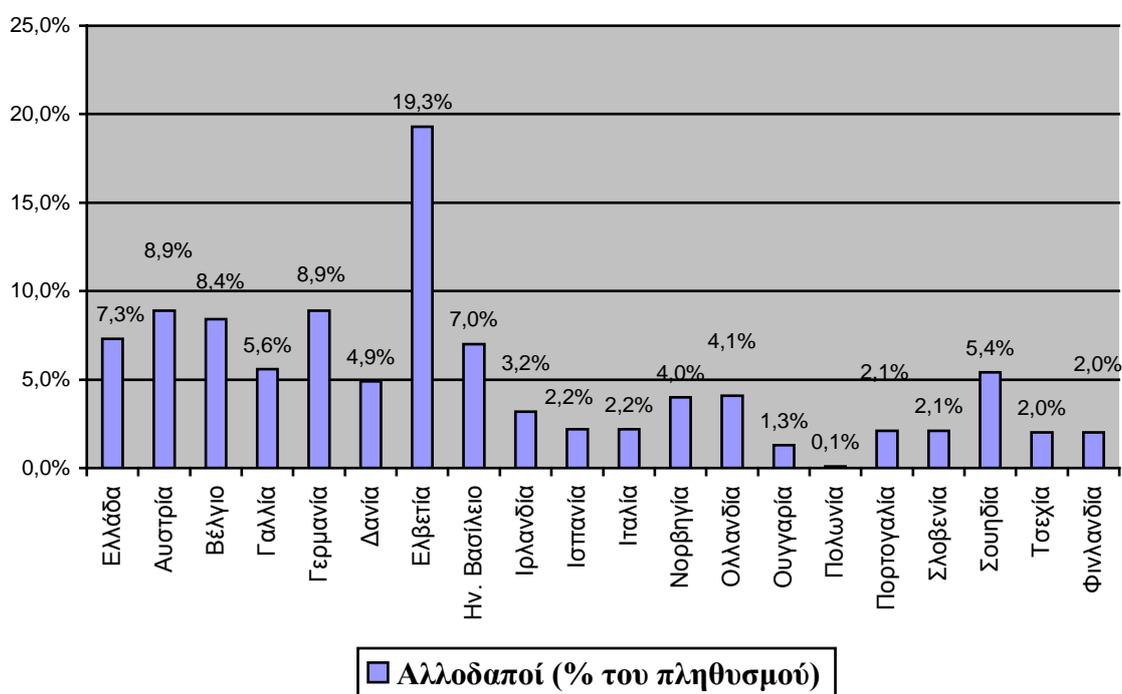
¹⁶ European Commission, «Integrating migrational issues into the Eu's external relations», IP/02/1793-Brussels, 3 December 2002 (http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/news/ip02_1793.htm)

¹⁷ Η σύμβαση Schengen (μικρή πόλη του Λουξεμβούργου) τέθηκε σε ισχύ το 1995 και ενσωματώθηκε στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την έναρξη ισχύος της συνθήκης του Άμστερνταμ το Μάιο του 1999. Έκτοτε, το κεκτημένο Schengen εφαρμόζεται και αναπτύσσεται περαιτέρω εντός του νομικού και θεσμικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Γ.2 Γενική απεικόνιση της κατάστασης

Η κυριότερη πηγή δεδομένων σχετικά με τους μετανάστες που βρίσκονται στην Ευρώπη είναι οι μελέτες των φορέων της ΕΕ και του Κέντρου Ερευνών «Centre of Research and Analysis of Migration» του Λονδίνου. Βλέπε πίνακα Π.1 στο Παράρτημα Π.

Διάγραμμα Γ.1: Ποσοστιαία συμμετοχή των αλλοδαπών στο συνολικό πληθυσμό ευρωπαϊκών χωρών (2001)

Πηγή: Alpha Bank, με στοιχεία του Centre of Research of Analysis of Migration, London 2005

Στο διάγραμμα Γ.1 παρουσιάζεται το ποσοστό των αλλοδαπών στα σύνολα των πληθυσμών σε ευρωπαϊκές χώρες. Στις περισσότερες από αυτές τα ποσοστά των αλλοδαπών στο συνολικό πληθυσμό είναι σχετικά υψηλά αν και χαμηλότερα ακόμα από εκείνα των ΗΠΑ (12,3 %), του Καναδά (19,3%) και της Αυστραλίας (23,4%).

Ιδιαίτερα εντυπωσιακά είναι τα ποσοστά της Ελλάδας και της Ιρλανδίας αν λάβουμε υπόψη ότι στο 2^ο μισό του 20^{ου} αιώνα και οι δύο ήταν χώρες εκροής ενώ τώρα έχουν καταστεί χώρες υποδοχής μεταναστών (το 7,3% και το 3,2% του πληθυσμού τους αντίστοιχα αποτελείται από μετανάστες). Πάντως ακόμα και σήμερα υπολογίζεται ότι περίπου 3,5 εκατ. Έλληνες ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό.

Για να ερμηνεύσουμε σωστά τα στοιχεία, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι ο αριθμός των μεταναστών σε μια χώρα μεγαλώνει όσο συνεχίζεται η εισροή, αλλά μειώνεται όσο αυτοί αποκτάνε την υπηκοότητα της χώρας υποδοχής, βέβαια σε πολύ μικρότερη κλίμακα, εκτός από ορισμένα κράτη όπως πχ. η Γαλλία.

Γ.3 Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες

Το φαινόμενο της υποδοχής μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 με μικρά μεταναστευτικά ρεύματα - κυρίως πρόσφυγες από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και την Τουρκία - και συνεχίστηκε με χαμηλούς ρυθμούς μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980. Στη συνέχεια όμως, στη δεκαετία του 1990, η εισροή οικονομικών μεταναστών έγινε μαζική.

Δυστυχώς δεν υπάρχουν συγκεκριμένα και αξιόπιστα στοιχεία που να μας επιτρέπουν να καταγράψουμε με ακρίβεια την εξέλιξη – ποσοτική και ποιοτική - του φαινομένου της μετανάστευσης τουλάχιστον στην τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα. Τα διαθέσιμα στοιχεία προέρχονται από διάφορους φορείς και είναι τμηματικά, ελλιπή και μη συστηματικά. Τελικά δεν είναι πάντα συγκρίσιμα, γιατί εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς και έτσι οι φορείς ζητάνε από τους μετανάστες μόνο ορισμένα από τα στοιχεία που χρειάζονται για να έχουμε πλήρη εικόνα του φαινομένου της «μετανάστευσης».

Τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για μια σωστή καταγραφή της κατάστασης ώστε να έχουμε πάντα μια ενημερωμένη εικόνα της εξέλιξης του φαινομένου στο χρόνο, πάντα σε ετήσια βάση, είναι :

- υπηκοότητα, κατά ηλικία και φύλο
- χώρα γέννησης, κατά ηλικία και φύλο
- περιοχή συνηθισμένης διαμονής
- έτος πρώτης άφιξης, χρόνος παραμονής (συνεχόμενος ή όχι)
- οικογενειακή κατάσταση
- επίπεδο μόρφωσης και εκπαίδευσης
- επαγγελματική κατάσταση, απασχόληση, τομέας οικονομικής δραστηριότητας
- κλπ.

Μια πρώτη συστηματική προσπάθεια καταγραφής των μεταναστών είχε γίνει το 1998 στα πλαίσια της διαδικασίας νομιμοποίησής τους από την ελληνική κυβέρνηση (οι μετανάστες που επιθυμούσαν να ενταχθούν στο πρόγραμμα νομιμοποίησης έπρεπε να υποβάλουν τα δικαιολογητικά για την απόκτηση της λευκής κάρτας, σε πρώτη φάση, και της πράσινης κάρτας, μετά). Υπέβαλαν αίτηση περίπου 372 χιλ. άτομα. Την ίδια χρονιά η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ υπολόγισε τους μετανάστες που ήταν σε ηλικία προς εργασία σε 223.148 άτομα.

Αλλά η πρώτη αξιόπιστη και εκτεταμένη καταγραφή των μεταναστών προέρχεται από τα στοιχεία της Απογραφής της ΕΣΥΕ της 18^{ης} Μαρτίου 2001, ενώ οι μοναδικές πηγές που καταγράφουν ετήσια στοιχεία είναι το Υπουργείο Εσωτερικών (δεδομένα που αφορούν άδειες παραμονής και άδειες εργασίας, που όμως είναι διαθέσιμα μόνο όσο αφορά την υπηκοότητα κατά φύλο, και όχι την περιοχή εγκατάστασης ή την κατανομή κατά ηλικία) και το ΙΚΑ (μόνο για ένα μέρος του μεταναστευτικού πληθυσμού).

Για θέματα που αφορούν την αγορά εργασίας, μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία και από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού του Υπουργείου Εσωτερικών, Επειδή όμως η ενσωμάτωση «δειγματοληπτικών» στοιχείων με άλλα στοιχεία της ΕΣΥΕ δεν είναι πάντα εύκολη, για την απεικόνιση των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των αλλοδαπών θα χρησιμοποιήσουμε κυρίως τα δεδομένα που προέρχονται από την ΕΣΥΕ (Απογραφή του Πληθυσμού 2001).

Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης χρησιμοποιήθηκαν συμπληρωματικά και στοιχεία από μελέτες του Ι.ΜΕ.ΠΟ., του Ι.Π.Ο.Δ.Ε., του Υπουργείου Εσωτερικών και του ΙΚΑ.

Στόχος της ενότητας αυτής είναι η απεικόνιση της σημερινής κατάστασης της μετανάστευσης στην Ελλάδα καθώς μια προσπάθεια να σχηματιστεί το οικονομικό και κοινωνικό προφίλ των οικονομικών μεταναστών.

Δηλαδή πρώτα θα παρουσιαστούν τα χαρακτηριστικά του αλλοδαπού πληθυσμού, κυρίως σε μορφή διαγραμμάτων και γραφημάτων: αριθμός, γεωγραφική κατανομή, ηλικία, φύλο, κύριος λόγος εγκατάστασης στην Ελλάδα, απασχόληση και ποσοστό ανεργίας, θέση στο επάγγελμα, κλάδος δραστηριότητας, οικογενειακή κατάσταση. Το επίπεδο μόρφωσης των μεταναστών καταγράφεται στο κεφάλαιο ΣΤ, που είναι αφιερωμένο στην εκπαίδευση.

Στη συνέχεια, από τα ανωτέρω θα προκύψει το γενικό προφίλ του οικονομικού μετανάστη.

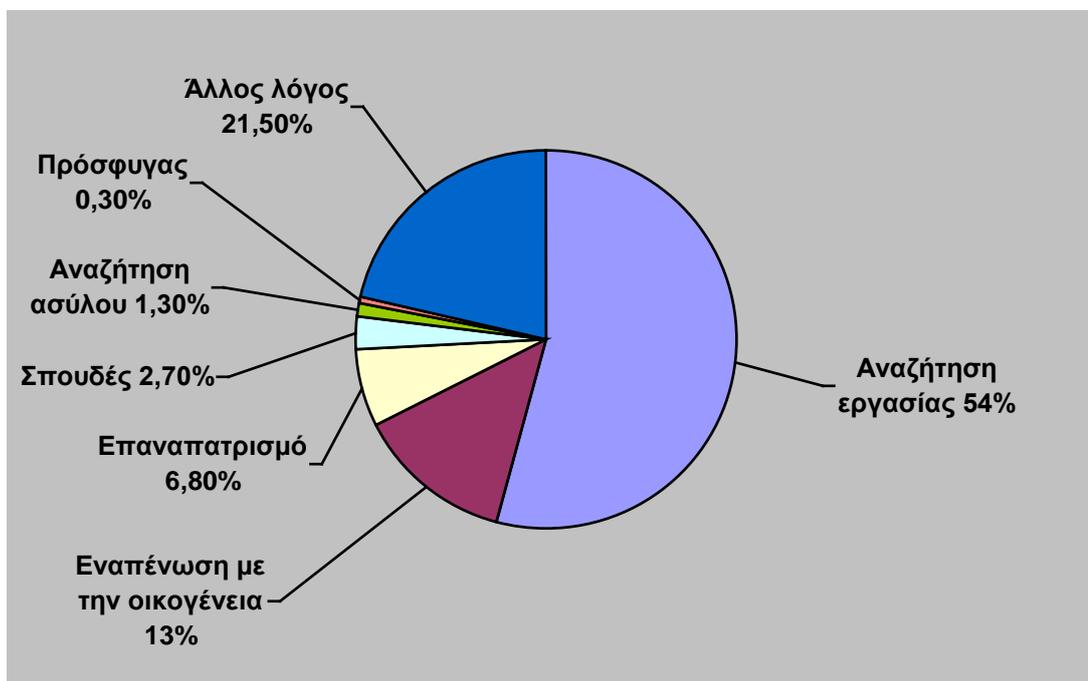
Στο Παράρτημα ΙΙ παρατίθενται τα δεδομένα σε πιο αναλυτική μορφή (πίνακες).

Γ.3.1 Λόγοι εγκατάστασης

Ο κύριος λόγος εγκατάστασης των αλλοδαπών στη χώρα μας, μας ενδιαφέρει υπό την έννοια ότι μπορεί να μας πληροφορήσει ενδεικτικά για τις προθέσεις τους, δηλαδή εάν σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα ή να φύγουν από τη χώρα μας μετά από μερικά χρόνια εργασίας. Δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι πάνω από τους μισούς αλλοδαπούς που εγκαταστάθηκαν στη χώρα δήλωσαν ότι το κίνητρό τους ήταν η εργασία.

Το διάγραμμα Γ.2 δείχνει ότι ο βασικός λόγος εγκατάστασης των μεταναστών στην Ελλάδα (2001) είναι η αναζήτηση εργασίας (54%). Αρκετοί αλλοδαποί απάντησαν ότι ήρθαν στη χώρα μας για λόγους επανένωσης με την οικογένειά τους (13%), ενώ λίγοι μόνο ήρθαν για λόγους «επαναπατριsmού - παλιννόστησης» (6,8%). Εξάλλου, η κατηγορία «Άλλος λόγος» που συγκεντρώνει ένα υψηλό ποσοστό (21,5%) δεν είναι δυνατόν να διερευνηθεί διεξοδικότερα λόγω έλλειψης αναλυτικών δεδομένων (η τυποποίηση του ερωτηματολογίου για την απογραφή του 2001 δεν έδωσε στους ερωτώμενους την δυνατότητα να προσδιορίζουν την απάντησή τους).

Διάγραμμα Γ.2: Αλλοδαποί κατά κύριο λόγο εγκατάσταση στην Ελλάδα (2001)

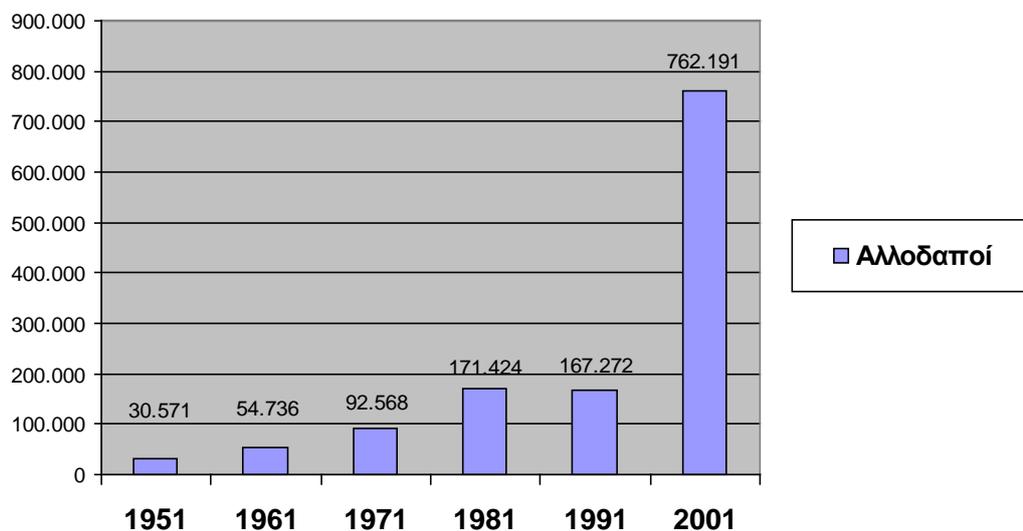
Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Όσον αφορά το 2003/04, βλέπε τα διαγράμματα I.1 (απόλυτοι αριθμοί) και I.2 (ποσοστά) στο Παράρτημα I και τον Πίνακα II.1 (κυριότερες εθνικότητες) στο Παράρτημα II.

Γ.3.2 Ο πληθυσμός των μεταναστών

Η στατιστική απεικόνιση των μεταναστών στην Ελλάδα είναι ελλιπής και αρκετά περιορισμένη. Αυτό οφείλεται αφενός στο γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό των μεταναστών είναι παράνομοι και αφετέρου στο ότι δεν υπάρχει η απαραίτητη υποδομή στην ΕΣΥΕ για μια τακτική συλλογή και επεξεργασία στοιχείων σχετικά με τη μετανάστευση.

Διάγραμμα Γ.3: Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα διαχρονικά (1951-2001)

Πηγή: Alpha Bank, με στοιχεία των Απογραφών ΕΣΥΕ

Όπως είπαμε και προηγουμένως, η πρώτη αξιόπιστη πηγή στοιχείων για μια πλήρη εικόνα της μετανάστευσης είναι η Απογραφή του 2001 της ΕΣΥΕ. Σύμφωνα λοιπόν με αυτά τα στοιχεία, ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας (Ελληνες και αλλοδαποί) ήταν τότε 10.934.097 άτομα, ενώ συνολικά οι αλλοδαποί ήταν 762.191, εκ των οποίων το 45% ήταν γυναίκες. Οι αλλοδαποί αντιπροσωπεύουν περίπου το 7% του γενικού πληθυσμού.

Από τους 762.191 μετανάστες που κατοικούν στη Ελλάδα χωρίς ελληνική υπηκοότητα, οι 48.560 αλλοδαποί είναι πολίτες της ΕΕ ή της ΕΖΕΣ. Υπάρχουν ακόμα 17.426 Κύπριοι που απολαμβάνουν κάποια προνόμια λόγω της υπηκοότητας τους. Οι

υπόλοιποι 730.000 είναι υπήκοοι τρίτων χωρών (όχι όμως ομογενείς) και για όσους από αυτούς είναι ενήλικες (άνω των 18 ετών) απαιτείται από το νόμο να έχουν κανονική άδεια παραμονής στη χώρα. Βέβαια δεν λαμβάνονται υπόψη οι παράνομοι που δεν συμμετείχαν στην Απογραφή.

Αυτά τα δεδομένα δεν απεικονίζουν την πραγματική κατάσταση εφόσον στην απογραφή δεν γινόταν κάποια σαφή διάκριση σε μετανάστες, πρόσφυγες ή ξένους εργαζόμενους, μετατρέποντας το ποσοστό απασχόλησης σε 10-15% του πραγματικού εργατικού δυναμικού.

Σύμφωνα μάλιστα με μελέτες και εκτιμήσεις της Eurostat¹⁸, ο αριθμός των αλλοδαπών αυξήθηκε γρήγορα μεταξύ του 1991 και του 2001 εφόσον κατά την απογραφή πληθυσμού του 1991 είχαν καταγραφεί 167.272 αλλοδαποί, οι οποίοι αντιπροσώπευαν μόνο το 1,6% του γενικού πληθυσμού, ενώ το 1981 το ποσοστό αυτό ήταν 1,7%.

Μπορούμε όμως να παρατηρήσουμε ότι ο αριθμός των αλλοδαπών σε σχέση με τον αριθμό του γενικού πληθυσμού αυξάνεται ιδιαίτερα γρήγορα μέσα σε μία δεκαετία. Δημογραφικές μελέτες¹⁹ επισημαίνουν ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια ως αποτέλεσμα μιας αρνητικής φυσικής αύξησης του πληθυσμού και μιας θετικής καθαρής μετανάστευσης. Με άλλα λόγια, η γρήγορη αύξηση των αλλοδαπών αντισταθμίζει τη μείωση του ελληνικού πληθυσμού²⁰.

Οι πίνακες και τα διαγράμματα μας βοηθάνε να έχουμε μια ευκολότερα κατανοητή εικόνα της κατάστασης.

Είδαμε πως το 2001 οι αλλοδαποί στην Ελλάδα ανέρχονταν στα 762,1 χιλ. άτομα, λίγο πάνω από το 7% του συνολικού πληθυσμού. Ωστόσο το 2004, αν συμπεριληφθούν και οι μη εγγεγραμμένοι αλλοδαποί, τότε το σύνολό τους εκτιμάται στα 1,1 εκατ. άτομα και αποτελεί το 10% περίπου του εργατικού δυναμικού.

Πράγματι, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ΕΣΥΕ, η φυσική αύξηση του ελληνικού πληθυσμού (γεννήσεις - θάνατοι) στην περίοδο 1983-2004 ανήλθε στα 185 χιλ. άτομα, ενώ η πραγματική αύξηση του πληθυσμού ανήλθε στα 1.281 χιλ. άτομα, πράγμα που σημαίνει ότι 1,1 εκατ. άτομα περίπου το 2004 ήταν αλλοδαποί (μετανάστες, κ.ά.).

¹⁸ Η Eurostat είναι η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (<http://www.europa.eu.int/comm/eurostat>)

¹⁹ Μπάγκαβος Χρ., «Δημογραφικές μεταβολές, Αγορά εργασίας κι συντάξεις στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση», Gutenberg, Αθήνα 2003

²⁰ Μπάγκαβος Χρ., «Δημογραφικές μεταβολές...» ό.π., και Μπάγκαβος Χρ. «Δημογραφικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση», στο Κασιμάτη Κ. «Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης», Gutenberg, Αθήνα 2003, σελ. 48-85

Ειδικότερα, στην περίοδο 1998-2004 η φυσική αύξηση του πληθυσμού ήταν αρνητική κατά 8,8 χιλ. άτομα περίπου, ενώ η αύξηση του καταγεγραμμένου πληθυσμού της χώρας ανήλθε στα 232,3 χιλ. άτομα αποκλειστικά μέσω της μετανάστευσης.

Προβλέψεις - εκτιμήσεις

Η εξέλιξη των μεγεθών δείχνει τη μεγάλη σημασία της συνέχισης της εισροής ξένων μεταναστών για την αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας και του εργατικού της δυναμικού στα επόμενα χρόνια. Πάντως, η ΕΣΥΕ εκτιμά ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας δεν θα ξεπεράσει τα 11,27 εκατ. άτομα το 2010 (+227 χιλ. άτομα έναντι του 2004) και τα 11,43 εκατ. άτομα το 2020 (+386,6 χιλ. άτομα έναντι του 2004).

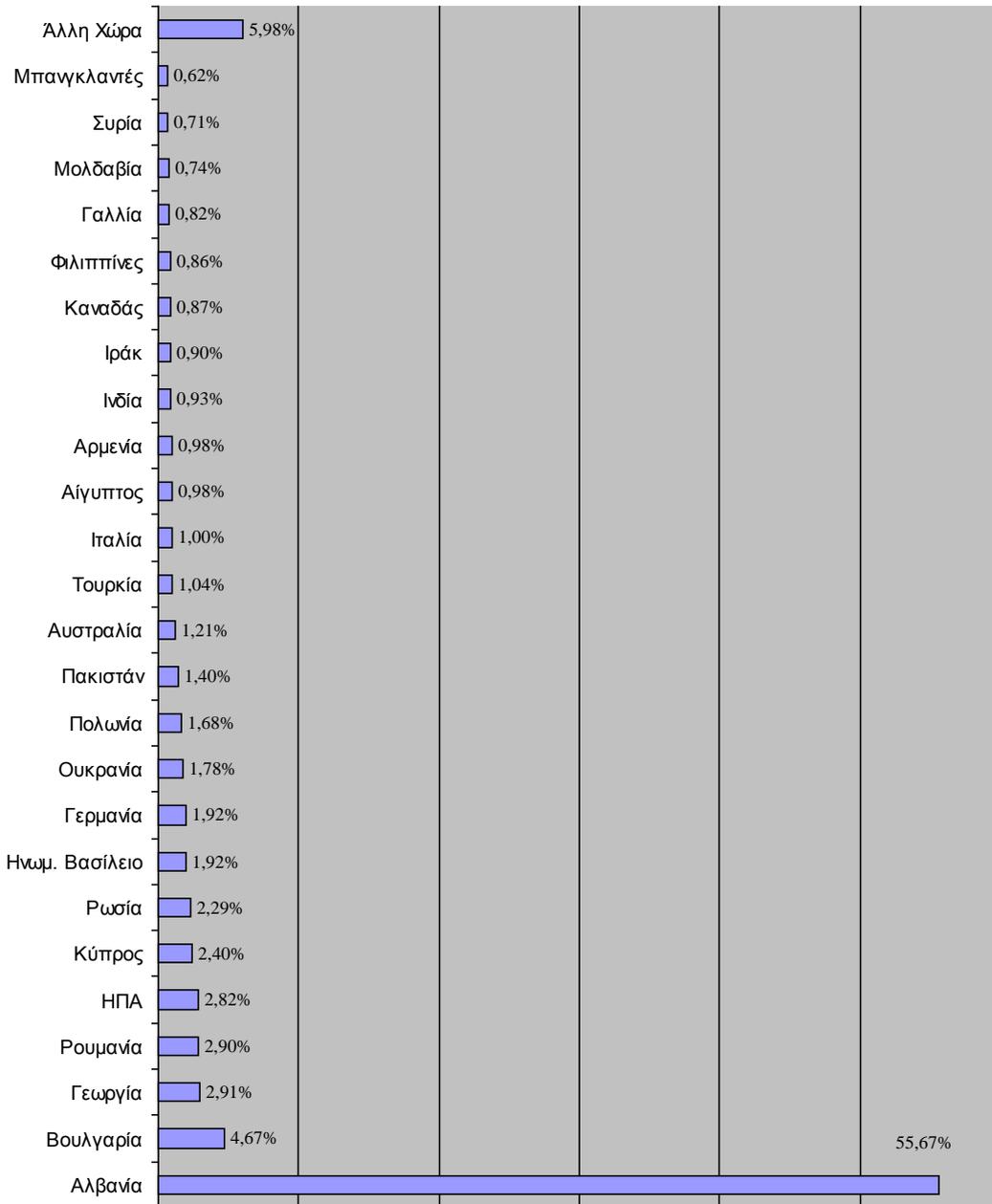
Αυτές οι εκτιμήσεις συνεπάγονται ότι η εισροή μεταναστών στην περίοδο 2005-2020 δεν θα ξεπεράσει τα 400 χιλ. άτομα (έναντι άνω του 1,0 εκατ. ατόμων στην περίοδο 1990-2004), αν υποθέσουμε ότι η φυσική αύξηση του πληθυσμού θα συνεχίσει να είναι αρνητική (στα -16 χιλ. άτομα στην περίοδο 1994-2020).

Το σημερινό υψηλό ποσοστό των αλλοδαπών στη χώρα μας εξηγείται από την αθρόα εισροή μετά το 1990 (και την νομιμοποίησή τους μετά το 1998) οικονομικών μεταναστών κυρίως από την Αλβανία και από άλλες Βαλκανικές χώρες. Για τα έτη μετά το 2001 μπορούμε να έχουμε στοιχεία (αποσπασματικά και όχι πλήρη) σχετικά με τους αλλοδαπούς μόνο από το ΙΚΑ, από το Υπουργείο Εσωτερικών (αριθμός των αιτήσεων για άδεια παραμονής) και από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ (2003).

Γ.3.3 Υπηκοότητες

Η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της ΕΕ η οποία έχει μια εθνικότητα μεταναστών η οποία ξεπερνά το 50% του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονται στη χώρα. Πρόκειται για τους Αλβανούς, που αποτελούν το 56% του συνόλου του αλλοδαπού πληθυσμού και ακολουθούν άλλοι μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη: Βούλγαροι (5%), Γεωργιανοί (3%) και Ρουμάνοι (3%).

Διάγραμμα Γ.4: Οι μετανάστες στην Ελλάδα κατά εθνικότητα (2001)

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Το Διάγραμμα I.3 στο Παράρτημα I δείχνει με διαφορετική μορφή την κατανομή των αλλοδαπών (εκτός ΕΕ) ανά εθνικότητα (2001), Παρατηρούμε ότι υπάρχουν επίσης σημαντικές κοινότητες (περίπου το 2% η κάθε μία) από Αμερικανούς, Κύπριους, Βρετανούς και Γερμανούς, αλλά δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως «οικονομικοί μετανάστες». Το Διάγραμμα I.4 στο Παράρτημα I δείχνει την κατάσταση στο 2003-04 βάσει των αδειών παραμονής. Από την σύγκρισή τους προκύπτει το διάγραμμα I.5.

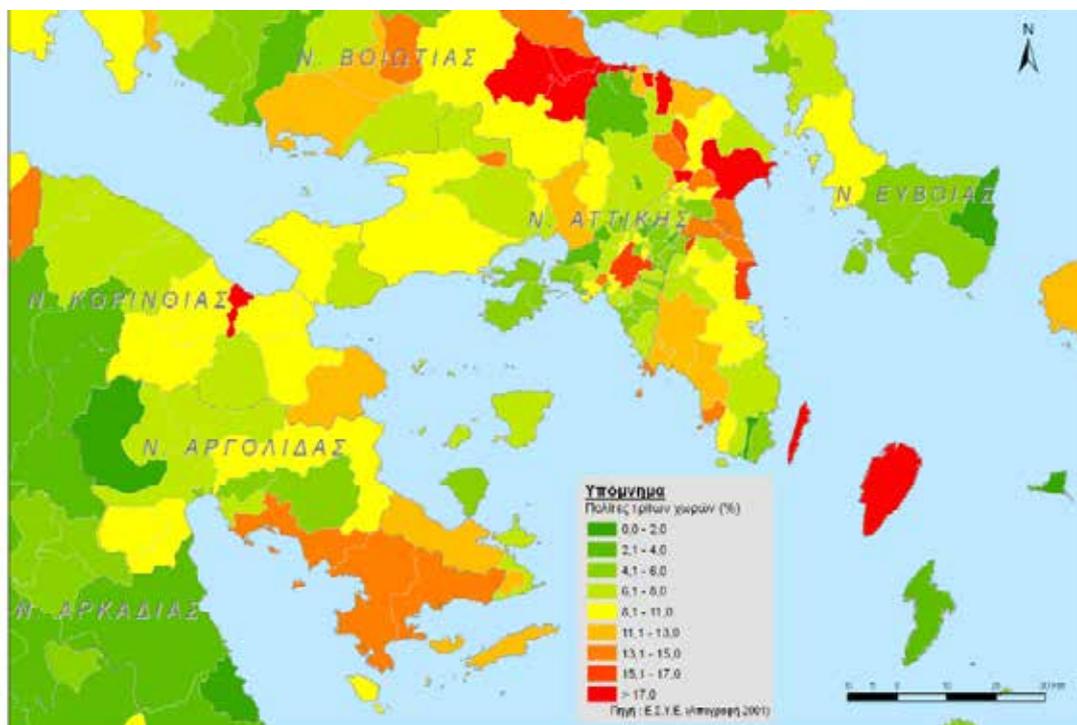
Γ.3.4 Γεωγραφική κατανομή

Λεπτομερείς πληροφορίες για τις περιοχές συγκέντρωσης αλλοδαπών στην Ελλάδα διατέθηκαν για πρώτη φορά από την Στατιστική Υπηρεσία το 2001. Οι χάρτες Γ.5 και Γ.6 δείχνουν την παρουσία αλλοδαπών ανά δήμο και υποδηλώνουν ένα μεγάλο φάσμα πυκνότητας του αλλοδαπού πληθυσμού που κυμαίνεται ανάμεσα στο 0% και 25% του τοπικού πληθυσμού.

Εξετάζοντας την παρουσία αλλοδαπών από χώρες εκτός ΕΕ (χάρτης Γ.6) παρατηρούμε ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά (13-25%) επί του συνολικού πληθυσμού εμφανίζονται στα νησιά (Μύκονος, Κέα, Σκιάθος, Ζάκυνθος), στην Αττική κοντά στην Αθήνα και στα βορειοδυτικά σύνορα της χώρας.

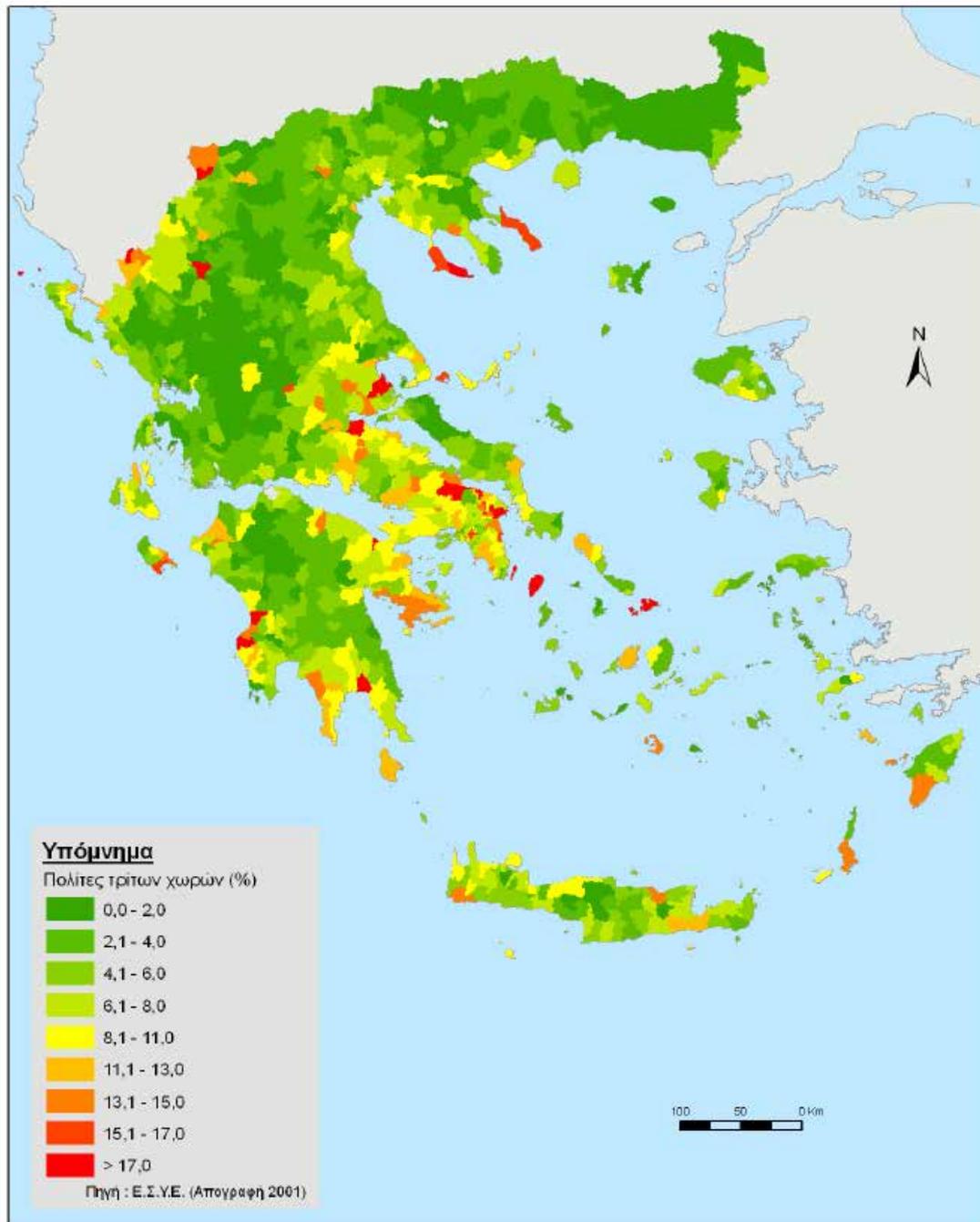
Τα χαμηλότερα ποσοστά (0-1,7%) βρίσκονται στα βορειοανατολικά διαμερίσματα της χώρας, γύρω από την Αλεξανδρούπολη και σε μερικές οικονομικά υποανάπτυκτες περιοχές.

Χάρτης Γ.5: Ποσοστό πολιτών τρίτων χωρών στο σύνολο του πληθυσμού δήμων Νομού Αττικής και γειτονικών περιοχών, 2001

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, με στοιχεία της Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Χάρτης Γ.6: Ποσοστό μεταναστών επί συνόλου πληθυσμού ανά δήμο (πολίτες τρίτων χωρών), 2001

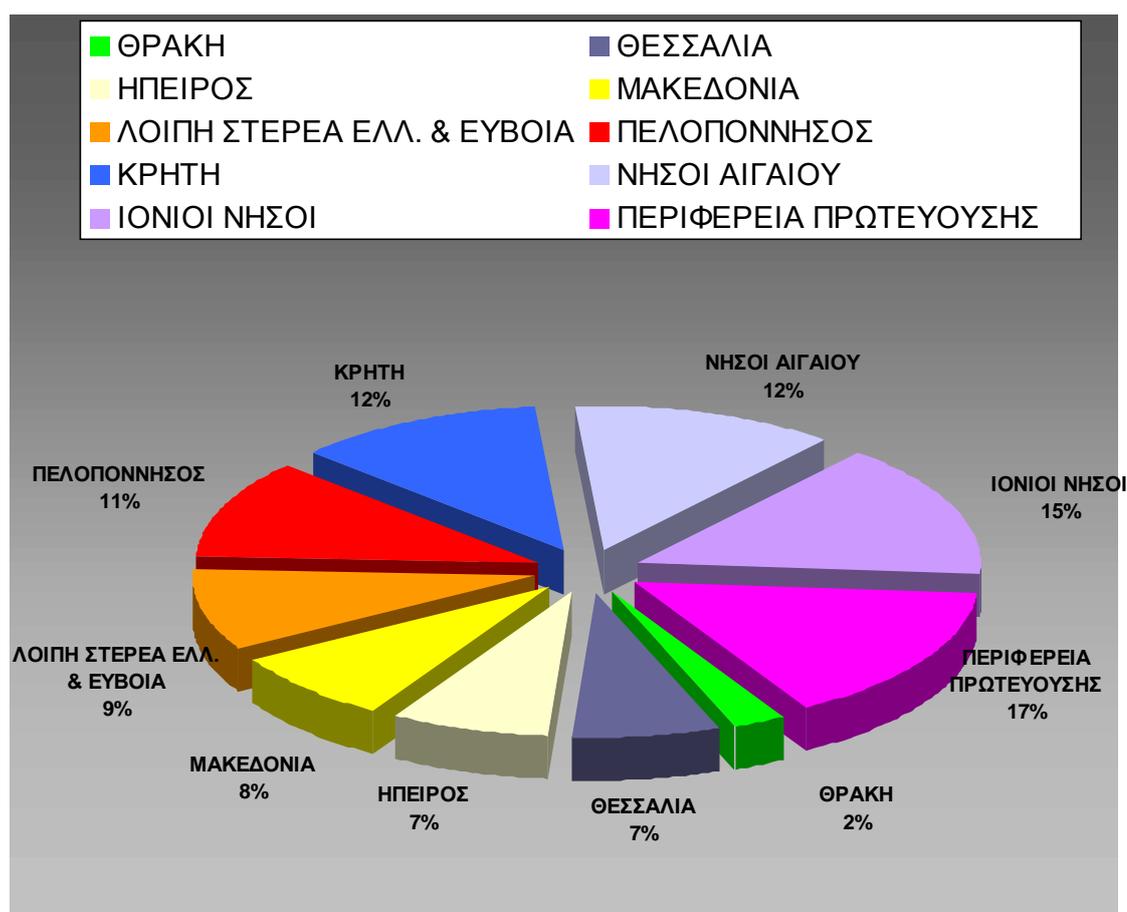

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, με στοιχεία της Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Ως τόποι διαμονής και εργασίας οι μετανάστες φαίνεται να προτιμούν τις περιφέρειες των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας όπως είναι η Αττική, όπου το 2003 αποτελούσαν το 10,3% του συνολικού εργατικού δυναμικού έναντι του 5,7% για το σύνολο της χώρας. Γενικά, η διάρθρωση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στη χώρα μας δεν επιτρέπει μεγάλα μεγέθη παραγωγής και την χρησιμοποίηση πολλών εργατών γης.

Ο χάρτης Γ.5 δείχνει τα ποσοστά αλλοδαπών για την περιοχή της Αττικής, μια από τις πιο σημαντικές περιοχές συγκέντρωσης αλλοδαπών, ενώ το διάγραμμα Γ.7 παρουσιάζει την ποσοστιαία αναλογία μεταναστών στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας (βλ. σχετικά τον πίνακα Π.3 στο Παράρτημα ΙΙ).

Διάγραμμα Γ.3: Ποσοστιαία αναλογία μεταναστών επί του συνολικού πληθυσμού ανά γεωγραφικό διαμέρισμα (2001)

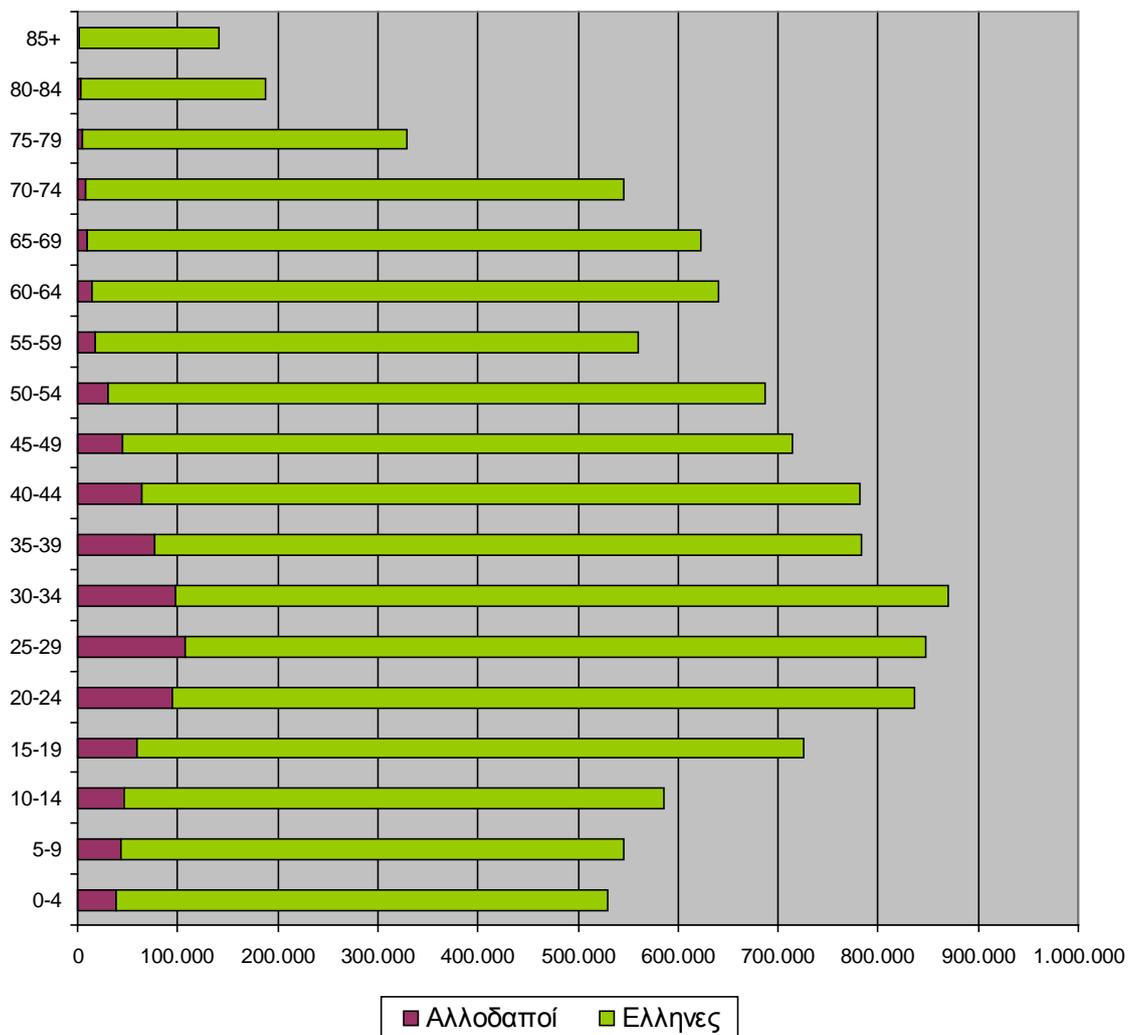
Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Γ.3.5 Ηλικία

Από τα δεδομένα της Απογραφής της 18^{ης} Μαρτίου 2001, προκύπτει ότι η δομή του πληθυσμού (άνδρες και γυναίκες) των αλλοδαπών κατά ομάδες ηλικιών και η δομή των Ελλήνων διαφοροποιούνται.

Γύρω στο 80% των μεταναστών βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία (15-64), ποσοστό που έρχεται σε αντίθεση με το 68% του Ελληνικού πληθυσμού. Υπάρχει επίσης μια αισθητή διαφορά σχετικά με το ποσοστό παιδιών και νέων : 17% για τους αλλοδαπούς και 15% για τους Έλληνες.

Διάγραμμα Γ.8: Ομάδες ηλικίας του πληθυσμού, 2001 (άνδρες & γυναίκες)
Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών (σε απόλυτους αριθμούς)

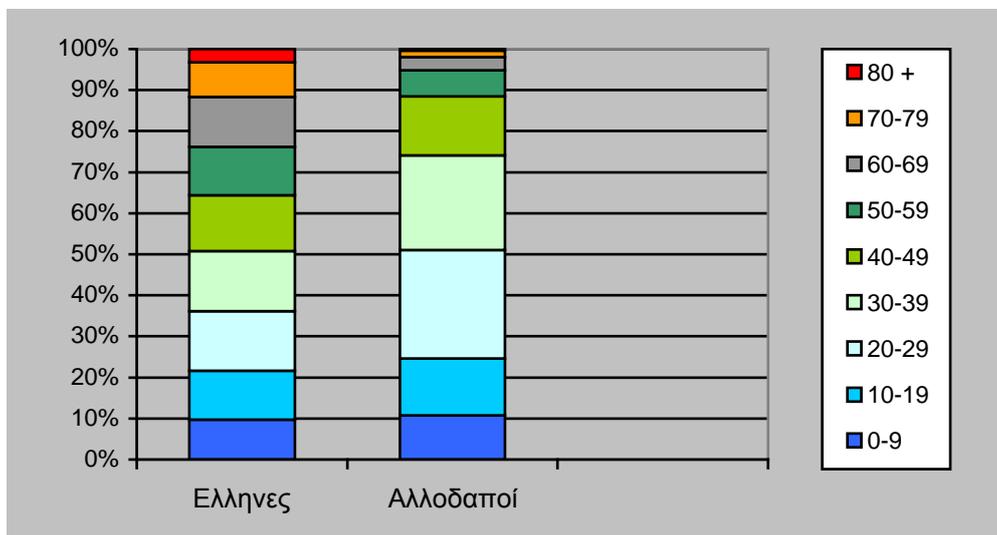
Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Η αντιπαραβολή Ελλήνων-Αλλοδαπών γίνεται σαφέστερη εάν κοιτάξουμε τον διάγραμμα Γ.9, όπου διαφαίνεται ποιες είναι οι πολυπληθέστερες ομάδες ηλικίας των δυο πληθυσμών.

Ακριβέστερα στοιχεία παρατίθενται στους πίνακες Π.4 & Π.5 του Παραρτήματος Π. Για παράδειγμα το ποσοστό των αλλοδαπών στην ομάδα ηλικίας 60-69 ετών είναι 3,2% έναντι 12% των Ελλήνων. Ακόμη, το ποσοστό αλλοδαπών στην ομάδα ηλικίας 5-9 ετών είναι 5,6% έναντι 4,9% των Ελλήνων.

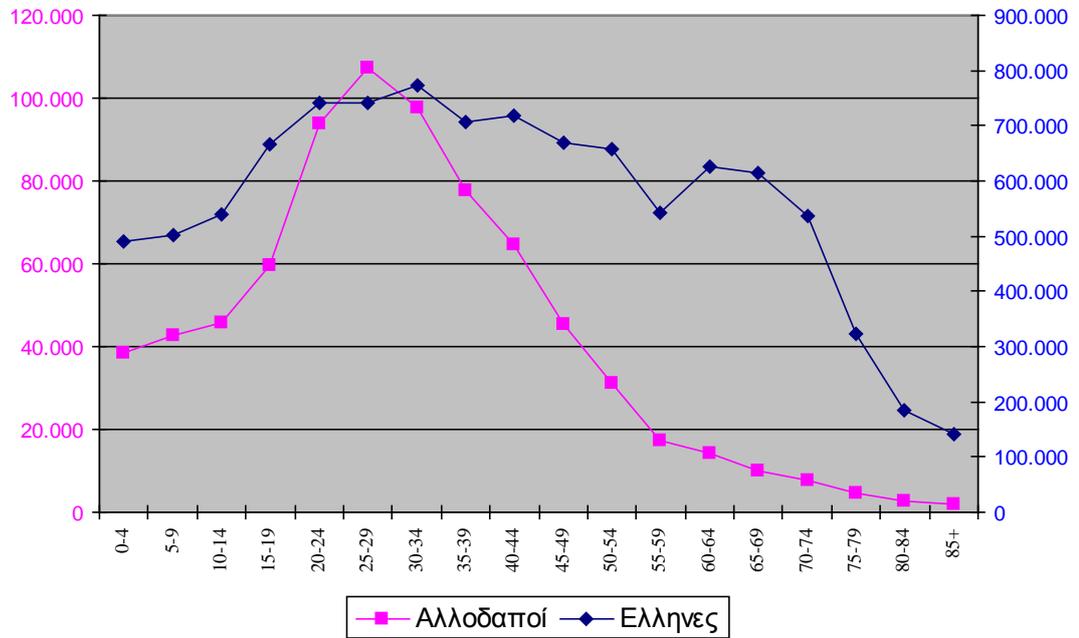
Από την μια πλευρά η αναλογία των «πολύ ηλικιωμένων» (>80 έτη) κυμαίνεται στο 3,6% των Ελλήνων έναντι του 0,6% για τους αλλοδαπούς κι από την άλλη πλευρά ο αριθμός παιδιών κάτω από 10 χρονών είναι μεγαλύτερο κατά 0,9% για τους αλλοδαπούς. Αυτή η παρατήρηση είναι χρήσιμη ιδιαίτερα για να καταλήξουμε σε προβλέψεις, π.χ. για τον υπολογισμό των αναγκών των δυο πληθυσμών (ελληνικού και αλλοδαπού) ως προς το σύστημα υγείας και πρόνοιας, για την παιδεία, κλπ.

Διάγραμμα Γ.9: Ομάδες ηλικίας ως ποσοστό του αντίστοιχου πληθυσμού Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών (2001)

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

**Διάγραμμα Γ.10: Ομάδες ηλικίας,
Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών (απόλυτοι αριθμοί)**

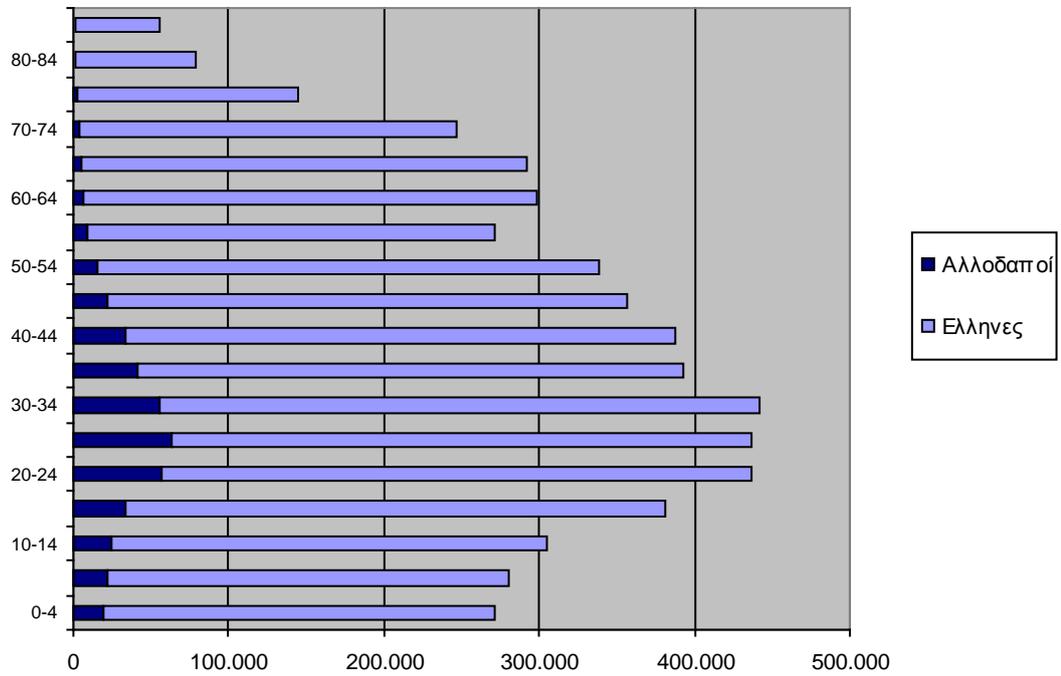

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

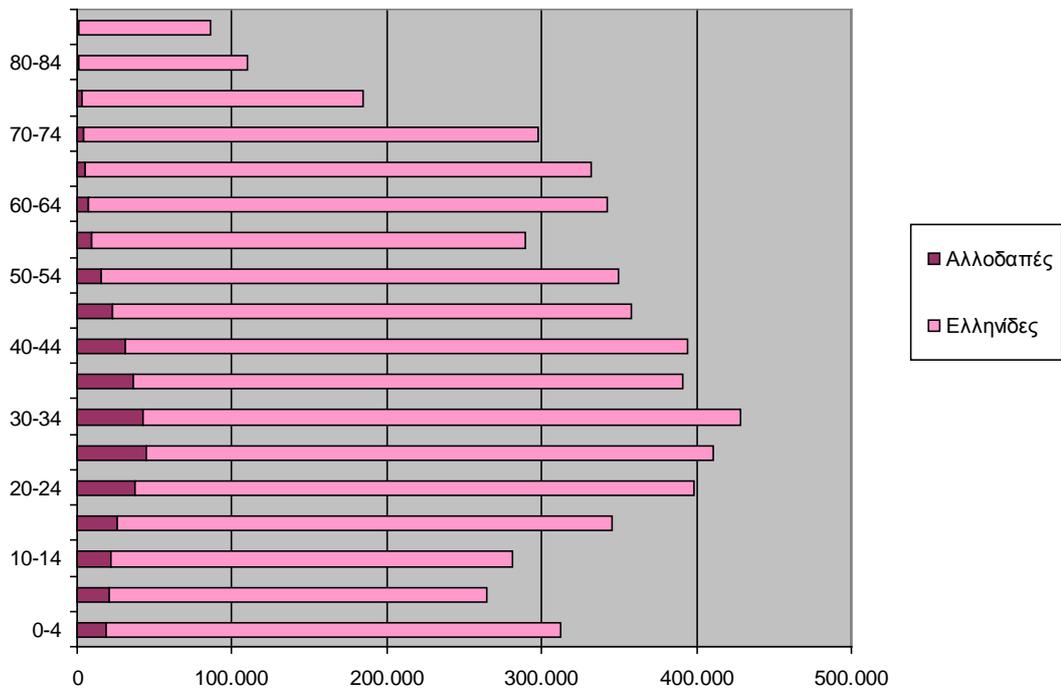
Γ.3.6 Φύλο

Διάγραμμα Γ.11: Ομάδες ηλικίας -Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών (ΕΣΥΕ, 2001)

α) ΑΝΔΡΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (σε απόλυτους αριθμούς)

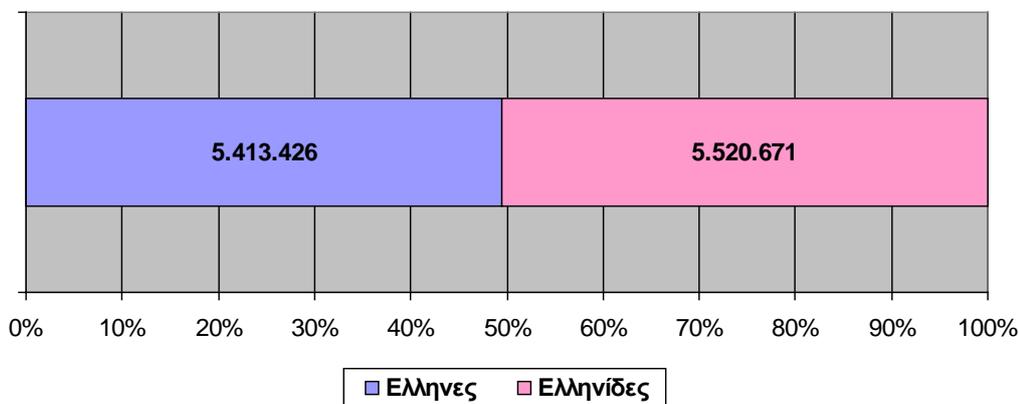
β) ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (σε απόλυτους αριθμούς)

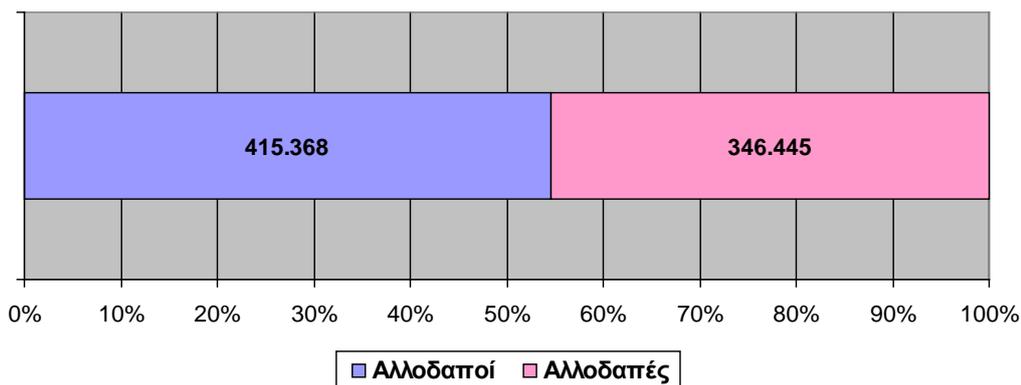
Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Διάγραμμα Γ.12: Αναλογία ανδρικού-γυναικείου πληθυσμού στην Ελλάδα (2001)
(απόλυτοι αριθμοί και %)

α) ΕΛΛΗΝΕΣ

β) ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ

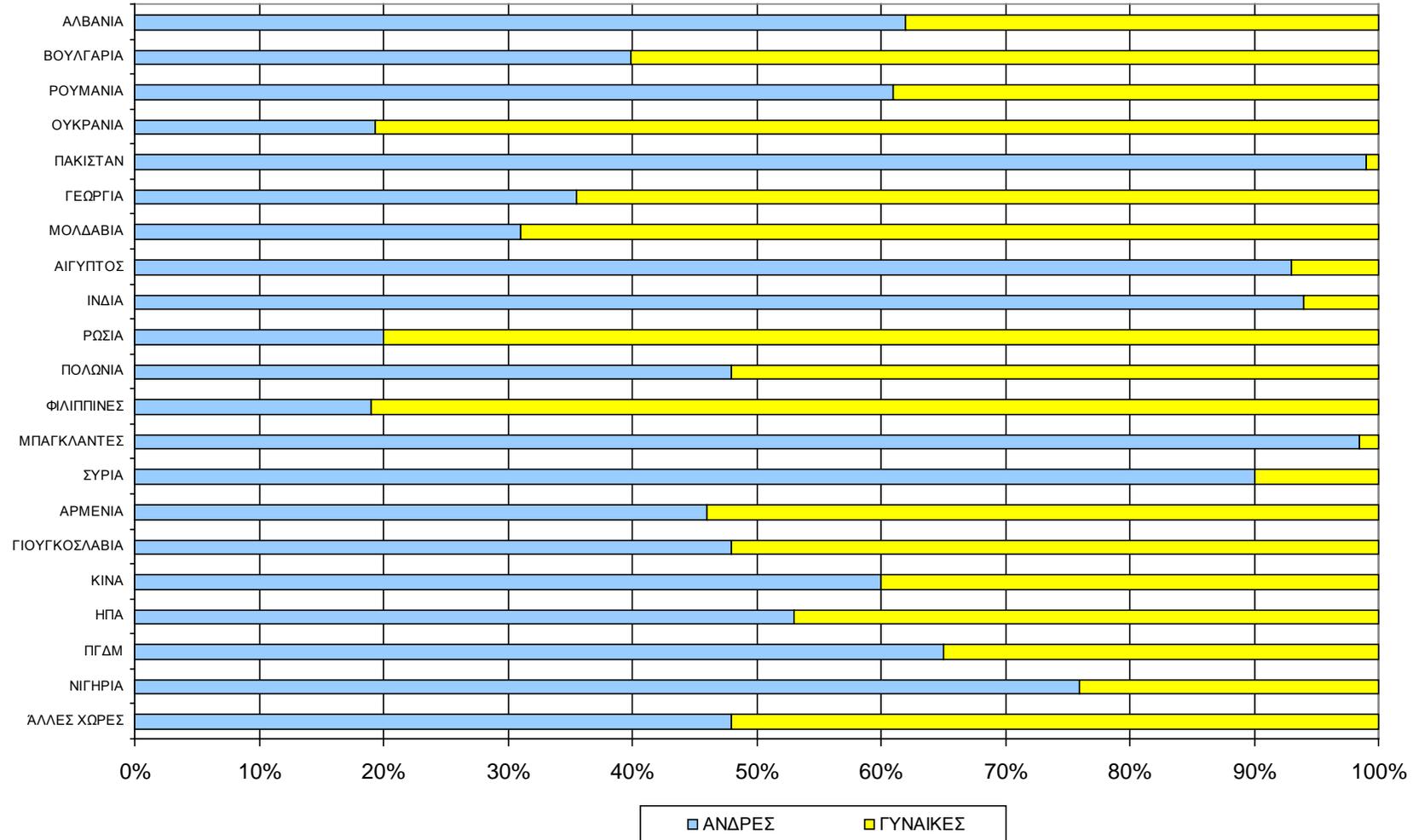

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Τα διαγράμματα Γ.12.α και Γ.12.β μας δείχνουν ότι το ποσοστό γυναικών ως προς το συνολικό πληθυσμό είναι περίπου 45% για τις αλλοδαπές και 50% (όπως ήταν αναμενόμενο) για τις Ελληνίδες. Εξάλλου, τα αντίστοιχα ποσοστά στην κατηγορία των αλλοδαπών είναι ακόμα πιο χαμηλά στις αναπαραγωγικές ηλικίες (15-45 χρονών).

Σχετικά βλέπε και τον Πίνακα Π.6 (στο Παράρτημα Π).

Διάγραμμα Γ.13: Αναλογία ανά φύλο των σημαντικότερων εθνικοτήτων βάσει των αδειών παραμονής 2003-2004

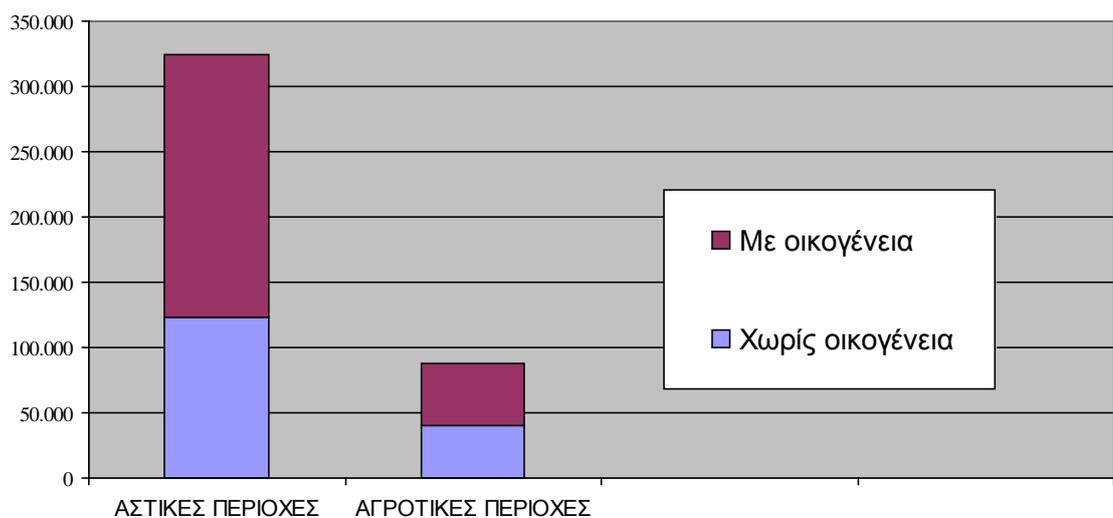
Πηγή: Μελέτη ΙΜΕΠΟ-Μεσογειακό Παρατηρ. Μετανάστευσης, «Στατιστικά στοιχεία για τους μετανάστες στην Ελλάδα», 2004

Η αναλογία των δυο φύλων εμφανίζεται με περισσότερη ακρίβεια στο Διάγραμμα Γ.13. Πρέπει να τονίσουμε όμως ότι αυτή η αναλογία στις διάφορες εθνικότητες των αλλοδαπών δεν είναι σταθερή. Γενικά υπάρχει μια σχετική ισορροπία στην αναλογία των δύο φύλων αλλά για ορισμένες εθνότητες παρατηρούνται πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις.

Πιο συγκεκριμένα οι Ασιατικές χώρες (Πακιστάν, Μπαγκλαντές και Ινδία) έχουν εξ ολοκλήρου σχεδόν μόνο ανδρικό πληθυσμό. Το ίδιο ισχύει και για τις Αραβικές χώρες. Η Συρία και η Αίγυπτος έχουν ποσοστά ανδρικού πληθυσμού της τάξης του 80%. Άλλες εθνικότητες έχουν υψηλή παρουσία γυναικείου πληθυσμού: η Ουκρανία, οι Φιλιππίνες και η Μολδαβία έχουν ποσοστά γυναικείου πληθυσμού της τάξης του 70%. Η Αλβανία και η Ρουμανία έχουν ποσοστό 60% ανδρών μεταναστών. Οι άλλες σημαντικές αριθμητικά εθνικότητες (Βουλγαρία, Γεωργία, ΗΠΑ, Κύπρος, Ρωσία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Πολωνία) έχουν ποσοστά γυναικείου πληθυσμού που ανέρχεται στο 50-60% του συνολικού πληθυσμού. Τέλος, οι Πακιστανοί που έχουν ποσοστό πληθυσμού 1,4% του συνολικού αριθμού των μεταναστών στην Ελλάδα, δεν έχουν σχεδόν καθόλου γυναικείο πληθυσμό.

Γ.3.7 Οικογενειακή κατάσταση

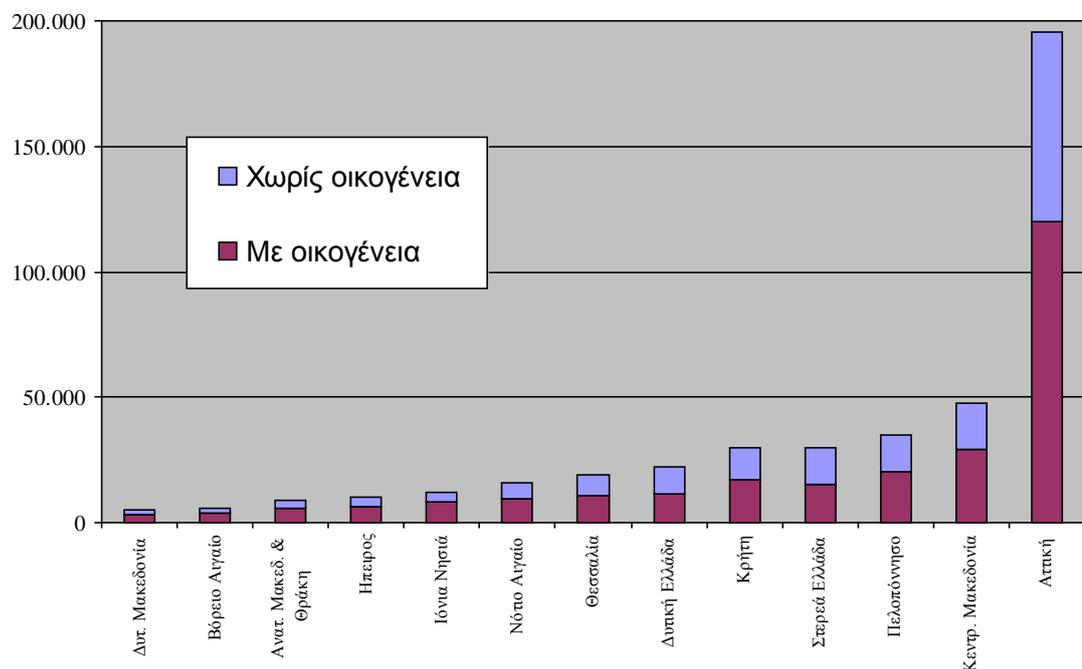
Διάγραμμα Γ.14: Οικογενειακή κατάσταση ανά περιοχές εγκατάστασης

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, με στοιχεία της Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Εξετάζοντας τα δεδομένα του διαγράμματος Γ.14, τα σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των μεταναστών, διαπιστώνουμε ότι περίπου 60% των αλλοδαπών που εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα για εργασία, ζει οικογενειακά²¹, αν και σ' αυτό το σημείο υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών: οι γυναίκες-αλλοδαπές ζουν με την οικογένειά τους σε μεγαλύτερο βαθμό, δηλαδή σε ποσοστό 73% έναντι το 50% των ανδρών.

Διάγραμμα Γ.15: Κατανομή μεταναστών στην Ελλάδα, ανά περιφέρεια

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, με στοιχεία της Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Από αυτούς που αναφέρουν ως λόγο εγκατάστασης την «επανένωση οικογένειας» (13,2%), μεγάλο μέρος φανερώνει κάποια τάση να παραμείνουν και να ζήσουν με την οικογένειά τους στην Ελλάδα.

Έτσι, στην περίπτωση που η προοπτική θέλει τους αλλοδαπούς να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία, η «επανένωση της οικογένειας» είναι μια ιδιαίτερα επιθυμητή πολιτική. Στην αντίθετη περίπτωση, η εναλλακτική πολιτική θα ήταν οι αλλοδαποί να παραμένουν στην Ελλάδα μόνο για την εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου, δηλαδή για ένα συγκεκριμένου χρονικό διάστημα, όπως συμβαίνει π.χ. με τους εποχιακά εργαζόμενους.

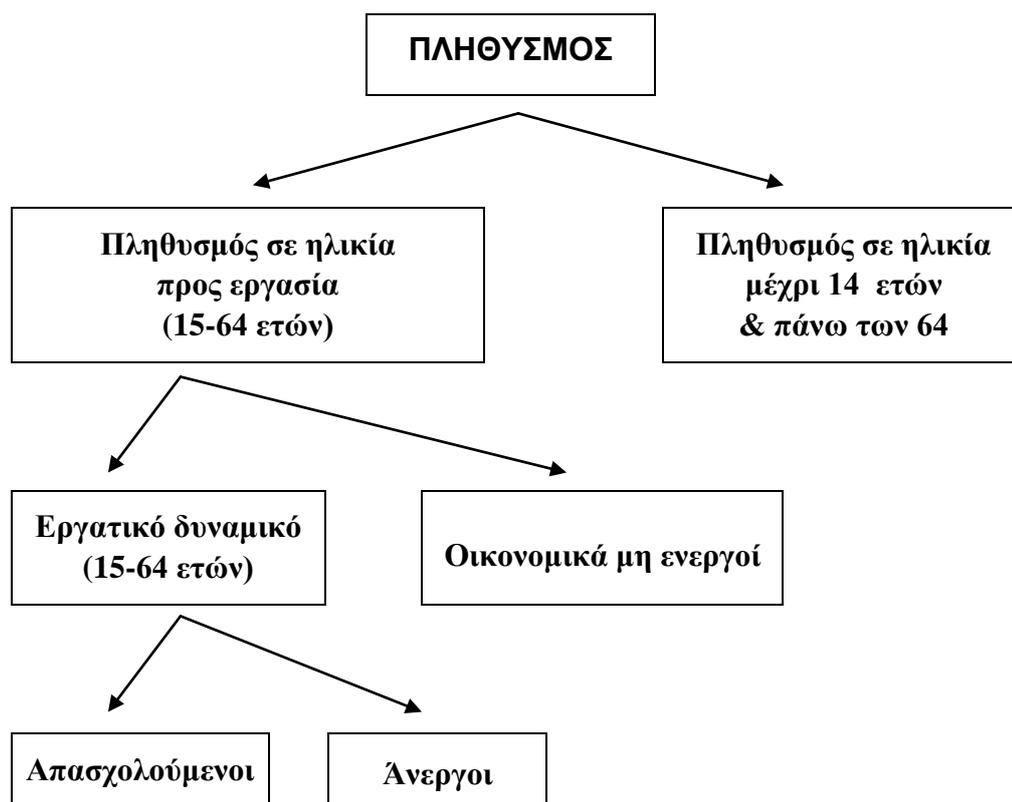
²¹ Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Το γεγονός ότι ο οικονομικός μετανάστης ζει στην Ελλάδα με όλη την οικογένειά του συνεπάγεται προβλήματα σε πολλούς τομείς, πρώτα απ' όλα για την παιδεία (υποδοχή των παιδιών των μεταναστών) και για την ασφάλιση, αφού τα έξοδα του συστήματος υγείας και πρόνοιας θα επηρεασθούν περισσότερο απ' ότι θα συνέβαινε με την διαμονή ενός άγαμου αλλοδαπού, ο οποίος σκοπεύει απλά να συγκεντρώσει κάποιο χρηματικό ποσό και στη συνέχεια να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του.

Γ.3.8 Κατάσταση απασχόλησης

Για να υπολογίσουμε το ποσοστό συμμετοχής των αλλοδαπών στη αγορά εργασίας, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι υπάρχουν και ομάδες πληθυσμού που δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Το σχήμα που ακολουθεί δείχνει τη δομή της αγοράς εργασίας όπως την καθόρισε το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.).

Σχήμα Γ.16: Η δομή της αγοράς εργασίας

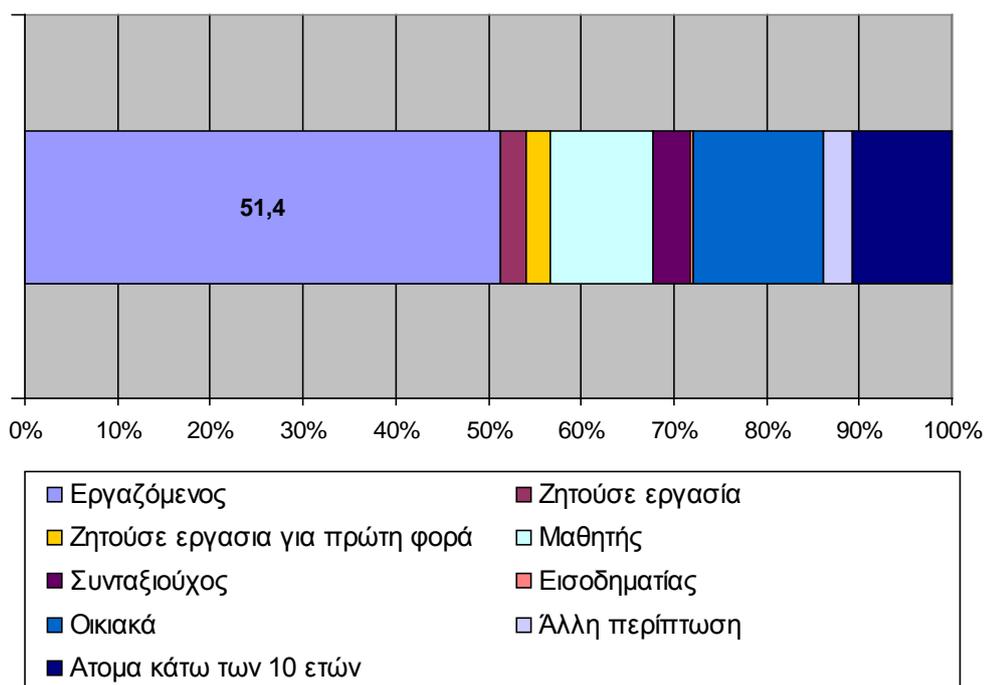
Πηγή: ΙΜΕΠΟ, «Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 2005, κεφ. 2, σελ. 28.

Με βάση το ανώτερο σχήμα, το ποσοστό συμμετοχής υπολογίζεται ως (εργατικό δυναμικό) / (πληθυσμός σε ηλικία προς εργασία). Αυτό το ποσοστό μας δείχνει το τμήμα του πληθυσμού σε ηλικία προς εργασία που αποτελεί το εργατικό δυναμικό, δηλαδή επιθυμεί να εργαστεί.

Σύμφωνα με τις μελέτες του ΙΜΕΠΟ, ο πληθυσμός των μεταναστών σε ηλικία προς εργασία ανέρχονταν σε 267.193 άτομα το 1998 και σε 355.215 άτομα το 2003 (αύξηση κατά 32,94%)²².

Τα δεδομένα για την απασχόληση των αλλοδαπών προέρχονται από διαφορετικές πηγές, αλλά κυρίως από την Απογραφή πληθυσμού του 2001 της ΕΣΥΕ και την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΣΥΕ 2003. Επίσης υπάρχουν και τα στοιχεία του ΙΚΑ.

Διάγραμμα Γ.17: Κατανομή των μεταναστών ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης, ως ποσοστό του συνόλου (2001)

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Στην απογραφή πληθυσμού του 2001 η ΕΣΥΕ αναφέρει συνολικά 4.102.091 απασχολούμενους εκ των οποίων οι 391.674 είναι αλλοδαποί, δηλαδή το 9,5% του

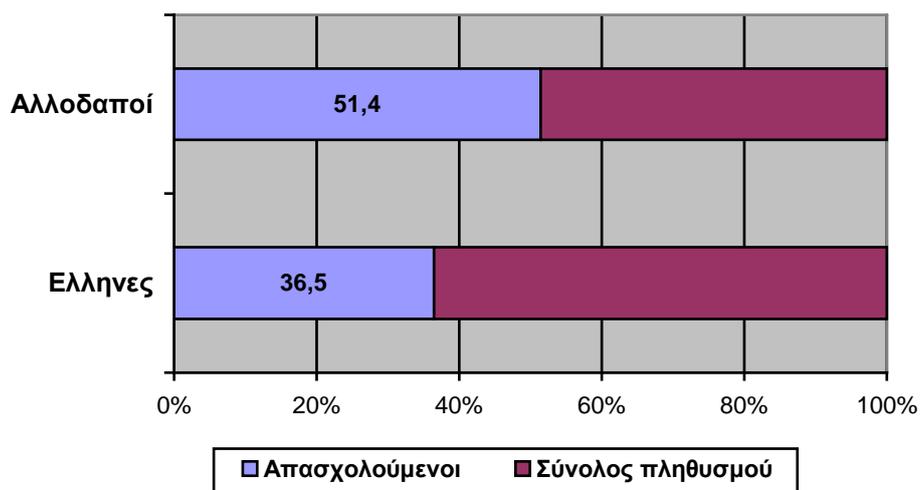
²² Βλέπε την μελέτη του ΙΜΕΠΟ “Οικονομικές διαστάσεις», ό.π., σελ. 28

συνολικού εργατικού δυναμικού. Από αυτούς, οι 226.301 κατάγονται από την Αλβανία.

Ο συνολικός αριθμός στην κατηγορία των μισθωτών είναι 2.678.226 άτομα²³, δηλαδή το 65% όλων των απασχολούμενων (ενώ σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού²⁴ είναι το 60%). Το 13% του συνόλου των απασχολούμενων (δηλαδή 348.455 άτομα) είναι οι αλλοδαποί μισθωτοί. Για περισσότερες λεπτομέρειες στο θέμα, βλέπε τον πίνακα Π.7 στο αντίστοιχο Παράρτημα.

Το ποσοστό των Ελληνίδων απασχολούμενων γυναικών κυμαίνεται στο 37,3% (1.384.167), ενώ των αντίστοιχων αλλοδαπών γυναικών μόνο στο 30,9% (120.903 άτομα) του συνόλου, αλλά πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι είναι πολλές οι μετανάστριες που δουλεύουν ως οικιακοί βοηθοί και δεν δηλώνουν την εργασία τους.

**Διάγραμμα Γ.18: Απασχολούμενος πληθυσμός,
Σύγκριση Ελλήνων-Αλλοδαπών (2001)**

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Ο λόγος αλλοδαπών απασχολούμενων προς τον πληθυσμό (Διάγραμμα Γ.18) είναι 51,4% (391.674 / 762.191) για τους αλλοδαπούς, 36,5% για τους Έλληνες (3.710.417 / 10.171.906) και 37,5% για το σύνολο του πληθυσμού (Ελληνες + αλλοδαποί). Πιθανόν το ποσοστό των απασχολούμενων αλλοδαπών είναι πολύ μεγαλύτερο γιατί, όπως αναφέραμε, πολλοί εργάτες δεν είναι δηλωμένοι στο ΙΚΑ, ιδιαίτερα οι γυναίκες.

²³ Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

²⁴ Ε.Ε.Δ. της ΕΣΥΕ (2003)

Αυτός ο λόγος μας δείχνει ότι ο ενεργός πληθυσμός πρέπει να πληρώσει για να συντηρήσει του υπόλοιπους. Έτσι βλέπουμε ότι το «οικονομικό βάρος» για τους Έλληνες προσεγγίζει το ένα τρίτο, ενώ ανέρχεται στο μισό για τους αλλοδαπούς. Αυτό έχει σχέση με την διαφορετική δομή ηλικίας των Ελλήνων και των αλλοδαπών.

Όσον αφορά το ποσοστό απασχόλησης των αλλοδαπών (αριθμός απασχολούμενων προς την εργάσιμη ηλικία 15-64 ετών) είναι 64,4% (391.674 / 608.416) ενώ το συνολικό ποσοστό απασχόλησης είναι 55,4% (4.102.091 / 7.401.658). Εξάλλου, το αντίστοιχο ποσοστό απασχόλησης για τους Έλληνες είναι 54,6% (3.710.417 / 6.793.242).

Τα πιο πάνω ποσοστά μας δείχνουν τον βαθμό ένταξης των πληθυσμών στην αγορά εργασίας. Βλέπουμε λοιπόν ότι το ποσοστό των αλλοδαπών είναι υψηλότερο σε σχέση με αυτό των Ελλήνων, χωρίς όμως να είναι και εξαιρετικά υψηλό. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το αντίστοιχο ποσοστό στις σκανδιναβικές χώρες πλησιάζει το 70%.

Σχετικά με τη μερική απασχόληση, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΚΑ²⁵ διαπιστώνουμε ότι ο αριθμός ημερών εργασίας των αλλοδαπών είναι χαμηλότερος συγκριτικά με αυτό των Ελλήνων. Εξάλλου, ο σημαντικά πιο χαμηλός μέσος όρος που παρατηρείται στα οικοδομο-τεχνικά έργα πιθανόν να οφείλεται στη μη δήλωση των πραγματικών ημερών εργασίας.

Τέλος, πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η μαζικές νομιμοποιήσεις του 1998 και του 2000 (περίπου 300.000 αλλοδαποί) αύξησαν σημαντικά τόσο τον αριθμό απασχολούμενων όσο τον αριθμό των μισθωτών.

Γ.3.9 Ανεργία

Οι αλλοδαποί χαρακτηρίζονται από χαμηλό ποσοστό ανεργίας.

Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, το σύνολο του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι και άνεργοι) για τους αλλοδαπούς ήταν 413.267 άτομα (391.674 ενεργοί και μόνο οι 21.953 ήταν άνεργοι, εκ των οποίων οι 18.885 ζητούσαν εργασία για πρώτη φορά). Το ποσοστό ανεργίας των Ελλήνων αντιστοιχεί στο 10,4% ενώ για τους αλλοδαπούς στο 5,22% (αν και υπολογίζεται ότι συχνά η εργασία αλλοδαπών δεν δηλώνεται), με μέσο όρο το 10,0% για το σύνολο (Έλληνες και αλλοδαποί).

²⁵ ΙΚΑ, Ετήσια στοιχεία απασχόλησης, έτος 2003 «Μέσος όρος ημερών εργασίας ανά ασφαλισμένο», 2003

Γ.3.10 Θέση στο επάγγελμα.

Η «θέση στο επάγγελμα» είναι μια κατηγορία της ΕΣΥΕ που διαχωρίζει τους απασχολούμενους σε εργοδότες, αυτοαπασχολούμενους, μισθωτούς και συμβοηθούντα μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού.

Βάση των στοιχείων της ΕΣΥΕ - βλέπε πίνακες Π.7 & Π.8 (2001) στο Παράρτημα Π - σχεδόν το 89% των αλλοδαπών είναι μισθωτοί, έναντι μόνο το 62,8% των Ελλήνων. Τα δεδομένα αποδεικνύουν μια διαφορετική ένταξη των αλλοδαπών και των Ελλήνων στην αγορά εργασίας. Οι μεν πρώτοι είναι σχεδόν αποκλειστικά μισθωτοί, οι δε δεύτεροι είναι αυτοαπασχολούμενοι (με ή χωρίς προσωπικό). Επίσης, παρατηρούμε ότι 11,7% των Ελληνίδων γυναικών είναι συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού, ενώ μόνο το 4,6% των αλλοδαπών γυναικών περιλαμβάνονται στην ίδια κατάσταση.

Όσο αφορά τις άλλες κατηγορίες, σχεδόν το 19% των Ελλήνων είναι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό έναντι 6,5% των αλλοδαπών (το ποσοστό των Ελλήνων είναι περίπου τρεις φορές μεγαλύτερο). Το ποσοστό των Ελλήνων εργοδοτών είναι 12,8% έναντι μόλις 2,8% στην ομάδα των αλλοδαπών (περίπου τέσσερις φορές μεγαλύτερο).

Επειδή ο βασικός ασφαλιστικός φορέας για υπαλλήλους είναι το ΙΚΑ, μπορούμε να έχουμε στοιχεία για την απασχόληση της πλειοψηφίας των μεταναστών και από αυτό το Ίδρυμα. Ειδικά τα τελευταία χρόνια τα στοιχεία είναι περισσότερο λεπτομερή όσον αφορά την απασχόληση ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας.

Γ.3.11 Τομείς απασχόλησης

Στον πίνακα Γ.19 βλέπουμε την κατανομή όλων των μεταναστών (άνδρες και γυναίκες) στους διάφορους κλάδους της οικονομίας. Πρώτος απ' όλους έρχεται ο κλάδος των κατασκευών, μετά έρχονται τα ιδιωτικά νοικοκυριά και τρίτος ο τομέας των μεταποιητικών βιομηχανιών.

Επίσης, σε υψηλά επίπεδα κυμαίνεται η απασχόληση μεταναστών στους κλάδους Γεωργία-Κτηνοτροφία (17,5%), Εμπόριο-Επισκευές-Εστιατόρια (15,7% του συνόλου) και στη Μεταποίηση όπου απασχολούνται επίσης περίπου 50 χιλ. μετανάστες (περίπου 10% του εργατικού δυναμικού της μεταποίησης), ενώ ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών απασχολείται στις λοιπές υπηρεσίες, όπου συμπεριλαμβάνονται τα προσωπικά επαγγέλματα, οι οικιακοί βοηθοί, κ.ά. Βλέπε τα Διαγράμματα Ι.6 (2001) & Ι.7 (2003) στο Παράρτημα Ι.

Πίνακας Γ.19: Κατανομή αλλοδαπών απασχολούμενων στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας (2001)

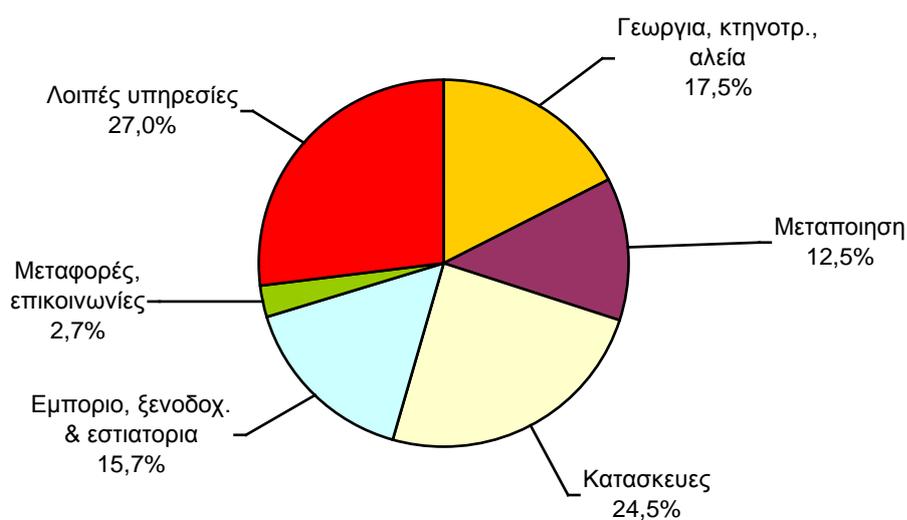
	Άτομα	% Συμμετοχή
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Αλεία	68.682	17,5%
Μεταποίηση	48.836	12,5%
Κατασκευές	96.003	24,5%
Εμπόριο, Επισκευές, Ξενοδ., Εστιατόρια	61.497	15,7%
Μεταφορές, Αποθήκευση, Επικοινωνίες	10.721	2,7%
Ορυχεία, Λατομεία, Παροχή ρεύματος και Λοιπές Υπηρεσίες	105.935	27,0%
Σύνολο	391.674	100,0%

Πηγή ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Στη συνέχεια, εάν κοιτάξουμε την εξέλιξη στο χρόνο (1998-2003), βλέπουμε ότι αναπτύχθηκαν οι τομείς των Κατασκευών (+2,8%) και της Γεωργίας-Κτηνοτροφίας (+2,9%), και οι «Λοιπές» δραστηριότητες (+1,4%), ενώ παρουσιάζουν κάμψη η Μεταποίηση (-1,7%) και οι Οικιακές Υπηρεσίες (-4%), αν και οι δραστηριότητες σ' αυτό τον τομέα συνήθως δεν δηλώνονται.

Τα στοιχεία της Απογραφής (2001) και της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (1998 & 2003) δεν συγκρίνονται γιατί οι κατηγορίες των δραστηριοτήτων είναι διαφορετικές.

Διάγραμμα Γ.20: Απασχόληση των μεταναστών κατά κλάδος οικονομικής δραστηριότητας (2001)

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων ΙΚΑ

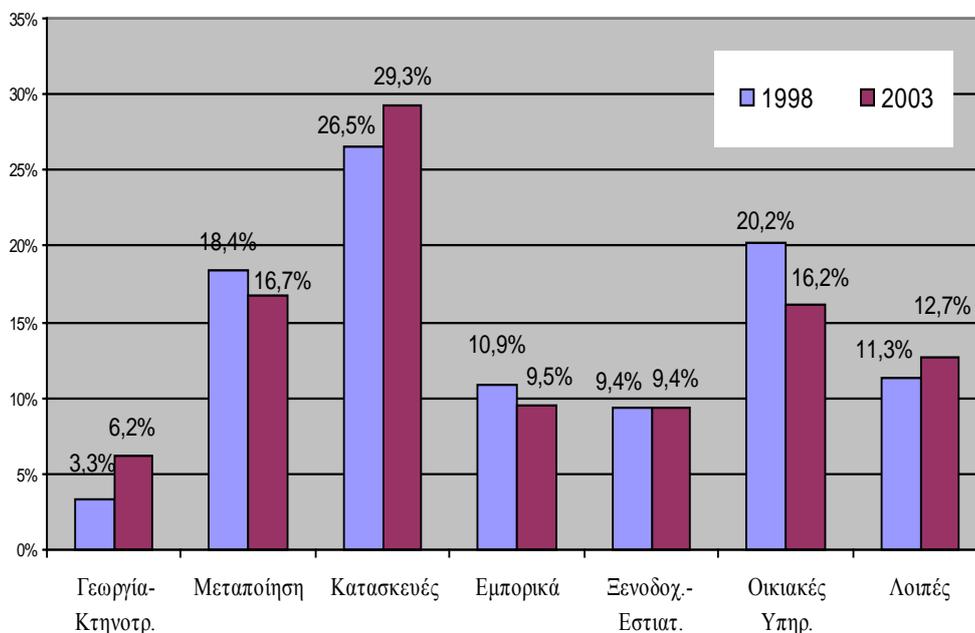
Το διάγραμμα Γ.21 παρουσιάζει την απασχόληση Ελλήνων και αλλοδαπών σε 60 τομείς οικονομικής δραστηριότητας με την εξέλιξη στο 1998-2003. Μόνο στον τομέα της οικιακής απασχόλησης οι αλλοδαποί υπερτερούν αριθμητικά των Ελλήνων αλλά και πάλι το νούμερο είναι πάρα πολύ μικρό (25.000 εργαζόμενοι συνολικά). Και στο 2003 ο σημαντικότερος τομέας απασχόλησης ήταν τα οικοδομικά έργα που παρείχε ασφάλιση για 110.000 μετανάστες²⁶.

Πάντως, και ο τομέας των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων - εστιατορίων παραμένει σημαντικός και κατά πάσα πιθανότητα συμπίπτει με τον τομέα του τουρισμού στην απογραφή του 2001. Το 2003 δούλευαν σ' αυτό τον τομέα 43.000 αλλοδαποί.

Άλλοι τομείς που έχουν σημαντική παρουσία μεταναστών είναι το λιανικό και χονδρικό εμπόριο, η βιομηχανία τροφίμων, τα μεταλλικά προϊόντα, οι κατασκευές και άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Οι τομείς που δεν έχουν καθόλου σχεδόν αλλοδαπούς είναι οι χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και γενικά ο κρατικός τομέας (αν και υπάρχει ένα μικρό ποσοστό αλλοδαπών στην παιδεία και την κοινωνική πρόνοια). Για την κατάσταση στο έτος 2003, βλέπε το διάγραμμα Ι.7 (Παράρτημα Ι).

Διάγραμμα Γ.21: Απασχόληση των μεταναστών κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας: Εξέλιξη 1998-2003

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 1998-2003

²⁶ Στοιχεία ΙΚΑ (2004)

Πιο συγκεκριμένα, η παρουσία των αλλοδαπών στους κυριότερους τομείς δραστηριότητας είναι η ακόλουθη:

Αγροτικός τομέας

Όσον αφορά την απασχόληση στον αγροτικό τομέα (γεωργία – κτηνοτροφία), στο 2001 σύμφωνα με την Απογραφή ανέρχονταν στα 69 χιλ. άτομα περίπου (18% του συνόλου), ενώ το 2003, σύμφωνα με τις ΕΕΔ της ΕΣΥΕ, η απασχόληση στον αγροτικό τομέα κυμαινόταν σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα (6,2%). Στον κλάδο αυτό θεωρείται ότι υπάρχει γενικά υπερβάλλουσα προσφορά εργατικών χεριών και κατά κανόνα οι μισθοί που πληρώνονται από τους γαιοκτήμονες είναι σχετικά χαμηλοί. Σε αντίθεση με την γενική αντίληψη που επικρατούσε μέχρι τώρα, το πιθανότερο είναι ότι οι μετανάστες δεν προτιμούν να μείνουν στην ύπαιθρο και να ασχοληθούν με τις γεωργικές εργασίες.

Γενικά, ως τόποι διαμονής και εργασίας των μεταναστών φαίνεται να επιλέγονται περισσότερο οι περιφέρειες των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας και ιδιαίτερα η Αττική. Στον αγροτικό τομέα, μόνο η παραγωγή ελαιόλαδου φαίνεται να επηρεάστηκε θετικά από τη μετανάστευση. Η διάρθρωση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στη χώρα μας δεν επιτρέπει μεγάλα μεγέθη παραγωγής και την χρησιμοποίηση πολλών εργατών γης. Πάντως, στον συγκεκριμένο κλάδο φαίνεται ότι απασχολούνται κυρίως άνδρες βουλγαρικής προέλευσης.

Κατασκευαστικός τομέας

Αυτός ο τομέας αντιπροσώπευε το 24,5% της δραστηριότητας των αλλοδαπών κατά το 2001. Η προστιθέμενη αξία του κατασκευαστικού τομέα στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ έχει αυξηθεί από 6% το 1995 στο 7,5% το 2004. Τα κατασκευαστικά έργα για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στα πλαίσια των 2^{ου} και 3^{ου} ΚΠΣ συνέβαλαν στην αύξηση της ζήτησης ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού που καλύφθηκε σε μεγάλο βαθμό με αύξηση της συμμετοχής των οικονομικών μεταναστών στον εν λόγω τομέα.

Οι δυνατότητες αντικατάστασης Ελλήνων εργατών από μετανάστες ισχύει κατά κύριο λόγο για ανειδίκευτους εργάτες και άτομα με σχετικά χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ σε άλλες θέσεις, π.χ. εποπτείας, οι Έλληνες υπερτερούν. Επίσης, στον τομέα των κατοικιών στην περιφέρεια απασχολούνται εξειδικευμένοι Αλβανοί χτίστες, χωρίς να υπάρχει αντίστοιχη προσφορά από Έλληνες. Ως εκ τούτου δεν επαληθεύεται η άποψη ότι οι οικονομικοί μετανάστες συμβάλλουν στην αύξηση της ανεργίας στη χώρα μας.

Το σχετικά χαμηλό κόστος των ξένων οικονομικών μεταναστών και η κάλυψη των ελλείψεων που υπήρχαν σε πολλές ειδικότητες, συνέβαλαν και στην αύξηση της απασχόλησης των Ελλήνων και στην ενίσχυση της κερδοφορίας των κατασκευαστικών επιχειρήσεων και στη σχετική μείωση του κόστους για τους αγοραστές κατοικιών. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, στον κατασκευαστικό τομέα απασχολούνται ως επί το πλείστον άνδρες αλβανικής και ρουμανικής καταγωγής.

Γενικά, η ζήτηση εργασίας στον τομέα αυτό χαρακτηρίζεται από έντονη εποχικότητα και είναι πιο εύκολο να καλυφθεί από οικονομικούς μετανάστες που πολλές φορές δεν επιδιώκουν μακροχρόνια σχέση εργασίας.

Λοιποί Τομείς

Από την κατανομή της απασχόλησης ανά τομέα (διάγραμμα Γ.21 για τα έτη 1998-2003) προκύπτει ότι οι αλλοδαποί εκπροσωπούνται σε σχετικά μεγάλο βαθμό και στους κλάδους της μεταποίησης, του εμπορίου, της φιλοξενίας και τροφοδοσίας όπως και των οικιακών υπηρεσιών. Ειδικά για τον τελευταίο τομέα, δεν υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία διότι το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού που απασχολείται σε αυτόν (στην πλειοψηφία τους γυναίκες όλων των εθνικοτήτων) εργάζεται παράνομα και ως εκ τούτου εικάζεται ότι το ποσοστό απασχόλησης (και ιδιαίτερα της γυναικείας) είναι υψηλότερο.

Τραπεζικός Τομέας και οικονομικοί μετανάστες

Σ' αυτό το τομέα οι μετανάστες είναι σχεδόν απόντες σαν εργαζόμενοι, αλλά κερδίζει συνεχώς έδαφος η παρουσία τους σαν χρήστες.

Οι άμεσες συνέπειες της μετανάστευσης στον τραπεζικό κλάδο σχετίζονται με τις ιδιαίτερες ανάγκες των αλλοδαπών που έρχονται από λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες, οι οποίες συνήθως περιορίζονται σε βασικές τραπεζικές εργασίες. Σε γενικές γραμμές, τα εισοδήματά τους είναι επαρκή και ένα μέρος από αυτά αποστέλλεται πίσω στη χώρα τους για την οικονομική στήριξη των μελών της οικογένειάς τους.

Ωστόσο, καθώς οι οικονομικοί μετανάστες προσαρμόζονται στις νέες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της χώρας υποδοχής, οι ανάγκες τους γίνονται περισσότερο πολύπλοκες και όμοιες με εκείνες ενός παραδοσιακού εγχώριου πελάτη τραπεζών.

Οι τραπεζικές εργασίες των μεταναστών εργατών περιορίζονται προς το παρόν στα στεγαστικά και τα καταναλωτικά δάνεια και στις απλές καταθέσεις, δηλαδή στις

εργασίες λιανικής τραπεζικής. Επιπλέον, επειδή ένα μεγάλο μέρος των μεταναστών είναι αυτοαπασχολούμενοι και ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, η απορρόφησή τους και η εξέλιξή τους από την χώρα υποδοχής ενδεχομένως να δώσει ώθηση μελλοντικά στην ανάπτυξη πιο εξειδικευμένων τραπεζικών προϊόντων.

Μεγάλο είναι το ενδιαφέρον των τραπεζών για την προσέλκυση στην Ελλάδα ατόμων σχετικά υψηλού εισοδηματικού επιπέδου από τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης και της ΝΑ Μεσογείου για μακροχρόνια ή για μόνιμη εγκατάσταση. Σε αυτή την περίπτωση οι τράπεζες μπορούν να προσφέρουν επίσης υπηρεσίες διαχείρισης εισοδημάτων και κεφαλαίων, καθώς και υπηρεσίες συναλλαγών και μεταφοράς κεφαλαίων σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε κάθε περίπτωση, στο βαθμό που η μετανάστευση συμβάλλει στην ελαστικοποίηση της εγχώριας αγοράς εργασίας και στη διατήρηση περισσότερων παραγωγικών δραστηριοτήτων σε πολλούς τομείς στην Ελληνική επικράτεια, συμβάλλει αναμφισβήτητα και στη διατήρηση και ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των εγχώριων τραπεζών.

Γ.4 Σχόλια

Στο 2001

Ο αριθμός των μεταναστών στην Ελλάδα κατά το 2001 ανερχόταν στα 762.191 άτομα. Αυτό το νούμερο περιλαμβάνει υποθετικά και τους ομογενείς και τους πολίτες της ΕΕ. Από αυτούς, οι απασχολούμενοι ανέρχονται σε 391,7 χιλ. άτομα (το 51,4% περίπου) και 40,3 χιλ. περίπου (5,3%) ζητάνε εργασία. Επιπλέον, 108,2 χιλ. δήλωσαν ότι ασχολούνται με «οικιακά», που μπορεί να σημαίνει ότι έχουν και κάποια μερική απασχόληση, ενώ οι συνταξιούχοι είναι μόνο 30,1 χιλ. άτομα (1 συνταξιούχος για κάθε 12 εργαζομένους).

Η πλειοψηφία (88,9%) των 391.674 αλλοδαπών εργαζόμενων είναι μισθωτοί. Οι άνδρες μετανάστες αποτελούν περίπου το 59% των μεταναστών και οι γυναίκες το 41%. Η πλειοψηφία των μεταναστών (78,6%) κατοικεί σε αστικές περιοχές και το 21,4% σε αγροτικές περιοχές. Ειδικότερα, το 48,8% των μεταναστών είναι στην περιφέρεια Αττικής (και αποτελούν το 10,3% του συνόλου του εργατικού δυναμικού αυτής της περιφέρειας) και το 12,6% στην κεντρική Μακεδονία.

Οι μετανάστες επιλέγουν νομούς με σχετικά υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, υψηλό βαθμό αστικοποίησης και αποφεύγουν τη μετακίνηση σε μακρινούς νομούς και παραμεθόριες περιοχές.

Το ποσοστό ανεργίας του νομού δεν επηρεάζει τους μετανάστες στην επιλογή του τόπου εγκατάστασης. Το ποσοστό των μεταναστών στον πληθυσμό δεν επηρεάζει το ποσοστό ανεργίας ούτε των ανδρών ούτε των γυναικών. Οι οικονομικοί μετανάστες ασχολούνται κυρίως με επαγγέλματα «ανειδίκευτοι, χειρώνακτες» και «ειδικευμένοι τεχνίτες». Το 68,3% των μεταναστών είναι «τεχνίτες, χειριστές μεταφορικών μέσων, ανειδίκευτοι εργάτες και μικροεπαγγελματίες», το 10,4% είναι «απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές» και το 6,9% είναι «ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς».

Σχεδόν το ¼ των απασχολούμενων μεταναστών (24,5%) είναι στον κλάδο «κατασκευές», το 20,5% στον κλάδο «λοιπές υπηρεσίες», το 17,5% στον κλάδο «γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα δασοκομία, αλιεία», το 15,7% στον κλάδο «εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία, εστιατόρια» και το 11,9% στις «μεταποιητικές βιομηχανίες».

Από τα στοιχεία φαίνεται επίσης ότι το 2001 ζούσαν στην Ελλάδα μόνο 1.476 εισοδηματίες. Ένας τόσο χαμηλός αριθμός ξένων αυτής της κατηγορίας στη χώρα μας, δεν δικαιολογείται αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι χώρα με δυνατότητες να δεχτεί πολύ μεγαλύτερους αριθμούς ξένων υπηκόων υψηλού

εισοδηματικού επιπέδου που θα επιθυμούσαν από κάποια περίοδο της ζωής τους να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα. Βέβαια αυτά τα άτομα δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Μετά το 2001

Μετά την Απογραφή του 2001, η ΕΣΥΕ έκανε μια άλλη έρευνα (ΕΕΔ) το έτος 2003 βάσει της οποίας ο πληθυσμός σε ηλικία προς εργασία των μεταναστών είναι 355.215 άτομα (έναντι 8.851.196 των Ελλήνων).

Την περίοδο 1998 – 2003 ο πληθυσμός σε ηλικία προς εργασία των μεταναστών παρουσίασε μια σημαντική αύξηση της τάξεως του 32,9% έναντι του αντίστοιχου πληθυσμού των Ελλήνων, και το 41,4% του συνόλου των μεταναστών σε ηλικία προς εργασία ήταν ηλικίας 30 – 44 ετών. Στην περιφέρεια Αττικής το ποσοστό των αλλοδαπών σε ηλικία προς εργασία πέρασε από το 66,8% (2001) στο 66,9% του 2003. Σε δεύτερη θέση ακολουθεί η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (με ποσοστά γύρω στο 8%). Το ποσοστό απασχόλησης των μεταναστών και των Ελλήνων είναι αντίστοιχα 43,7% (δεν συνυπολογίζονται οι μη δηλωμένοι εργάτες) και 65,7%.

Όπως στο 2001 (όταν ήταν το 24,5%), και στο 2003 ο κλάδος των κατασκευών απασχόλησε τον μεγαλύτερο αριθμό των εγγεγραμμένων μεταναστών στην Ελλάδα, αλλά είναι βέβαιο ότι απασχολούσε και έναν σημαντικό αριθμό μη εγγεγραμμένων μεταναστών. Σύμφωνα πάντως με τα επίσημα στοιχεία της ΕΕΔ, στην περίοδο 2003-2004 η απασχόληση μεταναστών στον κλάδο των κατασκευών αυξήθηκε μέχρι το 29,3% λόγω και της εντατικοποίησης της κατασκευής των έργων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ακολούθησαν μετά ο κλάδος «ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό» με το 16,2% και ο κλάδος «γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία» με το 6,2%.

Γ.5 Προφίλ του οικονομικού μετανάστη

Αναλύοντας τα στοιχεία της ΕΣΥΕ (Απογραφή του πληθυσμού 2001 & Έρευνα Εργατικού Δυναμικού του 2003) που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, μπορούμε να καθορίσουμε τα κοινωνικά, δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά (δηλαδή το «προφίλ») του οικονομικού μετανάστη στην Ελλάδα: είναι λιγότερο από 40 ετών, παντρεμένος, ζει στην Ελλάδα περισσότερο από 5 χρόνια (το 40% των μεταναστών), έχει μέσο ή χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (αλλά όχι πιο χαμηλό σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού), είναι μισθωτός, και απασχολείται σε συγκεκριμένους κλάδους (δομικά έργα εάν άνδρας και ιδιωτικά νοικοκυριά εάν γυναίκα, μεταποιητικές βιομηχανίες) σαν ανειδίκευτος ή εξειδικευμένος εργάτης ή μικροεπαγγελματίας.

Ασφαλώς, αυτό το «γενικό» πορτραίτο δεν αναδεικνύει τις διαφορετικές καταστάσεις που είναι δυνατόν να παρατηρηθούν, ωστόσο μας δείχνει μια εικόνα για τα χαρακτηριστικά της μεγάλης πλειοψηφία των αλλοδαπών.

Αυτή η συνολική εικόνα του οικονομικού μετανάστη μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε ορισμένες κεντρικές τάσεις και κατευθύνσεις σε σχέση με τις ανάγκες του (έξοδα, σχολεία, κοινωνικές υπηρεσίες κλπ) αλλά και με την συνεισφορά του στο κράτος πρόνοιας .

Δ. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ - ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Δ.1 Θεωρίες για την μετανάστευση

Η πολυπλοκότητα του φαινομένου της μετανάστευσης οδήγησε στη δημιουργία ορισμένων σχολών και θεωριών που επηρέασαν την οικονομική σκέψη και την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου.

Συνοπτικά μπορούμε να αναφέρουμε τρεις ομάδες τέτοιων θεωριών, που είναι οι ακόλουθες:

1) Νεοκλασικές θεωρίες: αντιμετωπίζουν την μετανάστευση ως μηχανισμό εξισορρόπησης της ανισότητας στην κατανομή οικονομικών ευκαιριών. Βασίζονται στην προϋπόθεση της τέλει γνώσης των λειτουργιών και διαδικασιών της αγοράς εργασίας από κάθε άτομο και της αντίστοιχης πληροφόρησής του για τα οικονομικά χαρακτηριστικά άλλων περιοχών, παραβλέποντας ότι αυτό είναι σχεδόν αδύνατο.

2) Μαρξιστικές και νεομαρξιστικές θεωρίες: συνδέουν την μετανάστευση με τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που πρέπει να αποτελούν αντικείμενο μελέτης. Εδώ η μετανάστευση αντιμετωπίζεται σαν αποτέλεσμα συλλογικής δράσης στις εκάστοτε κοινωνίες και ταξικές δομές, δηλαδή εστιάζονται στο «μάκρο» επίπεδο και αγνοούν το «μίκρο» επίπεδο, παραμελώντας τα κίνητρα των ατόμων για μετανάστευση ή παραμονή.

3) Θεωρίες επιπέδου²⁷: αποτέλεσαν την προσπάθεια σύγκλισης των δύο παραπάνω θεωρητικών κατευθύνσεων με σκοπό να ξεπεραστούν οι αδυναμίες τους, και προτείνουν ως μονάδα ανάλυσης το «νοικοκυριό». Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση το φαινόμενο της μετανάστευσης μπορεί να αναλυθεί με βάση αυτή τη μονάδα μέτρησης εφόσον η οικονομική και κοινωνική συμπεριφορά του νοικοκυριού και οι στρατηγικές για συντήρηση και επιβίωση αποφασίζονται συλλογικά, παρόλο που μόνο τα μέλη του, ατομικά, μπορούν να μεταναστεύσουν.

²⁷ Bach R.L. & Schami L.A., «Migration crisis and theoretical conflict», International Migration Review, vol. 16, 1982

Α.2 Πολιτικές αντιμετώπισης της μετανάστευσης μέχρι σήμερα

Η σημασία του μεταναστευτικού κινήματος της τελευταίας δεκαπενταετίας είναι καταλυτική. Στην Ελλάδα ο όρος «μετανάστευση» ταυτιζόταν αποκλειστικά με το φαινόμενο της εξόδου από την χώρα και κατά συνέπεια δεν καταγράφεται στο γλωσσικό επίπεδο η διαφοροποίηση μεταξύ μετανάστευσης προς τα έξω (emigration) και προς τα μέσα (immigration). Η εμπειρία των τελευταίων δεκαπέντε ετών τείνει έτσι να ανατρέψει (και εν πολλοίς το έχει ήδη κάνει) βασικά στερεότυπα και κυρίαρχες συνισταμένες της ελληνικής κοινωνίας, μετατρέποντάς την σε χώρο εισαγωγής ανθρωπίνου δυναμικού και συγχρόνως εγείροντας μια σειρά μεγάλων προκλήσεων σε ό,τι αφορά κατεστημένες και ιδεολογικά παγιωμένες αντιλήψεις, πάνω στις οποίες στηρίχτηκε η συγκρότηση και περαιτέρω οικοδόμηση της νοερής (ή, κατ'άλλους, φαντασιακής) κοινότητας του ελληνικού έθνους, ιδίως μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών που ακολούθησε και στη ουσία επισφράγισε το τέλος του ελληνικού αλυτρωτισμού στη δεκαετία του 1920.

Αν μάλιστα λάβει κανείς υπόψη ότι η συντριπτική πλειοψηφία του κύματος αυτού αποτελείται από άτομα που δεν ταυτίζονται - από γλωσσική, εθνοτικής, εθνικής και θρησκευτικής άποψης - με τον κυρίαρχο πληθυσμό της χώρας, η σημασία αυτής της αλλαγής αποκτά ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις.

Το ελληνικό κράτος έχει υιοθετήσει μια πολιτική διακρίσεων - βάσει της καταγωγής - ανάμεσα σε «αλλογενείς» και «ομογενείς» μετανάστες από τη μια και - βάσει στοχεύσεων της εξωτερικής του πολιτική - ανάμεσα σε «ομογενείς» Πόντιους από την πρώην ΕΣΣΔ και στους Έλληνες της Αλβανίας από την άλλη. Η διαφορετική ονομασία καταδεικνύει πόσο καθοριστικοί είναι οι έλεγχοι των μεταναστεύσεων και το δίκαιο ιθαγενείας στη συμβολική και πραγματική επαναοριοθέτηση της εθνικής κοινότητας και στις στρατηγικές αποκλεισμού και ενσωμάτωσης²⁸.

Πολιτικές αντιμετώπισης των μεταναστών που εφαρμοζόταν στην Ευρώπη προ της ΕΕ

Στην εποχή της Ευρώπης των εθνότητων, οι μειονότητες είχαν να αντιμετωπίσουν τρεις πολιτικές²⁹. Οι πολιτικές αυτές, ενίοτε εφαρμόζονταν ταυτόχρονα ακόμα και έναντι της ίδιας ομάδας.

²⁸ ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ. 190

²⁹ Χριστόπουλος Δ., «Οι μετανάστες στην ελληνική πολιτική κοινότητα», στο ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ. 350

- α) Η πρώτη πολιτική ήταν η **έξωση** των μεταναστών. Πρόκειται για πολιτική βίας. Η ομάδα προσλαμβάνεται ως εσωτερικός εχθρός και με διάφορα μέσα τα κράτη την κατανάγκαζαν να φύγει από τη επικράτειά τους, για να πετύχουν την εθνική ομογενοποίηση στα εδάφη τους. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η πρακτική της έξωσης ακολουθήθηκε με τις ανταλλαγές πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας πρώτα, και Τουρκίας ύστερα.
- β) Η δεύτερη πολιτική ήταν η **αφομοίωση** (assimilation), δηλαδή μια πολιτική διαδικασία που στοχεύει στην όμοια στράτευση των υποκειμένων στους κυρίαρχους κώδικες συμπεριφοράς, αλλά και στα ιδανικά μιας πολιτικής κοινότητας. Η μόνη ελευθερία που αναγνωρίζεται είναι η θρησκευτική, και η διαδικασία δεν είναι πάντα προϊόν βίας, αλλά ανάγκης.

Πως αντιμετωπίζεται από τους μετανάστες; Μολονότι θα ήθελαν να συγκρατήσουν αυτά που τους ενώνουν σε επίπεδο πολιτισμού (δηλαδή να διασώσουν τις κοινότητές τους), πολύ συχνά αντισταθμίζουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που τους παρέχει η υποδοχή τους στην κοινωνία και έτσι αποδέχονται άνευ όρων τις αξίες της τελευταίας.

Η στρατηγική της αφομοίωσης ουσιαστικά σηματοδοτεί και υπαγορεύει την εγκατάλειψη των ετεροτήτων στο όνομα της συμμετοχής και της ισότητας. Ωστόσο, αυτή η εγκατάλειψη από μόνη της δεν φέρνει τα προηγούμενα, και οι μετανάστες ουσιαστικά γίνονται δεκτοί μόνο ως άνισοι.

Ο E. Gellner³⁰ υποστηρίζει ότι οι μειονοτικοί, κατά κανόνα, έχουν πολλά να κερδίσουν όταν αφομοιώσουν την κυρίαρχη κουλτούρα και την γλώσσα, αφήνοντας τους τοπικούς πολιτισμικούς τους ιδιοματισμούς στον ιδιωτικό τους χώρο.

- γ) Η τρίτη πολιτική είναι η **προστασία** των μεταναστών, που θα έπρεπε να τους παρέχει τη δυνατότητα να διαφυλάξουν τις θρησκευτικές, γλωσσικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες της ομάδας τους. Αφενός, η προστασία της διαφοράς, με παράλληλη πολιτική άρση των κοινωνικών ανισοτήτων και, αφετέρου, η προστασία της διαφοράς με διασφαλισμένες τις κοινωνικές ανισότητες.

Σύμφωνα με το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης της Κοινωνίας των Εθνών³¹ αυτή η προστασία αποσκοπούσε στο: « να εξασφαλίσει σε συγκεκριμένα στοιχεία που έχουν ενταχτεί σε ένα κράτος - ο πληθυσμός των οποίων διαφέρει

³⁰ E. Gellner, «Εθνη και Εθνικισμός», Αλεξάνδρεια - Αθήνα, 1992 σελ. 26 και επ.

³¹ Κοινωνία των Εθνών (1919-1946)

από το υπόλοιπο στη φυλή, τη γλώσσα ή τη θρησκεία, τη δυνατότητα να ζουν ειρηνικά μαζί, να συνεργάζονται φιλικά μαζί του, την ίδια στιγμή που διατηρούν τα χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από την πλειοψηφία»³².

Συχνά τα κράτη διάλεξαν αυτή την τρίτη λύση όταν αναγκάστηκαν να σταματήσουν την εφαρμογή των δυο προηγούμενων στρατηγικών λύσεων.

Πολιτικές αντιμετώπισης των μεταναστών στην Ελλάδα

Παρατηρούμε ότι στον περασμένο αιώνα το ελληνικό κράτος προσπάθησε να αντιδράσει στις μεγάλες προκλήσεις από το διπλασιασμό σχεδόν του εδάφους του μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, τη μαζική αύξηση των κατοίκων του μετά την ανταλλαγή πληθυσμών που ακολούθησε την ελληνική ήττα στη Μικρά Ασία, και από το γενικότερο κλίμα οξείας ανασφάλειας και φόβου που επικρατούσε στην Ευρώπη, επιλέγοντας την εσωστρέφεια και αμυντικές και συντηρητές στάσεις σε ό,τι αφορούσε το υπάρχον εδαφικό status quo, το οποίο θα έπρεπε να περιφρουρήσει από κάθε αμφισβήτηση έσωθεν ή έξωθεν προερχόμενη.

Παρεπόμενο αυτής της νέας πολιτικής ήταν, μεταξύ άλλων, και η διασφάλιση αποτελεσματικού κρατικού ελέγχου πάνω στους διάφορους πληθυσμούς που είχαν περιέλθει στην κυριότητα του εύθραυστου ελληνικού κράτους.

Η λογική της **αφομοίωσης των πολιτισμικά ετερόκλητων** πληθυσμών που εντάσσονταν πλέον στην επικράτειά του και το άρρηκτα συνδεδεμένο με αυτήν τη λογική ιδεολόγημα της εθνικής ομογένειας - που το ελληνικό κράτος, ανεξάρτητα πολιτικών καθεστώτων υιοθέτησε και εφάρμοσε με συστηματικότητα κατά τις επόμενες πέντε περίπου δεκαετίες - αποτελούν ταυτόχρονα προϊόν αυτών των ιστορικών συνθηκών αλλά και η απόδειξη της ικανότητάς του να εφαρμόσει με επιτυχία και συχνά στυγνή αποτελεσματικότητα μια πολιτική με σαφείς «εθνικούς» στόχους.

Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής, που πραγματοποιήθηκε χάρη στους θεσμούς της πολιτείας (παιδεία, στράτευμα, εκκλησία, δημόσια διοίκηση) ήταν ότι, μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και του εμφύλιου διχασμού, η ελληνική κοινωνία ήταν μια από τις εθνολογικά, θρησκευτικά και γλωσσικά ομοιογενέστερες χώρες της Ευρώπης. Η ομογένεια αυτή ήταν το άμεσο προϊόν της επιτυχούς αφομοίωσης, πολιτισμικής, πολιτικής και κοινωνικής της πλειοψηφίας των μειονοτικών της πληθυσμών και της πλήρους ή μερικής αποβολής ή αποχώρησης ορισμένων μειονοτικών ομάδων (Τσάμηδες, Βλάχοι, Ρουμανίζοντες, Σλαβομακεδόνες).

³² Permanent Cort of International Justice, «Minority Schools in Albania», Series A/B, N.64, 1935, sel.67

Η έκταση της επιτυχίας του ομογενοποιητικού υποδείγματος στη διάρκεια του χρόνου αποδεικνύεται, παραδόξως, από την έντονη πολιτική αμηχανία και πολιτισμική αμφιθυμία που, ως αποτέλεσμα της ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (και μετέπειτα Ε.Ε.), έφεραν σταδιακά αλλά σταθερά την ελληνική κοινωνία και τον ελληνικό κρατικό μηχανισμό αντιμέτωπους μ'ένα νομικό **πολιτισμό σταθερά εστιασμένο στην υπεράσπιση της ετερότητας** και της άμεσα συνδεδεμένης με αυτήν έννοια των πολλαπλών ταυτοτήτων, της πολιτισμικής (γλωσσικής και θρησκευτικής) διαφοράς και των δικαιωμάτων του ατόμου και των μειονοτήτων. Δηλαδή ένα πολιτισμό που συγκρούεται μετωπικά με τη λογική της αφομοίωσης και το ιδεολόγημα της ομοιογένειας, με τις οποίες είχε επιτυχώς γαλουχηθεί η ελληνική κοινωνία επί μισό και πλέον αιώνα.

Επιδιώξεις της πολιτικής της Ελλάδας

Η μεταναστευτική πολιτική της χώρας μας μέχρι σήμερα έχει επιδιώξει κατά κύριο λόγο τα ακόλουθα:

- α)** Την καθιέρωση μιας διαδικασίας «**νομιμοποίησης**» των μεταναστών που ήδη έχουν εισέλθει και ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, με ταυτόχρονη ενίσχυση της περιφρούρησης των συνόρων της χώρας για τον αποτελεσματικότερο έλεγχο, από εδώ και στο εξής, της εισροής μεταναστών, στα πλαίσια και των υποχρεώσεων της χώρας μας έναντι της ΕΕ. Η διαδικασία αυτή δεν έχει οδηγήσει σε αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος, αφού εκτιμάται ότι ακόμα και σήμερα υπάρχουν περίπου 500 χιλ. παράνομοι μετανάστες στην Ελλάδα. Επιπλέον, και εκείνοι που έχουν ήδη λάβει «άδεια παραμονής» πρέπει να την ανανεώνουν σε τακτά χρονικά διαστήματα, αυξάνοντας τις ανάγκες διατήρησης σημαντικών γραφειοκρατικών μηχανισμών στους δήμους και στις κοινότητες της χώρας.
- β)** Την καθιέρωση μιας διαδικασίας «**ένταξης**» και «**ενσωμάτωσης**» των ξένων μεταναστών στην Ελληνική κοινωνία. Αυτό γίνεται κυρίως με το νόμο που ψηφίστηκε τον Αύγουστο του 2005. Οι ξένοι μετανάστες που εργάζονται νομίμως στην Ελλάδα διέπονται από τους ίδιους εργασιακούς, ασφαλιστικούς και άλλους νόμους από τους οποίους διέπονται και οι Έλληνες εργαζόμενοι. Για παράδειγμα, *«οι υπήκοοι τρίτων χωρών ασφαλιζονται στους οικείους ασφαλιστικούς οργανισμούς και απολαμβάνουν των ίδιων ασφαλιστικών δικαιωμάτων με τους ημεδαπούς»*. Επίσης, *«οι ανήλικοι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν στην Ελληνική επικράτεια υπάγονται στην υποχρεωτική σχολική*

φοίτηση, όπως και οι ημεδαποί, και έχουν χωρίς περιορισμούς πρόσβαση στις δραστηριότητες της σχολικής ή εκπαιδευτικής κοινότητας»³³.

Τέλος, προωθούνται διαδικασίες οικογενειακής επανένωσης των μεταναστών, σύμφωνα με τις οποίες οι υπήκοοι τρίτων χωρών που ζουν και εργάζονται μόνιμα στην Ελλάδα μπορούν να φέρουν την οικογένειά τους στη χώρα μας υπό την προϋπόθεση ότι μπορούν να εγγυηθούν τη συντήρησή της και την απρόσκοπτη διαμονή της.

Όμως, παρά τα σημαντικά αυτά ανοίγματα προς την κατεύθυνση της ενσωμάτωσης των ξένων μεταναστών και των οικογενειών τους στην Ελληνική κοινωνία, η Ελληνική πολιτεία δεν φαίνεται ακόμα έτοιμη να προωθήσει ρυθμίσεις που να οδηγούν στη μονιμότερη παρουσία των ξένων μεταναστών και των οικογενειών τους στην Ελληνική επικράτεια χωρίς να απαιτούνται συνεχείς θεωρήσεις των αδειών παραμονής. Βέβαια, με το νέο νόμο προβλέπονται οι προϋποθέσεις (προηγούμενη 5ετή νόμιμη και αδιάκοπη παραμονή στη χώρα) υπό τις οποίες ένας ξένος υπήκοος μπορεί να αποκτήσει την ιδιότητα του «επί μακρόν διαμένοντος στη χώρα», με την οποία του διασφαλίζονται μια σειρά πρόσθετων δικαιωμάτων (Οδηγία 2003/109/CE/ 25.11.2003).

Όμως, ακόμα και με τις σημαντικές νέες ρυθμίσεις του πρόσφατου νόμου, η μονιμότερη ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελληνική οικονομία και κοινωνία δεν φαίνεται να εξασφαλίζεται. Άλλωστε, οι προϋποθέσεις για την απόκτηση της Ελληνικής ιθαγένειας στη χώρα μας είναι παραδοσιακά πολύ αυστηρές, με συνέπεια ένας ελάχιστος αριθμός ατόμων (κυρίως Ελλήνων του εξωτερικού) να καταφέρει να την αποκτήσει κάθε χρόνο.

- γ) Την καθιέρωση ενός **ορθολογικού προγραμματισμού** της εισόδου των μεταναστών στην Ελληνική Επικράτεια, με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αυτών των μεταναστών και λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα και τις ανάγκες της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της χώρας μας και των επιμέρους περιφερειών της. Ειδικότερα τελευταία γίνεται προσπάθεια ορθολογισμού του συστήματος μετακλήσεων αλλοδαπών για εργασία στην Ελλάδα, με την ενεργοποίηση των Περιφερειακών Επιτροπών Μετανάστευσης που θα καθορίζουν τις ανάγκες εργατικού δυναμικού (ανά ειδικότητα και κατηγορία) σε επίπεδο περιφέρειας και Νομού. Οι ανάγκες αυτές προωθούνται στις προξενικές αρχές της χώρας, οι οποίες δέχονται αιτήσεις από ξένους υπηκόους για την κάλυψη αυτών των αναγκών. Πάντως, οι γραφειοκρατικές απαιτήσεις της συγκεκριμένης ρύθμισης εξακολουθούν να είναι σημαντικές.

³³ Νόμος 3386/2005

Δ.3 Νομικό πλαίσιο

Διεθνές θεσμικό πλαίσιο

Εάν κοιτάξουμε γενικά τις ρυθμίσεις του καθεστώτος των μεταναστών, βλέπουμε ότι είναι ένα σύνθετο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο διαμορφώνεται με βάση τις συνταγματικές εντολές για την προστασία των αλλοδαπών³⁴ και τη νομοθετική τους εξειδίκευση³⁵. Οι διεθνείς ρυθμίσεις που αφορούν ζητήματα μετανάστευσης διακρίνονται σε δυο κύριες κατηγορίες: ρυθμίσεις γενικής εφαρμογής και ρυθμίσεις αποκλειστικής ισχύος για μετανάστες.

Η **πρώτη κατηγορία** περιλαμβάνει διατάξεις για τη μετανάστευση που περιέχονται σε διεθνείς μηχανισμούς προστασίας των ανθρωπινών δικαιωμάτων. Πρόκειται για ρυθμίσεις που εντοπίζονται ενδεικτικά:

- στο Διεθνές Σύμφωνο του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα,
- στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
- στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, και
- στις Διεθνείς Συμβάσεις Εργασίας.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει διατάξεις για τη μετανάστευση και τους μετανάστες, οι οποίες περιέχονται σε μηχανισμούς που αφορούν αποκλειστικά το φαινόμενο της μετανάστευσης. Πρόκειται χαρακτηριστικά για:

- τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί Νομικού Καθεστώτος των Προσφύγων,
- τη Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ για την προστασία δικαιωμάτων των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους,
- τη Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Νομικό καθεστώς των μεταναστών εργαζομένων,
- τη Σύμβαση σχετικά με τη συμμετοχή των αλλοδαπών στη δημόσια ζωή σε τοπικό επίπεδο³⁶, και
- τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας Ν. 143 του 1975.

³⁴ Άρθρο 4 παρ. 1 και άρθρο 5 παρ. 2 & 4 του Συντάγματος

³⁵ Νάσκου-Περράκη Π., «Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη», Σάκκουλας, Αθήνα 1991

³⁶ Αμίτσης Γ.-Λαναράς Α., «Συλλογή Συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης», τ. Β', εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 2000, σελ.36

Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο

Παρόλες τις σημαντικές προσπάθειες από πλευρά της ΕΕ και άλλων διεθνών οργανισμών για μια ενιαία αντιμετώπιση του φαινομένου της μετανάστευσης «δεν βρέθηκε ακόμα μια ικανοποιητική λύση γιατί αυτές οι προσπάθειες προσκρούουν στις εξουσίες των εθνικών κρατών και είναι απομακρυσμένες από τη τοπική κοινωνία»³⁷.

Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και η ταυτόχρονη έξαρση του ισλαμικού φονταμενταλισμού δημιουργούν ένα έντονο αίσθημα ανασφάλειας στις δυτικές κοινωνίες, που βρίσκονται μπροστά στην πραγματικότητα της παράνομης μετανάστευσης. Οι μεταναστευτικές εισροές αντιμετωπίζονται ολοένα και περισσότερο σαν δυνητικοί παράγοντες τροφοδοσίας «τρομοκρατικών» πυρήνων εντός της ίδιας της ΕΕ. Ζητήματα αποσταθεροποίησης του κοινωνικού ιστού, απειλής του κράτους πρόνοιας, ανεργίας, διατάραξης της κοινωνικής συνοχής συσχετίζονται με την αυξημένη παράνομη μετανάστευση και πολλές φορές μεταφράζονται σε πολιτικό επίπεδο μέσα από την ενίσχυση ξενοφοβικών και ρατσιστικών κομμάτων.

Το 1957, με την ίδρυση της ΕΟΚ, τίθεται το ζήτημα της «Ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών εργαζομένων». Δεν χρησιμοποιήθηκε ο όρος «μετανάστευση» γιατί, εξαιτίας των κομμουνιστικών κρατών οι χώρες μιλούσαν για πολιτικό άσυλο και μόνο.

Χρόνια μετά, η Συνθήκη του Maastricht³⁸ ξεχωρίζει την έννοια της μετανάστευσης και του άσυλου, οδηγώντας στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), που αντιμετωπίζει τα θέματα πολιτικού άσυλου, θεωρήσεις αδειών κλπ.

Πριν από το 1992, η κυρίαρχη στόχευση για την χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής υπήρξε η ολοκλήρωση του χώρου Schengen, υπό την έννοια ότι η ελεύθερη μετακίνηση εντός των ενωσιακών συνόρων απαιτούσε λήψη αντισταθμιστικών μέτρων στα εξωτερικά σύνορα. Παράλληλα, αν και σε αντίθετη κατεύθυνση, η ενσωμάτωση του κεκτημένου του Schengen στο πλαίσιο της ΕΕ ενίσχυσε την σύνδεση μεταξύ της περιοχής του Schengen και της εσωτερικής (κοινοτικής) αγοράς, στην οποία τα αγαθά, τα πρόσωπα, οι υπηρεσίες και το κεφάλαιο κινούνται ελεύθερα, αν και η εξέλιξη της τελευταίας δεν υπήρξε πλήρης σε ο, τι αφορά τους υπηκόους τρίτων χωρών.

Το Νοέμβριο του 2001 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε την ανακοίνωση για μια «Κοινή Πολιτική για την Παράνομη Μετανάστευση» που αποτέλεσε και την βάση για το Πρόγραμμα Δράσης που υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laaaken το 2001.

³⁷ Μπάγκαβος Χρ. «Δημογραφικές διαστάσεις ...», ό.π., σελ. 115

³⁸ Συνθήκη του Μάαστριχτ (07/02/1992)

Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, την δεκαετία του '90, η Ελλάδα κατέστη χώρα υποδοχής μεταναστών, στην συντριπτική πλειοψηφία τους παρανόμων. Αυτή η ξαφνική και άνευ ιστορικού προηγούμενου για τα ελληνικά δεδομένα μαζική εισροή μεταναστών στην Ελλάδα, βρήκε τον κρατικό μηχανισμό χωρίς έστω και υποτυπώδη υποδομή διαχείρισης του φαινομένου. Η παντελής απουσία δομών και μηχανισμών όσο και συγκροτημένης μεταναστευτικής πολιτικής εξηγεί σε πολύ μεγάλο βαθμό την απουσία αξιόπιστων και αξιοποιήσιμων στοιχείων για τους αλλοδαπούς που εισέρευσαν - και εισρέουν - στην Ελλάδα. Αν και αυτό είναι κατανοητό όσον αφορά τα πρώτα έτη μαζικής εισροής μεταναστών στην Ελλάδα (αρχές της δεκαετίας του '90) εντούτοις αναδεικνύει μία μάλλον εγγενή αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να δημιουργήσει σε εύλογο χρονικό διάστημα αποτελεσματικούς μηχανισμούς, θεσμούς και δομές που θα μπορούσαν να διαχειρισθούν και να αντιμετωπίσουν το «μεταναστευτικό ζήτημα».

Όπως είπαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η μεταναστευτική πολιτική της χώρας μας μέχρι σήμερα έχει επιδιώξει κατά κύριο λόγο την καθιέρωση διαδικασιών νομιμοποίησης, ένταξης και ενσωμάτωσης των ξένων μεταναστών στην Ελληνική κοινωνία, και ενός ορθολογικού προγραμματισμού της εισόδου τους στην Ελληνική Επικράτεια, αλλά η διαδικασία της νομιμοποίησής τους και της ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία καθυστέρησε σημαντικά και ουσιαστικά τέθηκε σε εφαρμογή από το 1998 (ΠΔ 358/1997). Η Λευκή Κάρτα, διάρκειας 6 μηνών, δόθηκε σε όλους σχεδόν τους 327.000 υποψήφιους και προσέφερε εκείνη τη χρονική στιγμή τα μόνα αξιόπιστα στοιχεία για τους μετανάστες. Το πρόγραμμα που ακολούθησε, η Πράσινη Κάρτα, με διάρκεια 1-3 έτη, έθετε πολλά εμπόδια σε όσους επιθυμούσαν να κάνουν αίτηση. Συνεπώς ο αριθμός των αιτήσεων ήταν 228.000 και η διαδικασία σηματοδεύτηκε από σημαντικές γραφειοκρατικές καθυστερήσεις.

Ο Νόμος 2910/2001 υιοθετεί από τη μία πλευρά ορισμένα μέτρα που κινούνται στην κατεύθυνση της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά θέτει, από την άλλη πλευρά, ένα αυστηρό πλαίσιο για την είσοδο και παραμονή των μεταναστών στην Ελλάδα. Εμφορεύεται από μια σαφώς αμυντική και αποτρεπτική λογική και αποσκοπεί κυρίως στην περιστολή της αντικανονικής μετανάστευσης, στον έλεγχο και την αστυνόμευση της οικονομικής μετανάστευσης, καθώς και στην επιτήρηση των νομίμων μεταναστών, προτάσσοντας την κατοχύρωση της δημόσιας ασφάλειας και κατά δεύτερο λόγο την ασφάλεια των δικαιωμάτων.

Μετά την πρώτη μεγάλη φάση διαδικασίας νομιμοποίησης των μεταναστών στην Ελλάδα, που ξεκίνησε με την εφαρμογή του Ν. 2910/2001, ακολουθεί η εφαρμογή του

N. 3242/2004, που επιχειρεί την ένταξη όλων των δικαιούχων διαφορετικών τύπων άδειας παραμονής των προηγούμενων ετών στο ίδιο καθεστώς. Αυτός ο νόμος περιλαμβάνει τροποποιήσεις στο νομοθετικό πλαίσιο για την χορήγηση άδειας παραμονής για λόγους σπουδών, ρυθμίζει θέματα ανανέωσης άδειας παραμονής σε συνάρτηση με το εργασιακό καθεστώς αλλοδαπών, καθώς και θέματα οικογενειακής συνένωσης. Συμπληρώνει τις διατάξεις αναφορικά με τους αλλοδαπούς που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής στην πορνεία. Τέλος ρυθμίζεται το καθεστώς των τέκνων αλλοδαπών που είτε είχαν υπαχθεί στις διατάξεις του αρ. 66 παρ. 5 Ν. 2910/2001 είτε ήταν εγγεγραμμένα ως προστατευόμενα μέλη στις άδειες παραμονής των γονέων τους και δεν τους χορηγήθηκε αυτοτελής άδεια παραμονής είτε δεν έλαβαν άδεια παραμονής μολονότι οι γονείς τους ήταν κάτοχοι τέτοιας.

Με τους νόμους του 2001 και του 2004 εισάγεται για πρώτη φορά ένα ουσιαστικά ολοκληρωμένο - ως προς τις προθέσεις για μια συνολική διαχείριση του «προβλήματος» - νομοθετικό πλαίσιο για την μετανάστευση, με μια σειρά μεταβολών τόσο για την κατάσταση των μεταναστών, όσο για το ρόλο του κράτους.

Από την εκμετάλλευση της δεκαετίας του '90 των μεταναστών χωρίς χαρτιά (που για την διοίκηση ήταν «αόρατοι»), οι οποίοι δεν απολάμβαναν ούτε την αναγνώριση στοιχειωδών δικαιωμάτων, μετά την εφαρμογή του Ν. 2910/2001 και των «προγραμμάτων νομιμοποίησης» ερχόμαστε σε μία φάση διαρκούς και ιδιότυπης ομηρίας των ημι-νομίμων μεταναστών που τρέχουν συνέχεια για την ανανέωση του πρόσκαιρου δικαιώματος παραμονής τους στη χώρα, διαδικασία που γι'αυτούς είναι αρκετά δαπανηρή και χρονοβόρα. Οι ασθενέστεροι οικονομικά μετανάστες εγκατέλειψαν τις προσπάθειες, παραιτούμενοι της πολύπλοκης, χρονοβόρας και δαπανηρής διαδικασίας.

Το ασφυκτικό νομοθετικό πλαίσιο νόμιμης εισόδου για εργασία στη χώρα συμπληρώνεται από τη απαγορευτική νομοθεσία για την παραμονή στη χώρα σε συνθήκες ανεργίας. Αντίθετα από πολλές ευρωπαϊκές χώρες, στην Ελλάδα οι μετανάστες, άμα λήξει η σύμβαση εργασίας και η άδεια παραμονής, δεν δικαιούνται να αναζητήσουν άλλη εργασία παρά οφείλουν να εγκαταλείψουν τη χώρα. Είναι προφανές ότι ο μετανάστης δεν το κάνει, και δεν ξαναπροσπαθεί να ξαναμπει στη χώρα ακολουθώντας την ίδια διαδικασία, απλά παραμένει σε παράνομο καθεστώς διαμονής στην Ελλάδα.

E. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

E.1 Εισαγωγή

Μέσω της μετανάστευσης εργατικού δυναμικού και παραγωγικών μονάδων, όπως και μέσω του outsourcing, επιδιώκεται η αύξηση της παραγωγικότητας και αποδοτικότητας του παραγωγικού δυναμικού και της οικονομικής ευημερίας των πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτές οι διαδικασίες, αν και παίζουν αποφασιστικό και ουσιαστικό ρόλο στην παγκόσμια οικονομική και κοινωνική πρόοδο, απαιτούν μια δύσκολη μεταβατική περίοδο προσαρμογής και προκαλούν αρνητικές επιπτώσεις και προβλήματα τόσο στον οικονομικό τομέα αλλά και στο κοινωνικό σύνολο (εγχώριο πληθυσμό και μετανάστες).

Θα πρέπει κατ'αρχήν να τονίσουμε ότι η σημασία και ο όγκος των άτυπων δραστηριοτήτων και των ανεπίσημων ρυθμίσεων στην αγορά εργασίας αυξάνονται στις αναπτυσσόμενες χώρες (όπως είναι αναμενόμενο) αλλά και στα μεγάλα κέντρα, που γίνονται πόλος έλξης μεταναστών. Ενισχύεται δηλαδή η ζήτηση μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού στα παγκόσμια οικονομικά κέντρα, και αυτή η ζήτηση δεν προέρχεται μόνο από τους φθίνοντες τομείς της οικονομίας³⁹ αλλά και από τους δυναμικούς, αυτούς δηλαδή που συντελούν περισσότερο στην συνολική οικονομική ανάπτυξη.

Όσον αφορά τις θετικές επιπτώσεις που δημιουργεί η συγκέντρωση των μεταναστών στα αστικά κέντρα, υπενθυμίζουμε ότι οι μετανάστες:

- συμμετέχουν στο παραγόμενο προϊόν αυτών των αστικών κέντρων, κυρίως στους κλάδους των κατασκευών και των οικιακών βοηθών. Με την απασχόληση των αλλοδαπών έχουμε μείωση του κόστους παραγωγής, με αποτέλεσμα να έχουμε οικονομικότερο προϊόν και αύξηση της κατανάλωσης,
- ενισχύουν την καταναλωτική ζήτηση σε αυτές τις περιοχές,
- αλλάζουν τη δημογραφική σχέση, αφού οι μετανάστες είναι κατά κανόνα νέοι, και
- εξυπηρετούν το μέσο αστικό νοικοκυριό στο βαθμό που απασχολούνται ως οικιακοί βοηθοί, κ.ά.

³⁹ Saskia Sassen (1988), κοινωνιολόγος, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του Chicago (ΗΠΑ)

Όμως πρέπει να επισημάνουμε ότι δημιουργούνται σημαντικά προβλήματα:

- α) για την ανεύρεση στέγης και μάλιστα χαμηλού ενοικίου, με αποτέλεσμα ορισμένες περιοχές των αστικών κέντρων να αλλάζουν εντελώς τη φυσιογνωμία τους,
- β) για ένα εκπαιδευτικό σύστημα και για ένα σύστημα υγείας που να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες των μεταναστών, και
- γ) για μέτρα προστασίας του εγχώριου πληθυσμού στις περιοχές όπου, λόγω της μεγάλης συγκέντρωσής μεταναστών, παρατηρείται έξαρση και ένταση των ξενοφοβικών αντιλήψεων.

E.2 Επιπτώσεις στην οικονομία

E.2.1 Υφιστάμενα προβλήματα

Οι κάτοικοι των χωρών υποδοχής (στην προκειμένη περίπτωση: της Ελλάδας) φοβούνται ότι οι οικονομικοί μετανάστες αποτελούν μια «δεξαμενή» πλεονάζουσας προσφοράς εργασίας η οποία οξύνει τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να μειώνεται το επίπεδο των μισθών και να αυξάνεται η ανεργία. Υπάρχει επίσης η αντίληψη ότι οι μετανάστες επιβαρύνουν δυσανάλογα τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας, αφού εκτιμάται ότι το κόστος της κάλυψής τους από αυτά υπερβαίνει κατά πολύ τις εισφορές τους.

Όμως κατά κανόνα η μετανάστευση δεν δημιουργεί νέα προβλήματα αλλά αναδεικνύει τα υφιστάμενα και τα χαρακτηριστικά κοινωνικών δομών των χωρών υποδοχής. Τα κυριότερα από τα προβλήματα αυτά είναι:

- α) Η απορύθμιση της αγοράς εργασίας, η εισφοροδιαφυγή και η εκμετάλλευση του εργατικού δυναμικού με χαμηλές αμοιβές, φαινόμενα που ευδοκιμούν στη χώρα εδώ και δεκαετίες.
- δ) Το υψηλό κόστος των παροχών υγείας, που από την μια πλευρά εξυπηρετείται προσωρινά με τις (χαμηλές) εισφορές των νομίμως εργαζομένων μεταναστών, και από την άλλη επιβαρύνεται με τις παροχές ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στις (συνήθως) πολυμελείς οικογένειες μεταναστών. Επίσης στο μέλλον θα πρέπει να αντιμετωπιστεί και το πρόβλημα της συνταξιοδότησής τους.
- γ) Η ανεργία και η επίπτωση της μετανάστευσης στην οικονομία, που όμως διασφαλίζουν μια σειρά από θέσεις χαμηλών απαιτήσεων (συχνά «μαύρης» εργασίας) που πιθανόν δεν θα καλύπτονταν από Έλληνες.

Πάντως, το σημαντικότερο φαινόμενο και πραγματικό πρόβλημα της σύγχρονης μετανάστευσης ήταν και παραμένει εκείνο της εκμετάλλευσης των μεταναστών με σκοπό την αποκόμιση υλικού ή άλλου οφέλους.

Χαμένες ευκαιρίες

Οι «χαμένες ευκαιρίες» για τις οποίες μιλάνε ορισμένοι μελετητές του φαινομένου⁴⁰, αφορούν τόσο την αναδιάρθρωση και τον εξορθολογισμό της οικονομίας ώστε να γίνει βιώσιμη και μακροπρόθεσμα ανταγωνιστική, όσο και τον εκσυγχρονισμό και την αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης:

- 1) Πρώτον, η ευκαιρία για αναδιάρθρωση ολόκληρων οικονομικών τομέων, για εξορθολογισμό και προσαρμογή της οικονομίας και εξυγίανση της επιχειρηματικότητας στην αναζήτηση μακροπρόθεσμης ανταγωνιστικότητας.
- 2) Δεύτερον, η ευκαιρία της διοίκησης να νομιμοποιήσει και να χρηματοδοτήσει την αναδιοργάνωση του συστήματος υποδομών και υπηρεσιών μιας χώρας με αναπτυσσόμενη οικονομία.
- 3) Τρίτον, η ευκαιρία για χρηματοδότηση της μεταρρύθμισης προς εκλογίκευση και βιωσιμότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας, όσο και των υπηρεσιών εξυπηρέτησης των πολιτών γενικά.

E.2.2 Το ασφαλιστικό σύστημα υγείας και πρόνοιας

Εξετάζουμε τώρα το ζήτημα του ασφαλιστικού συστήματος, που επηρεάζεται άμεσα από την παρουσία των μεταναστών.

Υπήρξε μια αισιόδοξη πρόβλεψη, ότι οι μετανάστες θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια λύση για τα νοσηρά προβλήματα του Κράτους Πρόνοιας. Οι υπολογισμοί ωστόσο έχουν δείξει πως πρέπει να εισρεύσουν στις χώρες αυτές αρκετά εκατομμύρια μεταναστών για να διατηρηθεί η σημερινή κοινωνική ευημερία σε σχετικά επίπεδα. Επίσης, για να αποδώσει η μετανάστευση στην τόνωση του Κράτους Πρόνοιας, θα πρέπει όλοι οι μετανάστες να νομιμοποιηθούν και να πληρώνουν ασφαλιστικές εισφορές, κάτι που δεν συμβαίνει δυστυχώς αφού πολλοί εργοδότες επιλέγουν να απασχολούν παράνομα τους μετανάστες⁴¹.

Πολλοί ήταν αυτοί που συνέβαλλαν στην διόγκωση της παραοικονομίας με τη χρήση του φτηνού εργατικού δυναμικού που παρείχαν οι μετανάστες, δημιουργώντας το φαύλο ερώτημα αν η παραοικονομία εξακολουθεί να υφίσταται εξ' αιτίας των μεταναστών ή αν υπάρχει γιατί, λόγω της φύσης της, παρέχει τη δυνατότητα εργασιακής απασχόλησης σε αυτούς. Οι σύγχρονες οικονομικές θεωρήσεις τείνουν

⁴⁰ ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ. 262

⁴¹ Χλέτσος Μ., «Μετανάστευση, αγορά εργασίας και ρατσισμός: μια εναλλακτική προσέγγιση», (άρθρο.), 2002

στο συμπέρασμα πως τα νέα αναπτυξιακά μοντέλα με τις συνθήκες που δημιουργούν θα συντηρήσουν το φαινόμενο αυτό.

Οι μετανάστες προσλαμβάνονται γιατί δέχονται να εργαστούν με χαμηλούς μισθούς που παραμένουν χαμηλοί γιατί υπάρχουν εργαζόμενοι (μετανάστες) που λόγω ανάγκης (δηλαδή λόγω εξαθλιωμένων οικονομικών συνθηκών) τους αποδέχονται. Αποτελούν την πλειοψηφία στα επαγγέλματα που αποφεύγουν οι ντόπιοι, είτε λόγω του υποτιμητικού τους χαρακτήρα είτε λόγω της προτίμησης του ημεδαπού πληθυσμού στην απασχόληση περισσότερο κερδοφόρων δραστηριοτήτων, όπως τα τουριστικά επαγγέλματα, κλπ.

Η ασφάλιση των οικονομικών μεταναστών στον κύριο φορέας, δηλαδή το ΙΚΑ, έχει βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα θετικές και αρνητικές επιπτώσεις:

- α) Πρώτα απ' όλα πρέπει να διευκρινιστεί ότι το ποσοστό συμμετοχής των εγγεγραμμένων μεταναστών στο εργατικό δυναμικό δεν είναι πολύ υψηλό, ενώ το ποσοστό των προστατευμένων μελών (που χρησιμοποιεί τις κοινωνικές υπηρεσίες που προσφέρει η Ελληνική κοινωνία, χωρίς να πληρώνει εισφορές) είναι εξαιρετικά υψηλό⁴². Επιπλέον, υπάρχει μεγάλος αριθμός μη εγγεγραμμένων μεταναστών που συνεχίζουν να απασχολούνται στην Ελλάδα αφορολόγητα και χωρίς την πληρωμή ασφαλιστικών ή άλλων κοινωνικών εισφορών, ενώ ταυτόχρονα απολαμβάνουν όλες τις κοινωνικές παροχές και χρησιμοποιούν ανέξοδα την οικονομική και κοινωνική υποδομή της χώρας (πολλές φορές σε βάρος των εγχώριων πολιτών). Βέβαια, τα οφέλη από την παράνομη απασχόληση μεταναστών στην Ελλάδα αποκομίζονται από εγχώριους επιχειρηματίες που λειτουργούν εκτός της επίσημης αγοράς και που πολλές φορές εκμεταλλεύονται τους μη εγγεγραμμένους μετανάστες.
- β) Το ποσοστό των συνταξιούχων μεταναστών είναι ακόμα πολύ χαμηλό σε σχέση με τους εργαζόμενους, πράγμα που σημαίνει ότι οι μετανάστες συμβάλλουν στην τρέχουσα περίοδο στην ενίσχυση των καθαρών εσόδων των ασφαλιστικών ταμείων. Όμως, αυτό δεν θα πρέπει να οδηγεί σε εφησυχασμό γιατί είναι βέβαιο ότι από κάποια περίοδο και μετά και αυτοί οι εργαζόμενοι θα γίνουν συνταξιούχοι. Το ερώτημα είναι αν οι εισφορές που καταβάλλουν σήμερα επαρκούν για να χρηματοδοτηθούν οι μελλοντικές συντάξεις, καθώς και οι άλλες κοινωνικές παροχές (π.χ. ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, παιδεία, πρόνοια) που ήδη απολαμβάνουν. Αλλά ακόμα και αν το σύστημα ασφάλισης των αλλοδαπών εργαζομένων μπορεί να θεωρηθεί ως επαρκώς ανταποδοτικό, η βιωσιμότητα των

⁴² Οι οικονομικοί μετανάστες είναι στην πλειοψηφία τους σε αναπαραγωγική ηλικία και έχουν περισσότερα παιδιά σε σύγκριση με τους Έλληνες. Βλέπε το Διάγραμμα Γ.11 και τους Πίνακες Π.4 & Π.5 (Παράρτημα Π).

Ταμείων Κοινωνικής Ασφάλισης στο μέλλον θα εξαρτηθεί και από τον αν ο ρυθμός εισροής ξένων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας, τόσο στη βραχυχρόνια όσο και στη μέσο-μακροχρόνια περίοδο, θα συνεχιστεί, είτε σταθερός είτε αυξανόμενος. Όμως, από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ που προαναφέρθηκαν, η εισροή των μεταναστών στο μέλλον μπορεί να μηδενιστεί, ιδιαίτερα αν οι επιδιώξεις και οι κατευθύνσεις της ακολουθούμενης μεταναστευτικής πολιτικής δεν αλλάξουν ριζικά.

- γ) Όσον αφορά τις κοινωνικές εισφορές των αλλοδαπών στο σύστημα υγείας, παρατηρείται ότι ο αριθμός δηλωμένων ημερών εργασίας φαίνεται ιδιαίτερα χαμηλός. Πολύ πιθανά οι χαμηλόμισθοι προτιμούν στις περισσότερες περιπτώσεις (σε συμφωνία με τον εργοδότη τους) να μη δηλώνουν την αμοιβή τους ώστε να κερδίζουν λίγα περισσότερα χρήματα βραχυπρόθεσμα, ακόμα και αν αυτό σημαίνει ότι θα στερηθούν ασφάλεια και σύνταξη στο μέλλον.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, δεν περιμένουμε ότι οι συνεισφορές των αλλοδαπών στο σύστημα υγείας και πρόνοιας θα καλύπτουν άνετα τις δαπάνες. Ασφαλώς ο πληθυσμός των αλλοδαπών είναι πιο νέος, συνεπώς δεν θα πρέπει να κάνει πολύ συχνά χρήση του συστήματος υγείας, ωστόσο απασχολούνται σε οικονομικούς κλάδους και επαγγέλματα που συσχετίζονται περισσότερο με δαπάνες.

Επιπλέον μακροπρόθεσμα οι αλλοδαποί θα χρησιμοποιήσουν το σύστημα υγείας και πρόνοιας χωρίς μεγάλη δυνατότητα να επιμηκύνεται η διάρκεια της επαγγελματικής τους ζωής.

Γενικότερα, δεν φαίνεται ότι πρέπει κανείς να περιμένει κάποια βασική βελτίωση του συστήματος υγείας και πρόνοιας μέσα από την συμμετοχή των αλλοδαπών στη μόνιμη απασχόληση. Ωστόσο, η έλλειψη δεδομένων δεν μας επιτρέπει να «ποσοτικοποιήσουμε» την χρήση και την συνεισφορά των αλλοδαπών στο σύστημα.

E.2.3 Μελέτες ελληνικών φορέων

Τα αποτελέσματα των περισσότερων μελετών που έχουν εκπονηθεί από ελληνικούς φορείς (ΓΣΕΕ, ΟΑΕΔ, ΚΕΜΕ, κτλ) δείχνουν ότι δεν υπάρχει ο φόβος που συχνά εκφράζεται για τις αρνητικές συνέπειες που μπορεί να έχει τόσο η προσέλευση αλλά και η απασχόληση των αλλοδαπών στον τόπο μας.

Εκφράζονται κατά καιρούς φόβοι, ότι η ύπαρξη μεγάλου αριθμού αλλοδαπών στη αγορά εργασίας στερεί την δυνατότητα στους εγχώριους να απασχοληθούν. Αυτό πιθανότατα μπορεί να οφείλεται στους παρακάτω λόγους:

Ø Στην όχι και τόσο σταθερή οικονομική κατάσταση των Ελλήνων πολιτών. Η αύξηση της ανεργίας και η πτώση του βιοτικού τους επιπέδου έχουν σαν αποτέλεσμα να θεωρούν τους μετανάστες ως ανταγωνιστές στην ίδια κοινωνία και σαν άμεσο κίνδυνο.

Ø Στην έλλειψη υποδομής από πλευράς της πολιτείας για την υποδοχή και διαμονή σε πρώτο στάδιο των μεταναστών καθώς και η έλλειψη μιας ευρύτερης μεταναστευτικής πολιτικής εντείνουν το πρόβλημα και το γιγαντώνουν.

Ø Στην έλλειψη παιδείας, αφού τα παιδιά αναπαράγουν απόψεις ξενοφοβίας και ρατσισμού που αντλούν από τους ενήλικους επειδή δεν υπάρχει κάποιος τρόπος εκπαίδευσης με ειδικά μαθήματα στα σχολεία έτσι ώστε να αντιμετωπισθεί σε πρώτη φάση αυτή πολυφυλετική και πολυπολιτισμική κοινωνία.

Αντίθετα λοιπόν με αυτήν την απαισιόδοξη άποψη, έρχονται οι επίσημες μελέτες να αποδείξουν ότι οι συνέπειες της μετανάστευσης είναι συχνά πολύ θετικές για την ελληνική οικονομία.

E.3 Επιπτώσεις στην κοινωνία

Όλες οι αναδιατάξεις και η προσαρμογή στις καινούργιες καταστάσεις τις οποίες αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, αποτελούν μια περίπλοκη διαδικασία που συνοδεύεται από μια σειρά προβλημάτων που δεν έχουν μόνο οικονομικό χαρακτήρα, αλλά αφορούν σε μεγάλο μέρος το κοινωνικό, πολιτισμικό και δημογραφικό χώρο, με όλες τις σχετικές συνέπειες.

E.3.1 Η θέση των μεταναστών στην κοινωνία: εργαζόμενοι ή υποκείμενοι δικαιωμάτων;

Οι οικονομικοί μετανάστες αρχικά δικαιολογούν την θέση τους στην κοινωνία μόνο ως εργαζόμενοι, αλλά αποτελούν ξένο σώμα γιατί δεν έχουν άλλους δεσμούς ή κοινά στοιχεία με την τοπική κοινωνία.

Η θέση τους χαρακτηρίζεται από την προσωρινότητα. Η άδεια εισόδου στην επικράτεια, η άδεια παραμονής και εργασίας, η δυνατότητα να ζήσει ο αλλοδαπός με την οικογένεια του δεν αποτελούν δικαιώματα αλλά παραχωρούνται ως ευεργετήματα. Είναι συνεπώς στην απόλυτη δικαιοδοσία του κράτους υποδοχής να χορηγεί, να αρνείται, να μην ανανεώσει ή να αφαιρεί μια άδεια, αν κρίνει ότι κινδυνεύει η δημόσια τάξη, η εθνική ασφάλεια ή η κοινωνική ευημερία. Οι ξένοι βρίσκονται συνεπώς σε μειονεκτική θέση (νομικά και πολιτικά).

Τα προνόμια του εθνικού πληθυσμού σε σχέση με τον ξένο, αποτελούν τα απτά παραδείγματα της ύπαρξης της εθνικής κοινότητας στην καθημερινή ζωή των ατόμων. Το να ανήκει κανείς σε ένα έθνος σημαίνει, πιο συγκεκριμένα, να ανήκει σε μια ομάδα στην οποία όλοι έχουν τα ίδια τυπικά δικαιώματα και τη δυνατότητα να διεκδικήσουν την κρατική προστασία και την διεύρυνση των δικαιωμάτων τους. Οι ξένοι, μην έχοντας πολιτικά δικαιώματα, στερούνται σημαντικών νομίμων μέσων πίεσης και διαπραγμάτευσης με την εξουσία⁴³.

E.3.2 Η αντιμετώπιση από τον εγχώριο πληθυσμό

Όσον αφορά τη στάση του εγχώριου πληθυσμού απέναντι στους μετανάστες, το θέμα παραμένει ακανθώδες επειδή η έλλειψη ουσιαστικής πληροφόρησης εγείρει αισθήματα ανασφάλειας και ξενοφοβίας σε ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων των χωρών υποδοχής.

⁴³ Βεντούρα Λ.. «Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στη σύγχρονη Ελλάδα», εκδ. Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μελέτη του Center for Research and Analysis of Migration (CDP n. 03/05) αναφέρεται ότι η στάση του Ελληνικού πληθυσμού απέναντι στη μετανάστευση είναι σε μεγάλο βαθμό εχθρική. Αν η απόλυτα φιλελεύθερη στάση βαθμολογείται με 0 και η απόλυτη εχθρική στάση βαθμολογείται με 1, η Ελλάδα, μαζί με την Αυστρία κατατάσσονται στις χώρες εκείνες που δίνουν βαθμό πάνω από 0,7. Εν προκειμένω, το 86,1% του πληθυσμού της Ελλάδας επιθυμεί να ληφθούν «αυστηρά» μέτρα για τον περιορισμό της μετανάστευσης, έναντι μόνο του 17,9% του πληθυσμού της Σουηδίας.

Ανησυχίες και φόβοι

Παλιότερα, αλλά ακόμα και σήμερα, η συζήτηση στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης επικεντρώνεται γύρω από επιχειρήματα όπως «η χώρα δεν αντέχει άλλους μετανάστες» ή «δεν μπορεί μια κοινωνία να δεχτεί απεριόριστο αριθμό μεταναστών». Αυτή η κινδυνολογική προσέγγιση εμφανίζεται συνήθως κάτω από δυο εναλλακτικές μορφές, που αναλογούν σε δυο αντίστοιχα προβλήματα. Το πρώτο πρόβλημα σχετίζεται με την αντίληψη ότι ο αριθμός των ανθρώπων που μια κοινωνία μπορεί να «χωρέσει» είναι πεπερασμένος, δηλαδή υπάρχει κάποιο φυσικό όριο πέρα από το οποίο η ένταξη-ενσωμάτωση είναι αδύνατη (όπως π.χ. η εξαιρετικά υψηλή συγκέντρωση πληθυσμού σε περιορισμένο γεωγραφικό χώρο ή η μεγάλη δυσαναλογία ανάμεσα σε άτομα των δυο φύλων ή διαφορετικών ηλικιών κλπ). Το δεύτερο είναι το ενδεχόμενο μιας μετανάστευσης με κατακλυσμικό χαρακτήρα και η αδυναμία πλήρους ελέγχου των συνόρων.

Πίσω από αυτή την επιφανειακά εύλογη ανησυχία διακρίνεται ο φόβος της αλλοίωσης των κοινωνικών συσχετισμών και ιεραρχήσεων της εθνικής κοινωνίας μέσα από τη μετανάστευση.

Η μετανάστευση μετέβαλλε τα δημογραφικά, τα οικονομικά και τα κοινωνικά δεδομένα της Ελλάδας κατά την τελευταία δεκαπενταετία και αύξησε τον αριθμό των κοινωνικών υποκειμένων που παίρνουν μέρος στη συλλογική ζωή και έρχονται σε αντιπαράθεση για τον έλεγχο των διαδικασιών ανακατανομής των υλικών και συμβολικών αγαθών.

Η μετανάστευση *«πριμοδοτεί συνεπώς μια κοινωνική διαδικασία επαναπροσδιορισμού των θέσεων, των ρόλων και του κύρους»*⁴⁴. Σε αυτές τις συγκυρίες συχνά μερίδες των εθνικών πληθυσμών, φοβούμενες ότι θα ανατραπεί η θέση τους στις υπό διαμόρφωση νέες κλίμακες ιεραρχίας και ότι θα χάσουν τα προνόμιά τους που συνδέονται με την εθνικότητα-υψηλότητα στον εργασιακό τομέα αλλά και σ'αυτόν των άλλων

⁴⁴ Βεντούρα Λ.. «Εθνικισμός, ρατσισμός», ό.π.

δικαιωμάτων, αυτοπροσδιορίζονται ως πλειονότητες και προσπαθούν να επιβάλλουν έναν αρνητικό προσδιορισμό και μια κατώτερη θέση στους ξένους στιγματίζοντάς τους.

Η ξενοφοβία μετατρέπεται σε ρατσισμό όταν μια ομάδα αποκτά τη δύναμη να επιβάλει ορισμένες αντιλήψεις και όταν αποκτά την εξουσία να αποκλείει.

Ο ρατσισμός σηματοδοτεί συνεπώς τις απόπειρες να ανακοπεί η πλήρης συμμετοχή των ξένων κατοίκων μιας χώρας στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ζωή της.

Σε μια περίοδο έντονων διεθνών και κοινωνικών συγκρούσεων και γενικού αποπροσανατολισμού, οι μετανάστες εμφανίζονται λοιπόν ως μια πρόσθετη απειλή στην επισφαλή κοινωνική συλλογικότητα και αλληλεγγύη.

Αμφισβήτηση του κυρίαρχου ρόλου

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της υποχώρησης του κυριαρχικού ρόλου του εθνικού κράτους και της κοινότητας, τόσο στην οικονομία και την πολιτική όσο και στην κουλτούρα, η παρουσία των ξένων σπέρνει αβεβαιότητα και η αποκατάσταση της τάξης μετατρέπεται σε πόλεμο φθοράς έναντι στους ξένους και σε καθετί που δεν ανταποκρίνεται στην κανονικότητα της εθνικής συμβίωσης.

Παρατηρούμε ότι τα άμεσα οφέλη και οι καρποί της εκμετάλλευσης της εργασίας των μεταναστών πάνε στις κυρίαρχες εθνικές ομάδες της χώρας υποδοχής. Ενώ τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα - χωρίς άμεσα οφέλη ή με ζημιές - καλούνται να αντιπαρατεθούν ανταγωνιστικά απέναντι στους μετανάστες εργαζόμενους, και μάλιστα στη βάση της υπεράσπισης της εθνοθησκευτικής πολιτισμικής ομοιογένειας και κληρονομιάς που υποτίθεται ότι απειλείται από τους τελευταίους.

Εγκληματικότητα ή εγκληματοποίηση;

Η διάθεση του πληθυσμού για την καταγγελία των εγκλημάτων, που είναι προθυμότερη στη περίπτωση δραστών μεταναστών, η έντονη αστυνομική επιτήρηση της μεταναστευτικής κοινότητας που μοιραία καταλήγει στην αποκάλυψη περισσότερων δραστών εγκλημάτων σε αυτό το τμήμα του πληθυσμού συγκριτικά με άλλα, η μεγαλύτερη ευκολία ως προς την επιβολή προσωρινής κράτησης σε κατηγορούμενους μετανάστες κατά την προδικασία, η απουσία σοβαρής νομικής αντιπροσώπευσης, η αδυναμία στη γλώσσα, κλπ ανήκουν όλα σε μια διαδικασία «εγκληματοποίησης» του μετανάστη.

Μια έρευνα που έλαβε χώρα στο 2001 (Εθνική Έρευνα σε Θύματα Εγκλημάτων)⁴⁵ όσον αφορά το αίσθημα ανασφάλειας, τοποθετεί την Ελλάδα στη πρώτη θέση μεταξύ των τότε 15 χωρών της ΕΕ.

Η κατηγορία των πλημμελημάτων (τροχαία ατυχήματα κλπ) δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ενώ στα εγκλήματα δρόμου (κλοπή, ληστεία, παραβάσεις σχετικά με τα ναρκωτικά, κλπ) οι μετανάστες, ιδιαίτερα οι ανήλικοι, εμπλέκονται πολύ περισσότερο από τους Έλληνες. Το ίδιο ισχύει για τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (64% για τους αλλοδαπούς και 36% για τους Έλληνες).

Παρατηρείται επίσης εντονότερη εμπλοκή των Αλβανών δεύτερης γενιάς. Είναι εμφανής η ανάγκη ειδικής έρευνας για την ανάδειξη των παραμέτρων του προβλήματος. Σε κάθε περίπτωση η ευάλωτη θέση των μεταναστών και η άγρια εκμετάλλευση της παράνομης κατάστασής τους οδηγεί στην αύξηση της εγκληματικότητας των οργανωμένων ομάδων.

Το αρνητικό στερεότυπο του μετανάστη-εγκληματία που δημιουργήθηκε λίγο μετά τη μαζική άφιξη των μεταναστών (κυρίως Αλβανών) στις αρχές της δεκαετίας του '90, που εξισώνει τον «αλλοδαπό» με το «λαθρομετανάστη», και αυτόν με τον «επικίνδυνο εγκληματία», έχει πλέον εμπεδωθεί στη συλλογική κοινωνική συνείδηση, με κύρια αιχμή την αλβανική παρουσία. Αυτή η αντίληψη εξακολουθεί να κυριαρχεί ακόμη και όταν το νομικό καθεστώς των μεταναστών σχετικά ομαλοποιείται⁴⁶.

Η γκετοποίηση

Ποια θέση καταλαμβάνουν οι οικονομικοί μετανάστες στην κοινωνία; Πρέπει να αποφευχθεί η δημιουργία νέων γκέτο ιδιαίτερα στο χώρο της εκπαίδευσης και της τοπικής κοινωνίας. Τα γκέτο της σύγχρονης μετανάστευσης δεν είναι τόσο χωροταξικά όσο κοινωνικά, σύμφωνα με εσωτερικά σύνορα ανάμεσα σε πληθυσμούς διαφορετικούς λόγω της καταγωγής τους και της θέσης τους στον καταμερισμό εργασίας⁴⁷.

Από «λαθρομετανάστες» σε «οικονομικούς μετανάστες»

Σήμερα εκτιμάται ότι η οικονομία έχει ευεργετηθεί τα μέγιστα από την παρουσία των μεταναστών, σύμφωνα και με τις πιο συντηρητικές εκτιμήσεις. Η οικονομία

⁴⁵ ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ. 219

⁴⁶ Κουρτοβικ Ι., «Μετανάστες, ανάμεσα στο δίκιο και στη νομιμότητα», στο ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004, σελ. 217

⁴⁷ Zygmunt Bauman, *City of Fears, City of Hopes*, 2002, MixEurope Web Conference, σελ. 80

απασχολεί παραγωγικά τους μετανάστες και ίσως ζητά να δεχτεί ακόμη περισσότερους.

Η ευνοϊκή προδιάθεση προς τους μετανάστες χαρακτηρίστηκε στο δημόσιο λόγο από την αλλαγή της ετικέτας: από λαθρομετανάστες και αλλοδαπούς σε οικονομικούς μετανάστες. Η αντικατάσταση του όρου «λαθρομετανάστες» σηματοδοτεί την αποδοχή της παρουσίας των αλλοδαπών εργαζομένων στη χώρα, αλλά η μετανάστευση συνεχίζει να θεωρείται ως ένα επεισόδιο στη σύγχρονη οικονομική ιστορία της χώρας μας, ενώ η παρουσία των μεταναστών έχει ορατό όριο και τέλος: τη λήξη της οικονομικής τους χρησιμότητας και της «αμοιβαιότητας» του οφέλους τόσο για την ελληνική οικονομία όσο και για τους ίδιους.

Παράλληλα σημαίνει και την άρνηση του γεγονότος ότι η μετανάστευση δεν έχει μόνο οικονομικά αίτια, αλλά είναι ένα πιο σύνθετο και ολικό φαινόμενο.

E.3.3 Η δημόσια εικόνα των μεταναστών

Η δημόσια εικόνα των μεταναστών συγκροτείται από πολιτισμικές, θρησκευτικές και φυλετικές συνισταμένες που προκαλούν σημαντικές και γρήγορες εξελίξεις ως προς τους τρόπους διαπραγμάτευσης του ντόπιου πληθυσμού με τη ετερότητα⁴⁸.

Γίνονται δεκτές, πράγματι, οι έντονες καταβολές της ελληνικής εθνικιστικής ιδεολογίας, όπου γενεαλογικά, γλωσσικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά αποτελούν τα βασικά σημεία αναφοράς του προσδιορισμού των Ελλήνων. Χαρακτηριστικά, οι Πόντιοι ομογενείς από τη Ρωσία και οι ελληνικής καταγωγής Αλβανοί πολίτες αξιολογούνται ως προς την εθνοτική τους καταγωγή και τους ιστορικούς δεσμούς τους με τον ελληνικό πολιτισμό και τη γλώσσα και γι'αυτό νομικά ταξινομούνται ξεχωριστά από τους άλλους μετανάστες. Με άλλα λόγια, οι μετανάστες που δεν επικαλούνται ελληνική καταγωγή είναι οι «ξένοι» και αυτός που χρίζεται ως ξένος αυτόματα υφίσταται τις συνέπειες του αποκλεισμού του από το κοινωνικό γίγνεσθαι.

Ότι είναι «ξένο» ενοχλεί την ελληνική κοινωνία, όχι γιατί παρεμβαίνει άμεσα στις καθημερινές σχέσεις που απαρτίζουν τη πραγματικότητα της κοινωνίας αυτής σε τοπικό, κλειστό επίπεδο, όσο γιατί απειλεί να «διαταράξει» βεβαιότητες που σε γενικό, θεσμικό επίπεδο η ελληνική κοινωνία είχε οικοδομήσει από παλαιά. Βεβαιότητες που απεικονίζονται με όρους καταγωγής, γλώσσας, θρησκείας και που

⁴⁸ Αμίτσης Γ. - Λαζαρίδη Γ., «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις...», ό.π., σελ.118

τελευταία πιο συχνά αποκαλούνται ως ελληνικά πρότυπα συμπεριφοράς και «ελληνικός τρόπος ζωής»⁴⁹.

Η αναγκαιότητα ταυτοποίησης με την κουλτούρα της σύγχρονης μοντέρνας ελληνικής ζωής θέτει την πρώτη ύλη της ελληνικότητας όπως είναι η θρησκεία, για παράδειγμα, σε υποδεέστερη θέση, ενώ τονίζει παράγοντες που έχουν να κάνουν με την κοινωνική και οικονομική κατάσταση⁵⁰.

Η γνώμη των μεταναστών

Σε πολλές συζητήσεις με μετανάστες διακρίνεται μια εμμονή στην κοινωνική εικόνα που παρουσιάζουν. Αναρωτιούνται ποιος είναι ο «σωστός» τρόπος ζωής και κοινωνικής συμπεριφοράς. Χαρακτηριστικά κάποια μετανάστρια δήλωσε⁵¹: “*Αισθάνομαι ότι δεν ανήκω εδώ γιατί ο τρόπος ζωής είναι άλλος. Εδώ δεν σε λογαριάζουν εάν δεν είσαι πετυχημένος, άμα δεν έχεις αυτοκίνητο και σπίτι δικό σου. Εμείς έχουμε το καλύτερο αυτοκίνητο στη γειτονιά. (.....). Κανένας δεν μπορεί να μας πει ότι ερχόμαστε από εκείνα τα μέρη. Σιγά-σιγά θα το ξεχάσουμε και εμείς οι ίδιοι*».

Επομένως το «αυτοκίνητο» είναι κοινωνική ετικέτα, δείκτης αλλαγής status και εξομοίωσης προς την ελληνική νοοτροπία. Το παράδοξο είναι ότι αυτή η μετανάστρια επικαλείται τη λήθη και όχι τη μνήμη για τη συγκρότηση και την ολοκλήρωση της νέας της ταυτότητας.

Συνήθως υποστηρίζεται ότι η μνήμη συντηρεί την ταυτότητα, εδώ, αντίθετα, επιζητείται η λήθη ως επικύρωση της ταυτοποίησης.

Υπό το πρίσμα αυτό, μπορούμε να πούμε ότι αυτοί οι μετανάστες προσπαθούν να γεφυρώσουν το πολιτισμικό κενό που αντιλαμβάνονται και βιώνουν στο νέο ελληνικό περιβάλλον, με το να αυτοπροσδιορίζονται μέσα από κώδικες συμπεριφοράς, που είναι κατάλληλοι και χρήσιμοι στο συγκεκριμένο κοινωνικό πεδίο αναφοράς τους.

⁴⁹ Αμίτσης Γ. - Λαζαρίδη Γ., «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις...», ό.π., σελ. 120

⁵⁰ Βέικου (2001), στο: Αμίτσης Γ.- Λαζαρίδη Γ., «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις...», ό.π., σελ.121

⁵¹ Αμίτσης Γ.- Λαζαρίδη Γ., «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις...», ό.π., σελ.121

E.3.4 Τακτικές ένταξης στην ελληνική κοινωνία

Επί δεκαετίες το Ελληνικό κράτος είχε αποδυθεί σε μία συστηματική πολιτική εθνοποίησης (nationalization) των διαφόρων εθνοτικών και πολιτισμικών ομάδων μέσα στα πλαίσια του ενιαίου ελληνικού κράτους, αντίληψη που δεν είναι βέβαια η ίδια με την πολιτική διαμόρφωσης ενός κράτους πολιτών. Η εθνοτική καταγωγή διαχώριζε ξεκάθαρα στον ελληνικό πολιτικό λόγο το καθεστώς μεταξύ μεταναστών ξένων και μεταναστών ελληνικής καταγωγής.

Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας βρίσκεται αυτή την εποχή σε φάση «αναθεώρησης». Ήδη κατά την διάρκεια των τελευταίων χρόνων η ελληνική κοινωνία αναμετράται έντονα με την πρόκληση να αναπροσδιορίσει τις επικρατούσες ιδέες για την εθνική της ταυτότητα στη βάση πολιτικών έναντι εθνοτικών επιχειρημάτων, έτσι ώστε να ανταποκριθεί στη σημαντική αλλαγή της εθνοτικής και πολιτισμικής σύστασης του συνολικού πληθυσμού.

Οι κοινωνιολόγοι που μελετούν την ελληνική κοινωνία σε σχέση με την τελευταία μεταναστευτική κίνηση, συζητούν τις συνθήκες «υποδοχής» και «αποδοχής» των μεταναστών ή – αντίστοιχα – τις διαδικασίες κοινωνικής περιθωριοποίησής τους.

Η πλειοψηφία των επιστημονικών προσεγγίσεων μέχρι πρόσφατα εστιάζεται πάνω σε μία μόνο θεματική, αυτή του κοινωνικού αποκλεισμού τον οποίο υφίστανται οι μετανάστες από την ελληνική κοινωνία, και συγκλίνει στο επιχείρημα ότι ο κοινωνικός τους αποκλεισμός οφείλεται στις εθνοτικές και γενεαλογικές διαστάσεις της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Η δεύτερη γενιά

Τα παιδιά των μεταναστών, είτε ακολούθησαν τους γονείς, είτε γεννήθηκαν στην Ελλάδα, έχουν μια σειρά από ειδικές ανάγκες και δυνατότητες και αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα. Αυτά τα παιδιά όμως, παρόλο που θεωρούνται δεύτερη γενιά μεταναστών, αντιμετωπίζουν τις καινούριες συνθήκες ζωής τους περισσότερο ως νεολαίοι και λιγότερο ως ξένοι, διαφοροποιώντας έτσι ουσιαστικά τη στάση τους από αυτή των γονιών τους. Για παράδειγμα, σε αντίθεση με τους γονείς τους, οι νέοι αυτοί δεν μπορούν να αποδεχτούν μια σειρά από απαξιωτικά βιώματα ή πράξεις που υφίστανται στη χώρα υποδοχής.

Τα παιδιά της δεύτερης γενιάς θα συγκροτήσουν την προσωπικότητά τους στην κοινωνία στην οποία ζουν τη δεδομένη περίοδο, και θα αναπτύξουν τις ικανότητές τους και τις κοινωνικές τους σχέσεις κάτω από τις συνθήκες που τους παρέχει η συγκεκριμένη χώρα, με τις εκεί προοπτικές. Το στοίχημα για την κοινωνία παραμονής τους είναι να γίνει, πέρα από χώρα παραμονής, και χώρα αποδοχής και να μη γίνει τελικά χώρα αποκλεισμού.

E.3.5 Συνέπειες και για τις χώρες προέλευσης

Οι συνέπειες της μετανάστευσης είναι αισθητές και στις χώρες προέλευσης του μετανάστη, και γενικά είναι θετικές:

- πρώτα απ' όλα εισρέει εισόδημα από τα εμβάσματα του μετανάστη, ο οποίος εξοικονομεί μέρος του μισθού του και το στέλνει στην πατρίδα του ως έμβασμα. Αυτό το ποσό είτε διοχετεύεται στην κατανάλωση είτε αποταμιεύεται με σκοπό την επένδυση, επηρεάζοντας θετικά την οικονομία της χώρας.
- περιορίζεται η πίεση από την πληθυσμιακή αύξηση
- περιορίζονται, και οι πιέσεις που ασκούνται στην αγορά εργασίας γιατί μειώνεται ο αριθμός των ατόμων που αναζητούν εργασία,
- επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις, η επιστροφή των μεταναστών συνδέεται και με τη μεταφορά γνώσεων.

Βέβαια, από την άλλη, δημιουργείται οξύ κοινωνικό πρόβλημα από το χωρισμό των οικογενειών, αλλά αυτό δεν είναι αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

E.4 Σχόλια - Συμπεράσματα

Τα ανωτέρω πρέπει να τα δούμε ως προκλήσεις και ευκαιρίες και για μια καλή αρχή θα έπρεπε να θεωρούμε εύλογα για τους μετανάστες στην Ελλάδα όσα ζητούσανε οι Έλληνες μετανάστες στο εξωτερικό⁵².

Σήμερα που η παγκοσμιοποιημένη κρίση σηματοδοτεί μια φάση μεταβολής του συστήματος, η μαζική μετανάστευση μας παρέχει μια ευκαιρία για κατανόηση του γεγονότος ότι αυτά τα ζητήματα, δηλαδή τα προβλήματα των μεταναστών, δεν αφορούν μόνο τους ίδιους ή τους λίγους που έχουν κοινωνικές ευαισθησίες, αλλά είναι στο κέντρο της πολιτικής.

⁵² Παύλου Μ., «Οι μετανάστες σαν κι εμάς», στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004, σελ. 80

Και πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι ουσιαστικά οι μετανάστες συνεχίζουν να παραμένουν χωρίς φωνή και εκπροσώπηση. Το κενό αυτό, καθώς και η ανεπάρκεια των μηχανισμών υποστήριξης του κοινωνικού κράτους για τους μετανάστες, υποκαθίστανται, αφενός από τα άτυπα δίκτυα συναλλαγής (δίκτυα για εύρεση εργασίας ή ακόμα και του οργανωμένου εγκλήματος), και αφετέρου από εθελοντικά κινήματα - δίκτυα αλληλεγγύης.

Είναι λοιπόν ανάγκη η αναγνώριση και η ενθάρρυνση της αυτό-οργάνωσης των μεταναστών, άρα και της εκπροσώπησης τους στη χάραξη και το σχεδιασμό πολιτικών.

Σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες

Σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής ιδίου τύπου μεταναστών (Ιταλία, Γαλλία, κλπ) η Ελλάδα διαφέρει ουσιαστικά τόσο στην πολιτική οροθέτηση των παρόντων στόχων, όσο και στην επακόλουθη διαφορετική δόμηση της πρακτικής εφαρμογής τους.

Ενώ η Ελλάδα έχει αρχίσει να εφαρμόζει το πρόγραμμα νομιμοποίησης και επομένως έχει αρχίσει σε εκτεταμένο βαθμό να συζητά την ιδέα ότι ο πολιτισμικός πλουραλισμός δεν είναι απαραίτητα κάτι «κακό», όπως και αντίστοιχα η ομογένεια δεν είναι απαραίτητα κάτι «καλό», η Ιταλία π.χ. ήδη αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως ένα πλουραλιστικό κράτος πολιτών αντιγράφοντας μάλιστα τις πολιτικές πρακτικές που εφαρμόζει η Μεγάλη Βρετανία, η οποία έχει σημαντικά μεγαλύτερη εμπειρία στη μετανάστευση.

Δηλαδή ενώ η ελληνική μεταναστευτική πολιτική βρίσκεται ακόμα στη φάση της νομιμοποίησης, η ιταλική μεταναστευτική πολιτική έχει ήδη προχωρήσει, τόσο σε κρατικό όσο και περιφερειακό επίπεδο, στη φάση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών.

ΣΤ. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

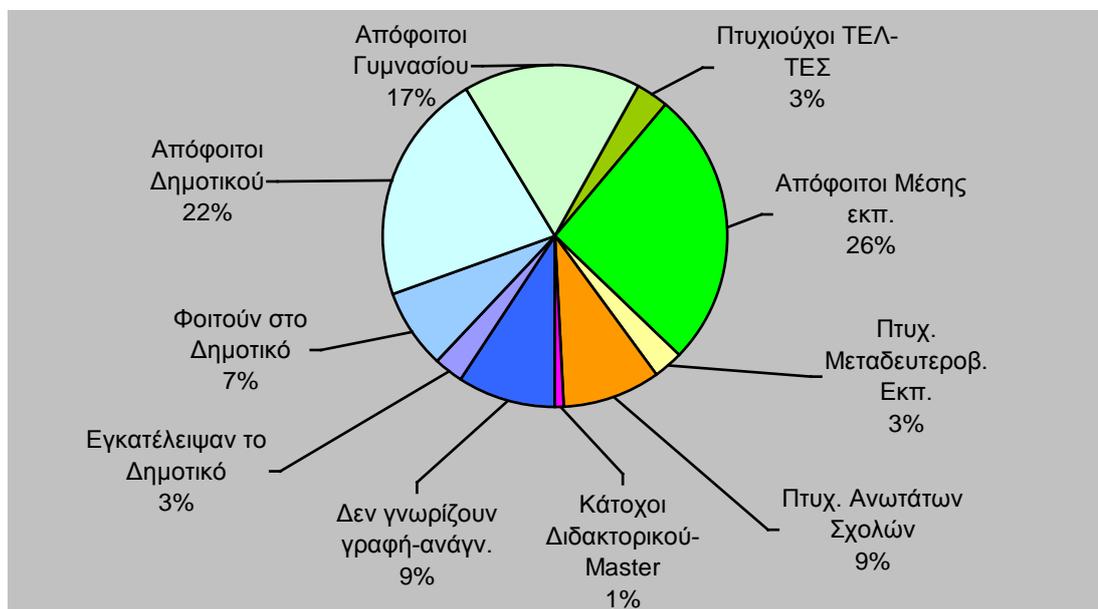
ΣΤ.1 Η εκπαίδευση ως παράγοντας ένταξης στην κοινωνία

Στην Ευρώπη, από την εποχή του Διαφωτισμού και μετά, η εκπαίδευση συνδέθηκε με το εγχείρημα να αποκτήσουν όλοι οι άνθρωποι εκείνες τις γνώσεις και ικανότητες που είναι απαραίτητες για να μπορούν να συμμετέχουν στην παραγωγή και στην απόλαυση του πλούτου, και κατά συνέπεια να συμμετέχουν ισότιμα στο πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι.

Η σύγχρονη δημόσια εκπαίδευση λειτουργεί με κύριο στόχο να παρέχει στους μαθητές εκείνα τα εφόδια που θα διευκολύνουν την κοινωνική τους ένταξη και θα τους δώσουν τη δυνατότητα ανοδικής κοινωνικής εξέλιξης. Ταυτόχρονα όμως, και λειτουργώντας ως (ιδεολογικός) μηχανισμός του (εθνικού) κράτους, η εκπαίδευση έχει ως κύριο μέλημα την εξασφάλιση πολιτισμικής ομογενοποίησης, ενώ παράλληλα αξιολογεί και κατατάσσει, με απώτερο σκοπό τη διάδοση της κυρίαρχης ιδεολογίας και την αναπαραγωγή της υπάρχουσας μορφής εξουσίας⁵³.

ΣΤ.1.1 Το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών

Διάγραμμα ΣΤ.1: Εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών (όλων των υπηκοοτήτων, άνδρες και γυναίκες), 2001

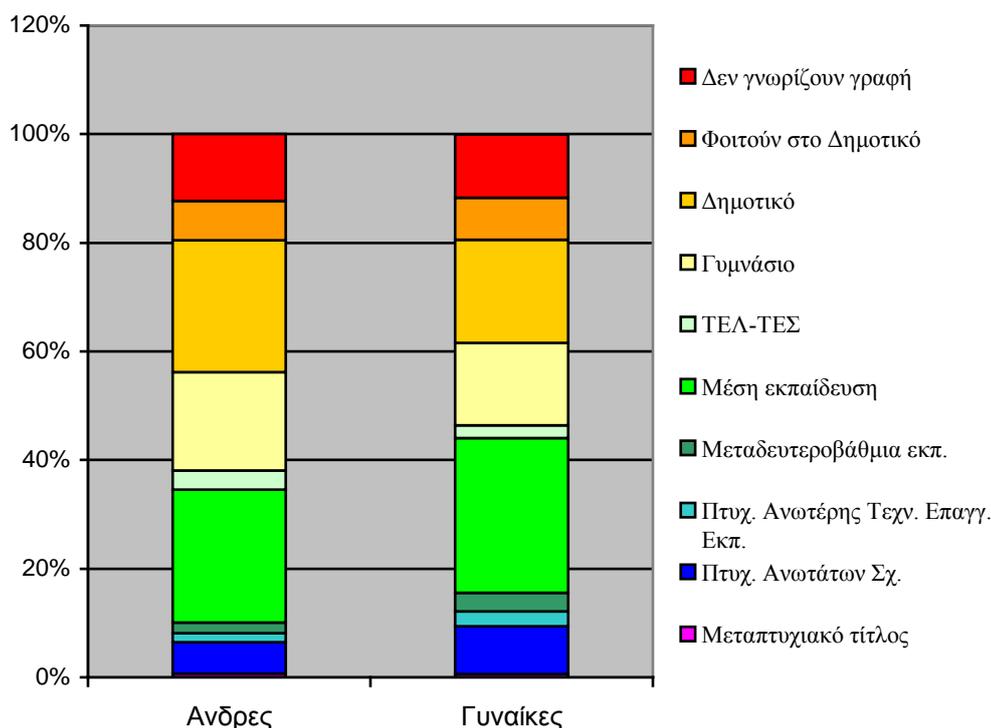

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

⁵³ ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ.122 και Αλτουσέρ Λ. 1999, «Ιδεολογία και ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους», Θέσεις (1964-1975) εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα ζ' έκδοση

Το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών είναι σχετικά χαμηλό. Το 48,1% αυτών έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και το 34,7% έχουν μέτριο εκπαιδευτικό επίπεδο⁵⁴. Το 26,3% είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης, το 21,9% είναι απόφοιτοι δημοτικού και το 16,8% είναι απόφοιτοι γυμνασίου.

Διάγραμμα ΣΤ.2: Επίπεδο εκπαίδευσης των αλλοδαπών (Άνδρες & Γυναίκες), ποσοστό του συνόλου, 2001

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων της Απογραφής 2001 της ΕΣΥΕ

Για περισσότερα στοιχεία, βλέπε τους Πίνακες Ι.8, ΙΙ.9 και ΙΙ.10 στα Παραρτήματα Ι & ΙΙ.

⁵⁴ Μαυρομάτης Γ.-Τσιτσλίκης Κ., «Η εκπαίδευση των μεταναστών στην Ελλάδα (1990-2003). Πολιτικές και πρακτικές», στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης» ό.π., σελ 121

ΣΤ.1.2 Δικαίωμα στην εκπαίδευση

Η λειτουργία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος θεμελιώνεται στο Ελληνικό Σύνταγμα (Άρθρο 16 παρ. 4 : «Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια (...)» αλλά και στις σχετικές διατάξεις διμερών συμφωνιών ή του σχετικού διεθνούς δικαίου που δεσμεύουν την Ελλάδα (άρθρο 2 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης Δικαιωμάτων του Παιδιού, άρθρο 13 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Κοινωνικά, Οικονομικά και Μορφωτικά Δικαιώματα).

Τα υποκείμενα των δικαιωμάτων και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης

Από την πρώτη ανάγνωση της διάταξης του Ελληνικού Συντάγματος φαίνεται ότι αποδέκτες είναι όλοι οι έλληνες πολίτες. Ωστόσο οι διεθνείς διατάξεις καθιστούν αποδέκτες του δικαιώματος όχι μόνο τους Έλληνες πολίτες αλλά και όλους όσοι βρίσκονται εγκατεστημένοι στη χώρα, ανεξάρτητα από τη ιθαγένειά τους. Το ζήτημα λοιπόν θεωρείται λυμένο αφού και ο σχετικός ελληνικός νόμος εξισώνει ημεδαπούς με αλλοδαπούς ως προς το δικαίωμα στην εκπαίδευση (αν και υπήρξαν κάποια προβλήματα στην εγγραφή αλλοδαπών μαθητών, λόγω έλλειψης δικαιολογητικών).

Υπάρχει όμως και το ερώτημα σχετικά με το **περιεχόμενο** της εκπαίδευσης, ως προς το μέτρο που οι αλλοδαποί μαθητές είναι αλλόγλωσσοι ή αλλόθρησκοι. Θα μπορούσαν να έχουν δικαίωμα σε ειδικό πρόγραμμα διδασκαλίας που θα λάμβανε υπόψη του τις ιδιαιτερότητες αυτές; Σε κάθε περίπτωση οι αποφάσεις πρέπει πρώτα απ' όλα να λαμβάνουν υπόψη το συμφέρον των παιδιών.

ΣΤ.1.3 Τα παιδιά των μεταναστών: οικογενειακές σχέσεις και κοινωνικοποίηση

Οι ρόλοι των μελών στην οικογένειας των μεταναστών

Προσεγγίζοντας το θέμα της κοινωνικής κατάστασης των μεταναστών, παρατηρούμε ότι στη πλειοψηφία οι αλλοδαποί μετανάστες φαίνεται πως ζουν στη Ελλάδα μαζί με την οικογένειά τους. Το στοιχείο αυτό αποτελεί δείγμα ότι δίνουν μεγάλη βαρύτητα στην οικογενειακή συνύπαρξη, παρά τα προβλήματα που τους δημιουργεί αυτή η συνύπαρξη. Οι προϋποθέσεις για να ζήσουν στην Ελλάδα, και ιδιαίτερα η συμμετοχή

της γυναίκας στην αγορά εργασίας, επιταχύνουν την αλλαγή σχέσεων ανάμεσα στους δυο συζύγους, και στις υποχρεώσεις της οικογένειας που συχνά πρέπει να τις διαχειριστούν από κοινού. Πρωταγωνιστής δεν είναι μόνο ο άνδρας-μετανάστης, αλλά και η γυναίκα και τα παιδιά.

Πάντως η γυναίκα, αν και κερδίζει χρήματα και μπορεί να συναποφασίζει για κάποια θέματα, είναι ακόμα άμεσα εξαρτημένη από τον άνδρα, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν τα συγγενικά ή φιλικά της πρόσωπα, με αποτέλεσμα να αισθάνεται πολύ πιο απομονωμένη απ' ό,τι στην πατρίδα της. Η διπλή αυτή επιβάρυνση, τόσο από τις εργασιακές της υποχρεώσεις, όσο και από την ευθύνη της για την αγωγή των παιδιών της, επιδρά αρνητικά στη συνολική ζωή της οικογένειας.

Τα παιδιά των μεταναστών, που έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Ελλάδα, πρέπει να αποδέχονται το βάρος και την πίεση της οικειοποίησης δυο πολιτισμών, με όλες τις συνέπειες που πολλές φορές έχει μια τέτοια αγωγή.

Κοινωνικοποίηση των παιδιών των μεταναστών

Οι συνθήκες στην Ελλάδα δεν επιτρέπουν στα παιδιά των μεταναστών να βιώσουν μια αρμονική διαδικασία αγωγής και κοινωνικοποίησης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η κοινωνικοποίηση στην οικογένεια είναι αντίθετη με την κοινωνικοποίηση έξω από αυτήν. Το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν και μεγαλώνουν δεν είναι καθόλου ευνοϊκό και τα παιδιά αναζητούν διαρκώς την πραγματική τους ταυτότητα. Αυτή η κατάσταση επιβαρύνεται και από άλλους παράγοντες, πχ. οι συνθήκες κατοικίας, η έλλειψη του αναγκαίου ελεύθερου χώρου, κλπ.

Τα αλλοδαπά παιδιά μαθαίνουν τη μητρική τους γλώσσα, όχι με τις καλύτερες και τις ευνοϊκότερες συνθήκες, αλλά με βασικούς παράγοντες την έλλειψη χρόνου των γονέων τους και παράλληλα την ταυτόχρονη επαφή τους με την ελληνική γλώσσα. Όσο οι δυο δομές επικοινωνίας, «οικογένεια» και «ελληνικό περιβάλλον», διαφοροποιούνται και αλληλοαναιρούνται, τόσο επηρεάζεται αρνητικά η καλύτερη γνώση της γλώσσας.

Η σημασία του νηπιαγωγείου

Με τη φοίτησή του στο νηπιαγωγείο, το αλλοδαπό παιδί έρχεται σε επαφή με την ελληνική γλώσσα, την οποία δεν κατέχει ικανοποιητικά, αλλά η ανάγκη να επικοινωνήσει το σπρώχνει να την μάθει καλύτερα. Συγχρόνως όμως οδηγείται σε περιορισμό της μητρικής του γλώσσας και ενίσχυση αντίστοιχα της σημασίας που έχει η ελληνική.

Τα αλλοδαπά παιδιά, αν και κατέχουν κάποιο λεξιλόγιο από την επαφή τους με το ελληνικό περιβάλλον (τηλεόραση, ραδιόφωνο, επαφή με τα ελληνόπουλα κλπ) δεν επιτυγχάνουν την ένταξή τους στο ελληνικό νηπιαγωγείο χωρίς δυσκολίες. Είναι αναγκασμένα να επικοινωνούν σε μια σχεδόν άγνωστη γλώσσα, την οποία πρέπει υποχρεωτικά να μάθουν. Το βασικότερο πρόβλημα για αυτά τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ότι μεγαλώνουν με δύο γλώσσες που αντιπροσωπεύουν δυο πολιτισμούς⁵⁵.

Η βασικότερη δυσκολία για το αλλοδαπό παιδί είναι να ενταχθεί σε μια ομάδα, και επιπλέον οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες (όπως διαφορετικό ντύσιμο, διατροφή, ο ρόλος του κάθε φύλου στην οικογένεια, οι διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις κλπ) μπορούν επίσης να το οδηγήσουν σε απομόνωση.

Μια επιτυχημένη ένταξη στο νηπιαγωγείο προϋποθέτει όχι μόνο την προαγωγή της ελληνικής γλώσσας (η **εκμάθηση** της οποίας **όμως δεν αποτελεί πανάκεια** για κάθε δυσκολία), αλλά και την συμμετοχή των αλλοδαπών γονέων.

Δεύτερη γενιά αλλοδαπών μαθητών

Για την αντιμετώπιση της μελλοντικής κατάστασης, οι μελετητές υποστηρίζουν ότι είναι πολύ χρήσιμο να παρατηρήσουμε την συμπεριφορά της 2^{ης} γενιάς μεταναστών. Η Ελλάδα μπορεί να αξιοποιήσει την πείρα άλλων χωρών υποδοχής (Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Σουηδία, Ολλανδία, Ιταλία κλπ), όπου παρατηρηθήκαν αναμφισβήτητα μεγαλύτερα προβλήματα συμπεριφοράς και ενσωμάτωσης στους μετανάστες 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς συγκριτικά με την πρώτη (πχ. παρουσιάζουν μεγαλύτερη παραβατικότητα και εγκληματικότητα).

Αυτό συμβαίνει γιατί οι προσδοκίες των μεταναστών της 2^{ης} γενιάς αυξάνουν, αλλάζει η καταναλωτική τους συμπεριφορά και συγχρόνως η επιρροή των ΜΜΕ επιβάλλει άλλα αξιακά πρότυπα. Διαμορφώνονται έτσι μια διαφορετική συνείδηση και άλλες συνθήκες διεκδίκησης βασικών δικαιωμάτων: η 2^η γενιά των μεταναστών βιώνει πολύ διαφορετικά την αποστέρηση, που έχει πλέον συγκριτικό και όχι απόλυτο χαρακτήρα⁵⁶.

⁵⁵ Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή στο νηπιαγωγείο», εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2006, σελ.. 32

⁵⁶ Young J., «The exclusive Society», London 1999, στο ΚΕΜΟ: «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ.213

ΣΤ.1.4 Στατιστικά στοιχεία για τους αλλοδαπούς μαθητές

Σε ότι αφορά το μαθητικό πληθυσμό αλλοδαπών μαθητών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός της έλλειψης επαρκών στατιστικών στοιχείων, που θα μας έδιναν μια πλήρη εικόνα τόσο για τις ποσοτικές διακυμάνσεις του παραπάνω πληθυσμού από χρόνο σε χρόνο όσο και για τη σύνθεση αυτού αναφορικά με την προέλευσή του.

Στις αναφορές και αναλύσεις που ακολουθούν λαμβάνουμε υπόψη μας τα στατιστικά στοιχεία εκθέσεων του ΙΠΟΔΕ και, συμπληρωματικά, άλλα που προέρχονται από τη Στατιστική Υπηρεσία του ΥΠΕΠΘ και της ΕΣΥΕ. Βλέπε και τους Πίνακες Π.11 & Π.12 (Παράρτημα ΙΙ).

Τα στατιστικά στοιχεία για την περίοδο 1985-1995 είναι ελλιπή και ανακριβή. Το 1995, στο ελληνικό δημόσιο σχολείο (δημοτικό - γυμνάσιο - λύκειο) υπήρχαν περίπου 44.000 αλλόγλωσσοι μαθητές, ενώ το 2002 ο αριθμός τους ξεπέρασε τις 86.000 και το 2002 έφτασε τις 120.000, σε γενικό σύνολο ενάμισι περίπου εκατομμυρίου μαθητών. Με τους αριθμούς των ελλήνων μαθητών να μειώνονται, αυτό συνεπάγεται και αύξηση στο ποσοστό των αλλοδαπών μαθητών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Είδαμε στο κεφάλαιο Γ, από τους πίνακες με τις ομάδες ηλικίας του πληθυσμού, ότι οι αλλοδαποί έχουν περισσότερα παιδιά απ'ότι οι Έλληνες (πάντα αναλογικά με το συνολικό τους πληθυσμό). Ωστόσο, η διαφορά για τις μικρές ηλικίες δεν είναι πολύ μεγάλη.

Η απογραφή του πληθυσμού του 2001 καταγράφει μόνο 85.031 αλλοδαπούς μαθητές εκ των οποίων οι 57.071 είναι από την Αλβανία. Ο αριθμός παιδιών με γονείς αλλοδαπούς ή παλιννοστούντες που φοιτούν στα δημοτικά σχολεία αντιπροσωπεύει το 9,44% του συνόλου των μαθητών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (ενώ οι αλλοδαποί συνολικά αντιπροσωπεύουν περίπου το 7% του όλου πληθυσμού).

Η συμμετοχή των παιδιών των μεταναστών στις βαθμίδες της εκπαίδευσης ποικίλλει από το 10,6% στο Δημοτικό έως το 5,2% στο Λύκειο, όπου καταγράφονται μεγάλα ποσοστά σχολικής διαρροής, καθώς μόνο το 1/3 των παιδιών που τελειώνουν το Δημοτικό συνεχίζουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Όμως υπάρχουν και πιο πρόσφατα στοιχεία, αφού το Υπουργείο Παιδείας (μέσω του ΙΠΟΔΕ) έχει δημοσιεύσει τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έγινε στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για το σχολικό έτος 2002/2003 (βλέπε το Διάγραμμα ΣΤ.3 και ο Πίνακας ΣΤ.4 που ακολουθούν).

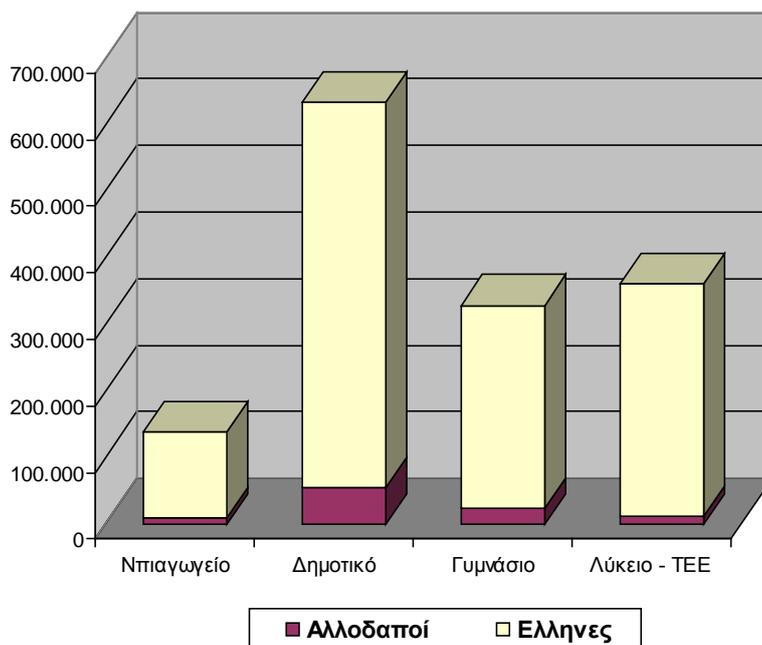
Πινάκας ΣΤ.3: Κατανομή των αλλοδαπών μαθητών στις σχολικές μονάδες όλων των βαθμίδων (2002-2003) (απόλυτοι αριθμοί και ποσοστά)

Βαθμίδα	Σύνολο μαθητών	Σύνολο Αλλ/πών Μαθητών	%
Νηπιαγωγεία	138.304	9.503	6,9
Δημοτικά	633.235	54.570	8,6
Γυμνάσια	328.309	22.693	6,9
Λύκεια & ΤΕΕ	360.616	11.475	3,2
Σύνολο	1.460.464	98.241	6,7

Πηγή: Μελέτη ΙΜΕΠΟ «Μετανάστευση στην Ελλάδα και εκπαίδευση», Αθήνα 2004

Στον προηγούμενο Πίνακας ΣΤ.3 εμφανίζονται συνολικά 98.241 αλλοδαποί μαθητές (το 6,7% του συνολικού αριθμού των μαθητών κατά την ίδια σχολική περίοδο) και περίπου 31.000 παλιννοστούντες - ομογενείς μαθητές. Και στις δυο περιπτώσεις, και περισσότερο ίσως για τους αλλογενείς μαθητές, η πλειοψηφία των μαθητών ανήκε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, και για τις δυο κατηγορίες οι άρρενες εγκαταλείπουν το εκπαιδευτικό σύστημα πριν το λύκειο ή το τεχνικό λύκειο. Αυτό είναι εμφανές από το υψηλότερο ποσοστό των κοριτσιών σε αυτό το επίπεδο της εκπαίδευσης.

Διάγραμμα ΣΤ.4: Κατανομή των αλλοδαπών μαθητών στις σχολικές μονάδες όλων των βαθμίδων (2002-2003)

Πηγή: ΙΠΟΔΕ

Σχετικά με τις υπηκοότητες, η μεγάλη πλειοψηφία των αλλοδαπών μαθητών είναι πάντα Αλβανικής καταγωγής, με ποσοστό πάνω από το 72%, ενώ οι Αλβανοί όλων των ηλικιών είναι το 56% του όλου αλλοδαπού πληθυσμού⁵⁷.

Αυτό το υψηλό ποσοστό οφείλεται στο γεγονός ότι οι Αλβανοί μετανάστες είναι σχετικά μικρής ηλικίας και έχουν μεγαλύτερες οικογένειες καθώς επίσης και στο ότι κάποιες από τις άλλες εθνικότητες, που γενικά δεν ανήκουν στους οικονομικούς μετανάστες (πχ οι Αμερικανοί, Βρετανοί κλπ.), στέλνουν τα παιδιά τους σε ακριβά ιδιωτικά σχολεία. Άλλες εθνικότητες (πχ. Άραβες και Πολωνοί) έχουν και αυτές δικά τους σχολεία στην Αθήνα⁵⁸.

Όλα αυτά τα παιδιά έπρεπε από την αρχή να ενταχθούν ομαλά στο εκπαιδευτικό σύστημα και, σαν πρώτο βήμα, να μάθουν τα ελληνικά. Η ελληνική κοινωνία όμως ήταν τελείως απροετοίμαστη για κάτι τέτοιο.

Ο πληθυσμός των αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα θα παρουσιάσει μια ταχύτατη αύξησης, αφού - σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΟΗΕ - ο πληθυσμός των οικονομικών μεταναστών θα συνεχίζει να αυξάνεται και το έτος 2015 άνω του 20% του πληθυσμού (που θα είναι περίπου 14 εκατομμύρια άτομα) θα είναι αλλοδαποί μη προερχόμενοι από την ΕΕ.

Ως γενικό συμπέρασμα από τα στατιστικά στοιχεία που αναφέραμε, μπορούμε να υπογραμμίσουμε ότι τα υπάρχοντα στατιστικά στοιχεία δεν επιτρέπουν μια συνολική αποτύπωση της σχολικής κατάστασης των αλλοδαπών μαθητών επειδή:

- Απουσιάζουν συγκριτικά στοιχεία με γηγενείς μαθητές (επιδόσεις, σχολική διαρροή, εισαγωγή και πορεία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση)
- Απουσιάζουν επίσης ποιοτικές έρευνες σχετικά με μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν τις διαδικασίες σχολικής και κοινωνικής ένταξης των μαθητών (π.χ. σχέσεις με τους συμμαθητές, τους εκπαιδευτικούς, τη σχολική κοινότητα και την τοπική κοινωνία), και τέλος
- Απουσιάζουν έρευνες που να φωτίζουν την ενδεχόμενη σχέση μεταξύ κατάταξης σε χαμηλότερη σχολική τάξη και εγκατάλειψης του σχολείου κατά το πέρασμα από μια βαθμίδα στην άλλη.

⁵⁷ ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

⁵⁸ Η ΕΣΥΕ δεν καταγράφει την φοίτηση αλλοδαπών μαθητών στα ιδιωτικά σχολεία.

ΣΤ.1.5 Κατηγοριοποίηση αλλοδαπών μαθητών

Η εμμονή στην κατηγοριοποίηση των οικονομικών μεταναστών και των πολιτικών προσφύγων μεταξύ «παλιννοστούντων» και «αλλοδαπών» παραπέμπει στον προβληματικό διαχωρισμό μεταξύ «αλλογενών» και «ομογενών», προβλέποντας ευνοϊκότερη μεταχείριση σε όσους πιστοποιούν την «ελληνικότητά» τους.

Αναφερόμαστε στην δυνατότητα μεταγραφής των ομογενών Ποντίων που γεννήθηκαν στην αλλοδαπή από πανεπιστήμια του εξωτερικού σε σχολές του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και στην κατ'εξαίρεση εγγραφή σε δημόσια και ιδιωτικά Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ)⁵⁹. Πάντως οι τέσσερις σχετικές διατάξεις του νόμου περί διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Ν. 2413/1996) επιχειρούν να προσεγγίσουν το φαινόμενο της γλωσσικής συνύπαρξης των μαθητών σε νέα περιβάλλοντα.

ΣΤ.2 Πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας

Είδαμε πως η παρουσία και διαβίωση μεγάλου αριθμού μεταναστών στην Ελλάδα έχει αλλάξει το τοπίο σε πολλές περιοχές της χώρας και έχει **επηρεάσει τη σύνθεση** του μαθητικού πληθυσμού. Πράγματι, ένα οποιοδήποτε δημόσιο ελληνικό σχολείο στο κέντρο ή στην περιφέρεια φιλοξενεί ένα αριθμό μεταναστών μαθητών.

Η πρόκληση που αντιμετωπίζει η ελληνική πολιτεία είναι ένας γλωσσικός σχεδιασμός που θα συνυπολογίζει τα πιο πρόσφατα μέτρα για την ενίσχυση και την επιτάχυνση της ανάπτυξης ελληνομάθειας σ' αυτό το κομμάτι του μαθητικού πληθυσμού, με προοπτικές για υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις του συνόλου των μαθητών. Η πρόκληση που αντιμετωπίζει η ελληνική κοινωνία αφορά τη σχέση μεταξύ γλωσσών, μάθησης και κοινωνικής συνοχής. Σε έρευνα που έγινε το 2001 για λογαριασμό της Unicef σχετικά με τη ξеноφοβία στο ελληνικό σχολικό σύστημα, διατυπώνεται η άποψη ότι η μόρφωση και η ξеноφοβία (ένα φαινόμενο που μπορεί σε μια δεδομένη συγκυρία να λειτουργήσει ως δυναμίτης στην κοινωνική συνοχή) είναι μεγέθη αντιστρόφως ανάλογα.

Θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε ότι αυτό που είναι καθοριστικό για την κοινωνική συνοχή σε σχέση με τη γλώσσα, είναι η ποιοτικά υψηλή επικοινωνία που υποβοηθά την ανάπτυξη εννοιολογικού πλούτου, την ανάπτυξη ισχυρών προσωπικοτήτων και όχι την εκμάθηση της μιας γλώσσας ή της άλλης.

⁵⁹ ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ.130-131

Η πολιτισμική-πολυγλωσσική σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού δεν είναι αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο, αλλά παγκόσμιο, που συναρτάται με τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα.

Βέβαια η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας δεν προσδιορίζεται αποκλειστικά από τη παρουσία αλλοδαπών που εργάζονται νομίμως στη Ελλάδα, αλλά και από τους παλινοστούντες Έλληνες, τα μέλη των πολιτισμικών μικτών οικογενειών τα μέλη νομικά αναγνωρισμένων μειονοτήτων-ομάδων με διαφορετική γλώσσα και πολιτισμικά στοιχεία που ζουν μόνιμα στην Ελλάδα (πχ. Τσιγγάνοι)

Η παρουσία των πιο πάνω κοινοτήτων αναπτύχθηκε σε βάθος χρόνου, ενώ η παρουσία των μεταναστών εργαζομένων αναπτύχθηκε σε μικρό χρονικό διάστημα, διαταράσσοντας υπάρχουσες ισορροπίες και θέτοντας σε αμφισβήτηση το ισχύον μοντέλο εκπαίδευσης τόσο ως προς τις ειδικές διδακτικές (π.χ. διδασκαλία γλώσσας) όσο και ως προς το γενικότερο παιδαγωγικό προσανατολισμό (π.χ. γλωσσική-πολιτισμική αφομοίωση ή γλωσσική ετερότητα και διαπολιτισμικότητα).

Σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδας, που δέχονται μεγάλους αριθμούς μεταναστών, ειδικά στην Αττική, βρισκόμαστε σε μια καμπή: σύμφωνα με τα στοιχεία του Δήμου Αθηναίων, αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των μικτών γάμων, όπου ο σύζυγος είναι Έλληνας και η σύζυγος κατάγεται από χώρα προέλευσης μεταναστών. Τα επόμενα χρόνια αναμένεται να υποδεχτούμε στα σχολεία δίγλωσσους μαθητές από μικτές οικογένειες όπου ο ένας γονέας είναι ή υπήρξε μετανάστης.

ΣΤ.3 Πολιτικές για την εκπαίδευση

Η μετανάστευση προβλέπεται να συνεχιστεί, δεν ξέρουμε ακόμα με ποιούς ρυθμούς, αλλά η ελληνική πολιτεία για πολύ καιρό συνέχιζε να θεωρεί το φαινόμενο της ύπαρξης μεταναστών στην ελληνική κοινωνία ως προσωρινό και παράνομο και δεν αποδέχονταν την αλλαγή που έχει συντελεστεί στην ελληνική κοινωνία, με αποτέλεσμα να μην προσανατολίζεται σε λύσεις μόνιμης προοπτικής και ανάλογα να ρυθμίσει τόσο την γενικότερη πολιτική όσο και την κοινωνική πολιτική της απέναντι στους μετανάστες, όπως αρμόζει σε μια σύγχρονη πολιτεία

Τι γίνεται λοιπόν με όλους εκείνους τους κατοίκους της Ελλάδας που διαφοροποιούνται γλωσσικά και παρακολουθούν το ελληνικό σχολείο; Το ελληνικό σχολείο χωρίς καμία απολύτως ειδική αντιμετώπιση, πριν από τη μαζική εγκατάσταση μεταναστών και προσφύγων απαιτούσε από τους «παλινοστούντες» πολιτισμική, γνωστική και γλωσσική συμμόρφωση. Ο Έλληνας νομοθέτης αντέδρασε με καθυστέρηση στα νέα μεταναστευτικά δεδομένα θεσμοθετώντας το διαπολιτισμικό

σχολείο, με όχι ιδιαίτερα επιτυχή τρόπο. Η δημιουργία του διαπολιτισμικού σχολείου θα μπορούσε να είχε λάβει υπόψη την εμπειρία και την τεχνογνωσία ευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες ήδη για πολλές δεκαετίες έχουν αντιμετωπίσει παρόμοια φαινόμενα.

Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν συνέβη και το ελληνικό παράδειγμα φαίνεται πως δεν εκμεταλλεύεται την ευρωπαϊκή εμπειρία. Ένα ειδικό σχολείο σχεδιάστηκε, λοιπόν, με γνώμονα τη νόμιμη επιδίωξη να καλυφθούν με διαφορετικό τρόπο διαφορετικοί αποδέκτες της ελληνικής παιδείας: οργανώθηκαν τάξεις υποδοχής και ιδρύθηκαν διαπολιτισμικά σχολεία στα οποία εργάζονται όσοι εκπαιδευτικοί κρίθηκαν κατάλληλοι. Το δίκτυο των σχολείων αυτών αποβλέπει στην εκπαιδευτική ένταξη των «παλιννοστούντων», των αλλοδαπών, καθώς και των τσιγγανοπαίδων.

ΣΤ.3.1 Η πολιτεία και η εκπαίδευση

Αν και η ελληνική εκπαίδευση έχει εμπειρία από τη θεσμοθέτηση σχολείων προσαρμοσμένων στις ανάγκες γλωσσικών και θρησκευτικών ιδιαιτεροτήτων (για μουσουλμάνους, Βλάχους, Εβραίους και Αρμένιους)⁶⁰, φαίνεται ότι, ως προς τους μη έλληνες πολίτες κατοίκους της Ελλάδας, συντρέχουν ιδεολογικά κωλύματα που αποτρέπουν ή αναβάλλουν τη συζήτηση και εφαρμογή πολιτικών που αναφέρονται σε διαφορετικούς πολιτισμούς εντός του κοινού δημόσιου σχολείου.

Προκύπτει όμως ένα ερώτημα: Κατά πόσο η εκπαίδευση θα πρέπει να προσαρμοστεί στις ανάγκες που πραγματικά υπάρχουν μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας, αλλά και στους στόχους που θα πρέπει να θέσει η εκπαιδευτική πολιτική;

Οι στόχοι αυτοί οφείλουν να προσβλέπουν στην αφομοίωση, την ένταξη, την κοινωνικοποίηση και, αν ναι, σε ποια κοινωνία;

Πέρα από την πολυπλοκότητα της απάντησης, είναι προφανές ότι στη σύγχρονη ελληνική πολυπολιτισμική κοινωνία, η διαπολιτισμική ιδέα δεν θα πρέπει να εξαντλείται στην απλή συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών, όπου ο κυρίαρχος πολιτισμός ανέχεται τους υπόλοιπους, αλλά στον ενεργητικό και έμπρακτο σεβασμό τους.

Στην αρχή πολλά από τα παιδιά μεταναστών δεν εντάχθηκαν στο σύστημα εκπαίδευσης καθώς ήταν τέκνα παράνομων μεταναστών.

⁶⁰ Μπαλτσιώτης Λ.-Τσιτσελίκης Κ, «Η μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης», Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001 και Mavrommatis F.-Tsitselikis K. «The Turkish language in education in Greece», Mercator-Education, Leeuwarden 2003 (www.mercator-education.org)

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 εμφανίστηκαν μαζικά στο ελληνικό δημόσιο σχολείο παιδιά με γλώσσα και θρησκεία διαφορετικές από τις κυρίαρχες στον ελληνικό χώρο (με αριθμητικά σημαντικότερες μητρικές γλώσσες την αλβανική και τη ρωσική) ανατρέποντας τα πληθυσμιακά δεδομένα στο χώρο της εκπαίδευσης.

Και στην συνέχεια ο αριθμός των αλλοδαπών μαθητών που εντάχθηκαν στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μεγάλωσε ακόμα, παρουσιάζοντας μια εμφανή αύξηση. Αυτό είναι το αποτέλεσμα εν μέρει της πρόσφατης ανοχής της παράνομης θέσης των γονέων τους (όπως απαιτείται από τη Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε.), εν μέρει εξαιτίας των προγραμμάτων νομιμοποίησης από το 1997 και μετά, και εν μέρει από τα μέτρα του Ελληνικού Κράτους για την οικογενειακή συνένωση των μεταναστών. Συνεπώς η Ελλάδα άρχισε να κινείται προς μια νέα φάση μετανάστευσης όπου η οικογενειακή εγκατάσταση των μεταναστών είναι εμφανής (κυρίως των Αλβανών).

Με τη εισροή των παλιννοστούντων και ομογενών Ελλήνων από την Αμερική και αλλού την δεκαετία του 1980, το Υπουργείο Παιδείας είχε θεσπίσει κάποια προγράμματα για την ταχεία εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας στα λεγόμενα Διαπολιτισμικά Σχολεία, τα οποία όμως δεν μπόρεσαν να αντεπεξέλθουν στην κατάσταση.

Από δημογραφικής πλευράς, παρατηρούμε ότι, με τη μείωση του αριθμού των Ελλήνων μαθητών στα σχολεία λόγω του προβλήματος της υπογεννητικότητας, οι αλλοδαποί μαθητές αναπληρώνουν την αριθμητική μείωση του ελληνικού πληθυσμού.

ΣΤ.3.2 Μέτρα αντιμετώπισης

Η μαζική παρουσία παιδιών μεταναστών και παλιννοστούντων στο ελληνικό σχολείο αντιμετωπίστηκε με την εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (δ.ε.), με τη δημιουργία τάξεων υποδοχής και φροντιστηριακών μαθημάτων και τη δημιουργία διαπολιτισμικών σχολείων. Έτσι, μέχρι το 2000, είχαν λειτουργήσει σε όλη την Ελλάδα πάνω από 500 προπαρασκευαστικές τάξεις και πάνω από 700 τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας ενώ από 1996 ιδρύθηκαν και λειτουργούν διαπολιτισμικά σχολεία σε όλη τη χώρα - σήμερα φτάνουν τα 26 - όπου όμως η διαφορετική προσέγγιση εξαντλείται, κατά κανόνα, στην επιλογή μέρους του διδακτικού προσωπικού και στο μικρότερο αριθμό μαθητών ανά τάξη.

Επίσης εκπονηθήκαν ειδικά προγράμματα υπό την εποπτεία του ΥΠΕΠΘ, με χρηματοδότηση από εθνικούς και κυρίως ευρωπαϊκούς πόρους αξίας πέραν των 2,5 δις δραχμών (7,33 εκατ. ευρώ), των οποίων όμως τα αποτελέσματα δεν έχουν ακόμα δημοσιοποιηθεί.

Αξιοσημείωτο είναι ότι ο μεγαλύτερος αριθμός αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών δεν φοιτά σε διαπολιτισμικά σχολεία.

Όπως αναφέραμε, πουθενά δεν διδάσκονται οι μητρικές γλώσσες των μαθητών με αποτέλεσμα να απαξιώνεται ένα σημαντικό τμήμα του γνωστικού τους κεφαλαίου, ενώ δεν υπάρχει αναγνώριση - ούτε καν στοιχειώδης παρουσία - του κοινοτικού τους πολιτισμού, πράγμα που μπορεί να παίξει σημαντικά αρνητικό ρόλο στη σχολική τους σταδιοδρομία.

Τα παιδιά των μεταναστών εμφανίζουν πολύ υψηλή μαθητική διαρροή. Αν και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία, εκτιμάται ότι, κατά την περίοδο 1995-2000, μόνο το 1/3 από τα παιδιά των Αλβανών και των άλλων οικονομικών μεταναστών που τελείωσαν το δημοτικό συνέχισαν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ στα παιδιά των παλιννοστούντων η αναλογία φτάνει στο 1/2, και χωρίς να γνωρίζουμε πόσα από αυτά ολοκληρώνουν τελικά την εννεαετή υποχρεωτική εκπαίδευση.

Οι αλλοδαποί και παλιννοστούντες μαθητές συχνά εισέπραξαν ρατσιστικές συμπεριφορές τόσο από το κράτος (με άρνηση εγγραφής κλπ) όσο και από δασκάλους και συμμαθητές τους.

ΣΤ.3.3 Θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των αλλοδαπών

Οι προσπάθειες θεσμικής διαχείρισης της πολιτισμικής και γλωσσικής διαφορετικότητας των παλιννοστούτων και αλλοδαπών μαθητών στην ελληνική εκπαίδευση μπορούν να συνοψισθούν στην ακόλουθη σειρά ενεργειών:

1980: Ίδρυση των τάξεων υποδοχής με την υπουργική απόφαση ΦΕΚ 8182/ζ/4139/20-10-1980, συνδεδεμένη κυρίως με την ανάγκη ομαλής σχολικής προσαρμογής και ένταξης ενός διαρκώς αυξανόμενου μαθητικού πληθυσμού από οικογένειες ελλήνων παλιννοστούτων, κυρίως από χώρες της δυτικής Ευρώπης. Αυτή η ίδρυση αποσκοπεί στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων που αυτοί οι μαθητές έχουν αποκτήσει στο προηγούμενο σχολικό περιβάλλον και στην απόκτηση των εφοδίων εκείνων που είναι απαραίτητα για την μελλοντική μορφωτική και επαγγελματική τους εξέλιξη στα πλαίσια της ελληνικής εκπαίδευσης και κοινωνίας.

1983: Με το Νόμο 1404/1983 θεσμοθετούνται οι Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.) και ο θεσμός των Φροντιστηριακών Τμημάτων (Φ.Τ.). Ορίζεται ως μοναδικός σκοπός των Τ.Υ. η ομαλή προσαρμογή στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Στην ουσία οι Τ.Υ. αναλαμβάνουν το έργο της αντιστάθμισης του «ελλειμματικού» πολιτισμικού και γλωσσικού κεφαλαίου των μαθητών αυτών.

1983: Ιδρύονται οι Τ. Υ. για μαθητές που προέρχονται από κράτη-μέλη της ΕΕ η από κράτη εκτός αυτής. Το Π.Δ. 494/1983 ορίζει τους παρακάτω στόχους εκπαίδευσης:

1. η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας αποσκοπεί στην προσαρμογή στην ελληνική πραγματικότητα
2. η διδασκαλία της γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας προέλευσης αποσκοπεί στη διατήρηση και την καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας των μαθητών.

Παρ' όλα αυτά, τέτοιες τάξεις δεν λειτούργησαν στην Ελλάδα.

1990: Ο νόμος 1894/1990 επαναπροσδιορίζει το πλαίσιο λειτουργίας των Τ.Υ., λαμβάνοντας υπόψη το μεταναστευτικό ρεύμα από χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης και ιδιαίτερα από την Αλβανία. Η βασικότερη αλλαγή έγκειται στο ότι οι Τ.Υ. δεν λειτουργούν πλέον ως ανεξάρτητες τάξεις, αλλά ως τμήματα ενταγμένα στο κανονικό σχολείο

1994: Με υπουργική απόφαση (ΥΑΦ2/378/Γ1/1124) δύναται η δυνατότητα πρόσληψης (ωρομίσθιων) διδασκόντων για την διδασκαλία της γλώσσας και του πολιτισμού των χωρών προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών. Παρά την πρόβλεψη αυτή, δεν διδάσκονται στις Τ.Υ. και στα Φ.Τ. η γλώσσα και ο πολιτισμός των χωρών προέλευσης.

1996 : Ψηφίζεται ο Νόμος 2413/96 για την διαπολιτισμική εκπαίδευση (βλέπε στη συνέχεια). Θεσμοθετείται η Ειδική Γραμματεία Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

1999: Θεσπίζονται νέες ρυθμίσεις για τις Τ.Υ. και τα Φ.Τ. (ΥΑ Φ10/20/Γ1/708/7-9-1999). Η υπουργική απόφαση προβλέπει ένα σχήμα πιο ευέλικτο για τη διδακτική παρέμβαση στο επίπεδο των σχολικών μονάδων. Αποσκοπεί στην «εντατική εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας», η οποία όμως αναφέρεται ως «δεύτερη γλώσσα» των αλλοδαπών μαθητών.

Το σχολικό έτος 2002-2003 λειτούργησαν 422 Τάξεις Υποδοχής και 556 Φροντιστηριακά Τμήματα. Σε αρκετές από αυτές τις τάξεις δοκιμάστηκε κατά τα δυο σχολικά έτη 2002/3 & 2003/4 διδακτικό και εποπτικό υλικό που ετοιμάστηκε στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΠΕΑΚ «Εκπαίδευση Παλινοστούτων και Αλλοδαπών Μαθητών» που υλοποιεί το Πανεπιστήμιο Αθηνών.

2000: Ίδρυση του Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (αρχή λειτουργίας : 2001).

Για περισσότερες πληροφορίες, λεπτομερειακά στοιχεία, πίνακες, γραφήματα κλπ. βλέπε:

- «Στόχοι και Τομείς δράσης του ΙΠΟΔΕ», εκδ. ΙΠΟΔΕ, Αθήνα 2004, για τις Τάξεις Υποδοχής, Φροντιστηριακά Τμήματα
- «Τα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, ποσοτικά στοιχεία για το μαθητικό πληθυσμό, σχολ. έτη 1997-2005», ΙΠΟΔΕ, Αθήνα 2006 για τα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης:

Ο Νόμος 2413/96 για την διαπολιτισμική εκπαίδευση

Η μετεξέλιξη του ελληνικού σχολείου σε πολυπολιτισμικό σχολείο στην διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και, κατά συνέπεια, η πρόκληση της σχολικής ένταξης ενός διαρκώς αυξανόμενου πληθυσμού αλλοδαπών μαθητών αποτέλεσαν το έναυσμα για την νομοθέτηση του νόμου περί διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Ως σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (δ.ε.) (άρθρο 34) αναφέρεται «η *οργάνωση και η λειτουργία των σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες*».

Ορίζεται ότι στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης θα εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντιστοίχων δημοσίων σχολείων, τα οποία θα προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των «διαφορετικών» μαθητών.

Εφαρμογή του Νόμου 2413/96 και παρατηρήσεις

Τα σημεία τα οποία χρίζουν κριτικής είναι τα εξής:

- Αν και, όπως αναφέραμε πριν, ο σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Άρθρο 34 παρ. 1) είναι *«η παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες»*, ωστόσο, ο ορισμός αυτός δεν είναι ικανός να δώσει σαφή εικόνα για το τι μπορεί και πρέπει να είναι το διαπολιτισμικό σχολείο σε ένα συνεχώς διαμορφούμενο πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Σίγουρα αυτό δημιουργήθηκε για την ένταξη των πρόσφατα εγκατεστημένων στην Ελλάδα που προέρχονται κυρίως από αλλόγλωσσα περιβάλλοντα, χωρίς όμως να ανταποκρίνεται στην ανάγκη διατήρησης της μητρικής γλώσσας στο μέτρο που το επιθυμούν οι ίδιοι οι μετανάστες. Οι στόχοι λοιπόν του νόμου δεν είναι ξεκάθαροι.

- Εάν κανείς διαβάσει προσεκτικά το περιεχόμενο των σχετικών ρυθμίσεων θα διαπιστώσει ότι το σχολείο αυτό, όπως τουλάχιστον γίνεται αντιληπτό από τον έλληνα νομοθέτη, δεν επιδιώκει τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας των αλλόφωνων μαθητών, έστω και ως γλωσσικό μάθημα, αλλά επιχειρεί τη γλωσσική τους εμβάπτιση σε ελληνόφωνο πρόγραμμα. Άλλωστε και η **επαφή των ελλήνων** μαθητών με τους πολιτισμούς των νέων αλλοδαπών συμμαθητών τους **απουσιάζει** παντελώς από τη φιλοσοφία και τους στόχους του νόμου, όπως θα όφειλε να προβλέπει, καθώς - θεωρητικά - ρυθμίζει μια κατάσταση «διαπολιτισμικότητας». Δηλαδή την αμφίπλευρη επαφή διαφορετικών πολιτισμών και όχι τη μονόπλευρη διάδοση γνώσεων για τον ελληνικό πολιτισμό, την ιστορία και γεωγραφία.

- Οι δυνατότητες που δίνει ο νόμος (Άρθρο 35, παρ. 2) να εισαχθούν ειδικά μαθήματα στα διαπολιτισμικά σχολεία, και συνεπώς και μαθήματα γλώσσας, δεν έχουν εφαρμοστεί. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι αντιπροσωπευτικοί φορείς των μεταναστών δεν έχουν δικαίωμα να ζητήσουν την ίδρυση διαπολιτισμικού σχολείου, σε αντίθεση με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και την Εκκλησία.

Η σχετική εισηγητική έκθεση του νόμου περί διαπολιτισμικής που συνέταξε το Επιστημονικό Συμβούλιο της Βουλής αναφέρει ότι *«υπάρχει το δικαίωμα κάθε ατόμου να αναδεικνύει την ιδιαιτερότητά του, να γνωρίζει τον εαυτό του και τις ρίζες του, να προσδιορίζει και να επιλέγει την ταυτότητά του μέσα στα πλαίσια των δημοκρατικών κανόνων»*. Σύμφωνα με την έκθεση, ο νόμος αφορά *«την ιδιαίτερη κατά περίπτωση πολιτιστική ταυτότητα των αλλοδαπών ως προς τις ποικίλες και ουσιώδεις όψεις της,*

συμπεριλαμβανομένης και της γλωσσικής, εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας. Δεδομένου δε ότι οι σχετικές διατάξεις δεν κάνουν διάκριση μεταξύ αλλοδαπών και ημεδαπών, συνάγεται ότι η ενίσχυση των ιδιαιτεροτήτων αυτών αφορά και τα άτομα με ελληνική ιθαγένεια».

- Η δ.ε. θα έπρεπε να απευθύνεται τόσο στους γηγενείς όσο και στους αλλοδαπούς μαθητές και αυτό επειδή οι προκλήσεις και τα σημαντικότερα προβλήματα ένταξης των αλλοδαπών μαθητών σχετίζονται άμεσα με την ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ των δυο αυτών ομάδων (Unicef 2001). Στόχος της δ.ε. είναι να αφυπνίσει και να καλλιεργήσει τη συνείδηση και τον αναστοχασμό σε όλους τους μαθητές για τον κοινωνικό και πολιτισμικό πλουραλισμό.

- Η εφαρμογή των αρχών της δ.ε. σε ορισμένα και μόνο σχολεία δεν προωθεί ούτε την ιδέα της δ.ε., ως διάστασης της ενιαίας παιδείας αλλά ούτε και την ένταξη των αλλοδαπών μαθητών, αφού συμβάλλει στην στερεοτυπική αναπαραγωγή των «ιδιαιτέρων εθνοπολιτισμικών γνωρισμάτων τους». Οι αρχές της δ.ε. πρέπει να τύχουν εφαρμογής στο σύνολο των σχολείων της ελληνικής εκπαίδευσης και όχι μόνο στα 27 σχολεία δ.ε. που λειτουργούν σήμερα σε όλη την Ελλάδα (13 Δημοτικά, 8 Γυμνάσια και 6 Λύκεια.).

Σύμφωνα λοιπόν με την έκθεση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής «θα πρέπει να τονιστεί ότι το κέντρο βάρους της σύγχρονης διαπολιτισμικής εκπαίδευσης δεν βρίσκεται κατ'ανάγκη στην ενίσχυση της θρησκευτικής ιδιαιτερότητας, αλλά στην ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας των διαφόρων ομάδων αλλοδαπών που ζουν στη χώρα. Τούτο, διότι η εθνική και γλωσσική ταυτότητα αποτελούν τους ισχυρότερους πολιτιστικούς συνδέσμους που χαρακτηρίζουν τις ομάδες των αλλοδαπών.

Η γλώσσα αποτελεί αναγκαίο μέσο επικοινωνίας μεταξύ των προσώπων αυτών, η δε εθνική ταυτότητα υποδηλώνει το σύνολο των στοιχείων κοινής συνείδησης μεταξύ των μελών της ομάδας. Είναι προφανές πχ. ότι, ένας καθολικός μετανάστης από το Ζαΐρ είναι πιο κοντά στον ανιμιστή συμπατριώτη του παρά στον φιλιππινέζο καθολικό. Για το λόγο αυτό ιδρυτικός φορέας σχολείων για πολιτισμικής εκπαίδευση θα μπορούσαν να είναι οι κοινότητες των αλλοδαπών»⁶¹.

Ο νόμος, ωστόσο, δεν παρέχει τέτοιο δικαίωμα. Επίσης οι κοινότητες των μεταναστών δεν έχουν την δυνατότητα να συμμετάσχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων του Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΙΠΟΔΕ) από την σύμφωνη γνώμη του οποίου εξαρτάται η ίδρυση και το πρόγραμμα των διαπολιτισμικών σχολείων.

⁶¹ ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ. 134

Έτσι λοιπόν, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι αυτός ο Νόμος δεν υπηρετεί αντάξια, ως προς το τίτλο του, μια πολιτική η οποία να αφορά την ισότιμη ένταξη των μεταναστών μαθητών στον ενήλικο πληθυσμό της χώρας, ούτε συμβάλλει στον περιορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού και του ρατσισμού: εντέλει ουσιαστικά αδιαφορεί για το ίδιο το διαπολιτισμικό φαινόμενο.

ΣΤ.3.4 Οργανωμένες παρεμβάσεις της Πολιτείας

Πάντως η ψήφιση του Ν. 2413/96 (βλ. άρθρο 35, παρ.1 & 3) παραμένει ένα από τα πιο θετικά γεγονότα για την εκπαίδευση των αλλοδαπών παιδιών στην Ελλάδα, γιατί για πρώτη φορά γίνεται λόγος για την προσχολική αγωγή των αλλοδαπών παιδιών στη χώρα μας και ιδιαίτερα για ίδρυση ή μετατροπή νηπιαγωγείων σε διαπολιτισμικά.

Έτσι, στο πλαίσιο της «Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης» και της φιλοσοφίας που εκφράζει ο Νόμος, η πολιτεία έχει παράλληλα προωθήσει κατά την τελευταία δεκαετία:

- α. την ίδρυση της **Ειδικής Γραμματείας Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης** του ΥΠΕΠΘ (1996). Έργο της είναι η παρακολούθηση και η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής πολιτικής.
- β. την ίδρυση του **Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (Ι.Π.Ο.Δ.Ε.)** (2000), που υποστηρίζει επιστημονικά και επιτελικά το έργο του ΥΠΕΠΘ αναφορικά με την αγωγή και εκπαίδευση των αλλοδαπών.
- γ. την βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των τάξεων υποδοχής, που στοχεύουν στη διαμόρφωση νέων προγραμμάτων σπουδών, την παραγωγή διδακτικού υλικού, καθώς και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.
- ε. την ένταξη της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης στα προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Ανάλογες πρωτοβουλίες έχουν γίνει και από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, στο πλαίσιο στήριξης της πολιτικής του ΥΠΕΠΘ. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι:

- έχει συντάξει πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας
- έχει ετοιμάσει διδακτικό υλικό
- υλοποιεί προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης
- οργανώνει επιμορφωτικά σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι υπάρχει βούληση να εμφανιστεί όλη αυτή η προσπάθεια ως μια αλλαγή της πολιτικής και της φιλοσοφίας στη αγωγή και εκπαίδευση των αλλοδαπών παιδιών. Το πόσο αυτή η προσπάθεια θα αλλάξει τη λογική της «αφομοίωσης» και θα προωθήσει τη λογική της αναγνώρισης των δικαιωμάτων των αλλοδαπών παιδιών και των γονέων τους, απομένει να αποδειχθεί στην πράξη.

Προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ

Στην περίοδο 1997-2000 και 2000-2004 λειτούργησαν στην Ελλάδα, με την οικονομική ενίσχυση της ΕΕ, προγράμματα ευρείας κλίμακας, τα ΕΠΕΑΕΚ⁶², που σχετίζονται άμεσα με το ζήτημα της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας για ένα σημαντικό ποσοστό μαθητών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αναφερόμαστε στα προγράμματα «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο» (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), «Εκπαίδευση Παλινοστούτων και Αλλοδαπών Μαθητών» (Πανεπιστήμιο Αθηνών) και «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων» (Πανεπιστήμιο Αθηνών). Αυτό το τελευταίο δεν έχει εθνικό επιχειρησιακό ορίζοντα αλλά περιορίζεται στη Θράκη, Ροδόπη και Έβρο. Υπάρχει και το πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών» (Πανεπιστήμιο Κρήτης) που απευθύνεται στους μαθητές ελληνικής καταγωγής σε διάφορες χώρες και έχει διεθνή επιχειρησιακό ορίζοντα, εκτός Ελλάδας.

Στις δράσεις των προγραμμάτων επιδιώκονται, ανά σχολική βαθμίδα:

- (α) στην προσχολική αγωγή, η εκμάθηση της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας με την αποδοχή της μητρικής γλώσσας των νηπίων,
- (β) στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε μεθόδους διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας,
- (γ) στη δευτεροβάθμια η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διγλωσσίας και σε θέματα διδασκαλίας σε δίγλωσσους μαθητές⁶³.

⁶² Βλέπε: www.keda.gr

⁶³ Βλέπε: www.ecd.uoa.gr/museduc

Εκπαιδευτικά σεμινάρια για μετανάστες

Σε έρευνα που έγινε για λογαριασμό του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για το Ρατσισμό, την Ξενοφοβία και τον Αντισημιτισμό, βρέθηκε ότι στην Ελλάδα έγιναν από Νομαρχίες, Δήμους, Κέντρα Επαγγελματικής κατάρτισης, μη κυβερνητικές οργανώσεις, σωματεία και άλλους φορείς, 24 σεμινάρια για την εκπαίδευση μεταναστών που απευθυνόταν κυρίως σε άτομα ελληνικής καταγωγής από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Περιλάμβαναν διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, ειδίκευση σε κάποιον τομέα και ορισμένες συνοδευτικές υπηρεσίες (στήριξη από ψυχολόγο ή και από κοινωνικό λειτουργό, προώθηση στην αγορά εργασίας κλπ) και ήταν επιδοτούμενα.

Σε αυτά τα 24 σεμινάρια το μέσο κόστος ήταν 110.345 ευρώ ανά σεμινάριο (με ελάχιστο τα 62.500 και μέγιστο τα 157.887 ευρώ) και το συνολικό κόστος ανήλθε σε 2.649.000 ευρώ. Τα παρακολούθησαν 355 άτομα και το κόστος ανά άτομο ανήλθε κατά μέσο όρο στα 7.462 ευρώ.

Δεν είναι γνωστό με τι ασχολούνται αυτοί που επιμορφώθηκαν, ένα ή δυο χρόνια μετά, και πόσο αξιοποιούν τα όσα έμαθαν, ενώ για τα προγράμματα αυτά δεν έχει υπάρξει μια συνολική τελική αξιολόγηση.

ΣΤ.4 Διαπολιτισμική εκπαίδευση

ΣΤ.4.1 Αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Στο εσωτερικό των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών διαμορφώνονται νέες μορφές κοινωνικής διάκρισης, κοινωνικής ανισότητας και κοινωνικού αποκλεισμού. Η διαπολιτισμική παιδαγωγική προτείνει δυο βασικές αρχές οργάνωσης της σχολικής ζωής, έτσι ώστε οι διαφορές (πολιτισμικές, γλωσσικές και θρησκευτικές) να μην λειτουργούν ως κριτήριο διάκρισης, ιεράρχησης ή ακόμα και αποκλεισμού, αλλά ως πεδία γόνιμης αντιπαράθεσης και μάθησης.

Πρόκειται για τις αρχές της **ισότητας** και της **αναγνώρισης**.

Η αντίληψη περί ισότητας στη διαπολιτισμική παιδαγωγική διαφέρει ριζικά απ' αυτήν που είναι κυρίαρχη στο παραδοσιακό σχολείο. Συγκεκριμένα, στο παραδοσιακό, μονοπολιτισμικό προσανατολισμένο σχολείο η διαδικασία της πολιτισμικής ομογενοποίησης λειτουργεί ως ιδεολογικό μέσο πραγμάτωσης της βασικής υπόσχεσης της εκπαίδευσης, αυτής της ισότητας των ευκαιριών. Η πολιτισμική αφομοίωση και ομογενοποίηση ως διαδικασία απάλειψης ή αντιστάθμισης των διαφορών – οι διαφορές ερμηνεύονται σε αυτή την περίπτωση ως ελλείμματα – οδηγεί στην «ισότητα», αφού υπόσχεται την εφαρμογή των ίδιων κανόνων και την ίδια μεταχείριση για όλους.

Μπορεί όμως αυτή η τακτική της ομογενοποίησης να διασφαλίσει ίσες ευκαιρίες για όλους στο πολυπολιτισμικό σχολείο; Ίσες ευκαιρίες δεν νοούνται χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διαφορετικότητα. Η αντιμετώπιση των αλλοδαπών μαθητών σαν να μη διαφέρουν σε τίποτα από τους ημεδαπούς, είναι σίγουρο ότι θα οδηγήσει σε άνιση μεταχείριση των πρώτων, καθώς δεν θα ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες προϋποθέσεις μάθησης, όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα από την ιδιαιτερότητα των πολιτισμικών και γλωσσικών τους κεφαλαίων, καθώς και από την ιδιαιτερότητα της κοινωνικής τους θέσης.

Συμπερασματικά, από τη σκοπιά της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής, η διασφάλιση ουσιαστικά ίσων ευκαιριών για όλους τους μαθητές προϋποθέτει μια συγκεκριμένη μορφή αναγνώρισης των διαφορών.

Ορίζοντας γενικά την έννοια της αναγνώρισης μπορούμε να πούμε ότι αυτή συνδέεται με πρακτικές αποδοχής και κατανόησης του πολιτισμού των μεταναστών σε συνδυασμό με την παροχή δυνατοτήτων συμμετοχής των μειονοτήτων στο δημόσιο χώρο. Σε καμιά περίπτωση η αναγνώριση δεν μπορεί να ταυτιστεί με την αποδοχή

μιας προϋπάρχουσας, αφηρημένης και αποκλειστικά παρελθοντικά προσδιορισμένης κουλτούρας, δηλαδή μιας κουλτούρας έξω από κάθε ιστορικό πλαίσιο.

ΣΤ.4.2 Προτάσεις του Ι.ΜΕ.ΠΟ. - Προσδοκώμενα

Σ'αυτή την εποχή της νέας μετανάστευσης, η εκπαίδευση θα έπρεπε να είναι «διαπολιτισμική» για όλους τους μαθητές αλλά (όπως είπαμε πριν, και παρά τις κατά καιρούς εξαγγελίες και νομοθετικές ρυθμίσεις) μάλλον έχει καταστεί βασικά αφομοιωτική για τους μετανάστες, ιδιαίτερα γι'αυτούς της δεύτερης και τρίτης γενιάς. Ωστόσο ο αποκλεισμός από τον ιδιαίτερο πολιτισμό και τη γλώσσα, όπως έχει τεκμηριωθεί, οδηγεί σε χαμηλή αυτοεκτίμηση των παιδιών, κάτι που επηρεάζει εξαιρετικά δυσμενώς την ομαλή ένταξη της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Ομάδες εργασίας του ΙΜΕΠΟ⁶⁴ έχουν προτείνει ορισμένα μέτρα ανά σχολική βαθμίδα (Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο-Λύκειο)⁶⁵ τα οποία, για να είναι αποτελεσματικά, θα πρέπει να έχουν τη στήριξη των γονέων των μαθητών. Τα άμεσα προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι η καλύτερη και γρηγορότερη εκμάθηση της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας και η βελτίωση της σχολικής επίδοσης των μεταναστών μαθητών.

Τα μεσοπρόθεσμα προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι η καλύτερη και γρηγορότερη εκμάθηση της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, η βελτίωση της σχολικής επίδοσης των μεταναστών μαθητών, η μείωση του κινδύνου δημιουργίας κοινωνικού περιθωρίου στη βάση πολιτισμικών και γλωσσικών διακρίσεων.

Μακροχρόνια αποτελέσματα: εμπλουτισμός της ελληνικής κοινωνίας με ανθρώπινο δυναμικό, πολιτισμικό και γλωσσικό κεφάλαιο, στο βαθμό που οι μετανάστες μαθητές ως ενήλικες επιλέξουν να παραμείνουν στην Ελλάδα. Δυνατότητα επιστροφής στη χώρα καταγωγής, χάρις και στη διατήρηση της πρώτης γλώσσας. Δυνατότητες διάχυσης ελληνικής τεχνογνωσίας και πολιτισμικών αγαθών (στη βάση της γνώσης της Ελληνικής) στις χώρες καταγωγής, σε περίπτωση επιστροφής.

Για την ελληνική γλώσσα, τα μακροπρόθεσμα προσδοκώμενα αποτελέσματα αφορούν τον εμπλουτισμό της με νέα γλωσσικά στοιχεία αλλά και τον εμπλουτισμό των άλλων γλωσσών με στοιχεία από την Ελληνική, μέσω της γλωσσικής επαφής.

⁶⁴ Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής

⁶⁵ ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π., σελ 88 και επ.

ΣΤ.4.3 Διαπολιτισμική εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο

Τελευταία ενισχύεται η θέση για τη σημασία της φοίτησης και αγωγής των αλλοδαπών παιδιών στο νηπιαγωγείο τόσο σε σχέση με τη ενσωμάτωσή τους όσο και με την πιθανή επιστροφή στην πατρίδα τους⁶⁶. Αυτό φαίνεται από τα σχέδια και από τα μοντέλα αγωγής των παιδιών αυτών, όπως είναι, για παράδειγμα, το διαγλωσσικό ή το διαπολιτισμικό μοντέλο αγωγής.

Οι λόγοι που συνηγορούν για τη φοίτηση των παιδιών των μεταναστών στο νηπιαγωγείο είναι ότι το νηπιαγωγείο προσφέρει, εκτός από την κοινωνικοποίηση, και μια θετική στάση για τη μετέπειτα σχολική τους πορεία. Δηλαδή η φοίτηση, όταν αρχίζει από αυτή την ηλικία, βοηθάει σημαντικά στην υπέρβαση πιθανών εμποδίων που προέρχονται από το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον, όπως είναι πχ. η φτώχεια, η διαφορετική γλώσσα, ο διαφορετικός πολιτισμός⁶⁷ ενώ ακόμη περιορίζει σημαντικά τη πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου.

Αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει⁶⁸ ότι τα παιδιά ηλικίας 3-6 ετών που εμφανίζουν γλωσσικές αδυναμίες και «ελλείψεις» αγωγής μπορούν να τις αντιμετωπίσουν αν δεχτούν κατάλληλες παιδαγωγικές παρεμβάσεις. Το νηπιαγωγείο, μέσω μιας ενιαίας μορφής σχεδιασμού της παιδαγωγικής του εργασίας μπορεί να προαγάγει την ολόπλευρη ανάπτυξη, να βοηθήσει δηλαδή να αναπτυχθούν νοητικές, γλωσσικές και κοινωνικές δεξιότητες, οι οποίες θα διευκολύνουν την ενσωμάτωση αλλά και τη φοίτηση των παιδιών στο σχολείο. Επιπλέον οι μετανάστες γονείς συνειδητοποιούν ότι τα παιδιά τους, με τη βοήθεια του ελληνικού νηπιαγωγείου, δημιουργούν για τον εαυτό τους καλύτερες προϋποθέσεις για εκπαίδευση.

Ταυτόχρονα όμως πολλοί από αυτούς επιθυμούν η παιδαγωγική εργασία του νηπιαγωγείου να λαμβάνει υπόψη και στοιχεία του δικού τους πολιτισμού. Είναι γεγονός ότι στην παιδαγωγική υπάρχουν πολλά ανοιχτά ερωτήματα, όπως για παράδειγμα η προαγωγή της μητρικής γλώσσας (που είναι φορέας της ατομικής και κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού), η δυνατότητα υλοποίησης των εκπαιδευτικών ευκαιριών που επιθυμούν οι γονείς, αλλά και το ερώτημα για το αν το νηπιαγωγείο πρέπει να εργάζεται διαπολιτισμικά, πολυπολιτισμικά ή αποκλειστικά στην ελληνική γλώσσα.

Αν και η προσχολική αγωγή θεωρείται πολύ σημαντική για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού (βλ. Νόμος Πλαίσιο 1566/85 κεφ. Β' άρθ. 3), τα

⁶⁶ Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...»,ό.π.

⁶⁷ UNESCO, «Εκπαίδευση: Ο θησαυρός που κρύβει μέσα της», Αθήνα, 1000 σελ. 176 και επ.

⁶⁸ Bronfenbrenner V. "Wie wirksam ist kompensatorische Erziehung?" Stuttgart, 1974 κεφ. 4, 5, και στο . Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...»,ό.π., σελ. 15

αλλοδαπά παιδιά ενισχύονται ελάχιστα από αυτό τον παράγοντα με αποτέλεσμα να προκύπτουν σημαντικές δυσκολίες.

Μοντέλα νηπιαγωγείου

Τα μοντέλα νηπιαγωγείου που προτάθηκαν⁶⁹ είναι:

- το ελληνικό νηπιαγωγείο
- το εθνικό μοντέλο
- το διγλωσσικό-διαπολιτισμικό μοντέλο
- το πολυπολιτισμικό μοντέλο

Το **ελληνικό** νηπιαγωγείο αφήνει τα αλλοδαπά παιδιά σχεδόν αβοήθητα απέναντι στα προβλήματά τους, και η ιδιαίτερη πολιτιστική αγωγή του παιδιού παραμένει αποκλειστικά ευθύνη της οικογένειας.

Το **εθνικό** μοντέλο προωθείται από πρωτοβουλίες εκκλησιών, γονέων ή κοινοτήτων των διαφόρων εθνικοτήτων. Τα αλλοδαπά παιδιά μιας εθνικότητας διαπαιδαγωγούνται από νηπιαγωγούς της ίδιας εθνικότητας. Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας τις περισσότερες φορές δεν λαμβάνεται υπόψη. Ο αριθμός αυτών των νηπιαγωγείων είναι πολύ περιορισμένος (πχ. Πολωνικό). Αυτό το μοντέλο δεν ενδιαφέρεται για το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει το αλλοδαπό παιδί, και εμποδίζει την αντιπαράθεσή του με αυτό. Είναι και ζημιογόνο στην περίπτωση που οι γονείς δεν σκοπεύουν να γυρίσουν στην πατρίδα τους.

Το **διαπολιτισμικό ή πολυπολιτισμικό** μοντέλο δεν αποτελεί ένα ενιαίο μοντέλο, αλλά είναι η σύνθεση όλων των μοντέλων, που διαμορφώθηκε από παιδαγωγούς. Σύμφωνα με αυτό, παιδιά διαφορετικής εθνικότητας διαπαιδαγωγούνται μαζί. Όλες οι παιδαγωγικές δραστηριότητες έχουν ως στόχο το σεβασμό και την ανοχή των ατόμων με διαφορετική εθνική, πολιτισμική, φυλετική και θρησκευτική προέλευση, αλλά και την αναγνώριση της ισότητας των πολιτισμών. Αναγνωρίζουν το δίκαιο αίτημα των αλλοδαπών οικογενειών και των παιδιών τους να ζήσουν στη χώρα υποδοχής, χωρίς να πρέπει να αφομοιωθούν. Συγχρόνως επιδιώκεται να γίνουν ικανά τόσο τα αλλοδαπά όσο και τα παιδιά της χώρας υποδοχής να συμβιώνουν σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

Οι αδυναμίες αυτού του μοντέλου τοποθετούνται στην παραμέληση της μητρικής γλώσσας επειδή στην πολυπολιτισμική πραγματικότητα κυριαρχεί συνήθως η γλώσσα της χώρας υποδοχής. Υπάρχει δηλαδή ο κίνδυνος αδυναμίας των αλλοδαπών παιδιών

⁶⁹ Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...»,ό.π., σελ. 49

να επικοινωνούν με τους γονείς και τους συγγενείς τη χώρας καταγωγής. Είναι δυνατό, επίσης, να εμφανιστούν προβλήματα κατά την ανάπτυξη της ταυτότητάς τους. Υποστηρίζεται ακόμη ότι από το μοντέλο αυτό απουσιάζουν οι επιστημονικές βάσεις⁷⁰. Επιπροσθέτως δεν γνωρίζουμε ακόμη τις ψυχολογικές προϋποθέσεις ανάπτυξης στην προσχολική ηλικία για αυτό το μοντέλο⁷¹.

Οργανωμένα προγράμματα διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης σε αλλοδαπά παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν προωθήθηκαν. Παρά τις μεμονωμένες προσπάθειες που κατά καιρούς επιχειρούνται, η εκπαίδευση και γενικότερα η αγωγή αυτών των παιδιών παραμένουν ένα πεδίο προβληματικό και ασαφές.

⁷⁰ Fthenakis W., στο Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...», ό.π σελ. 52

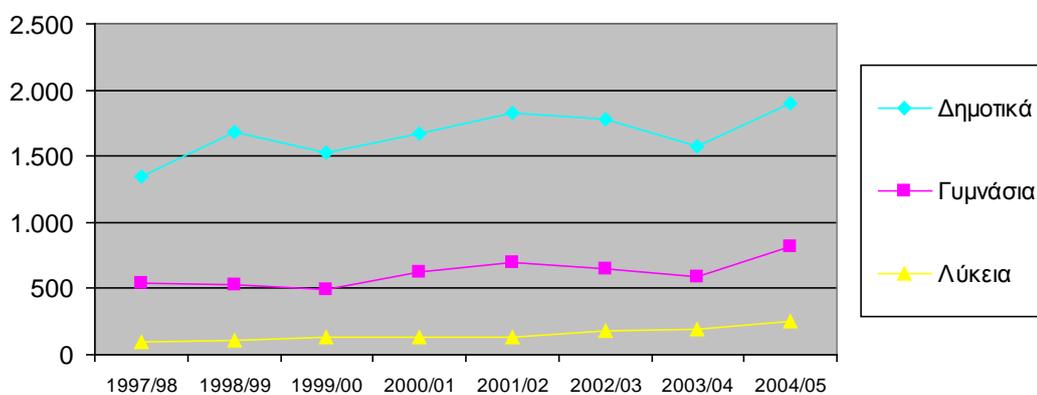
⁷¹ Νικολάου Γ., στο Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...», ό.π σελ. 52 και επ.

ΣΤ.4.4 Το μαθητικό δυναμικό των σχολείων, διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ανά βαθμίδα εκπαίδευσης

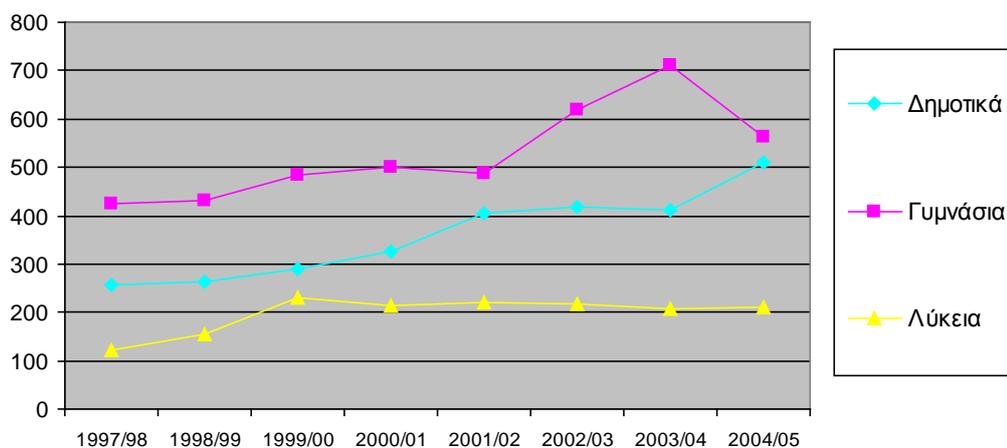
Λεπτομερέστερα στοιχεία σχετικά με τα Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης που λειτούργησαν μέχρι τώρα μου δόθηκαν από το ΙΠΟΔΕ (βλέπε σχετική βιβλιογραφία). Από αυτά προκύπτουν τα παρακάτω διαγράμματα που δίνουν μια γενική εικόνα της συμμετοχής των μαθητών σε αυτά, σε διάφορες σχολικές χρονιές.

Διάγραμμα ΣΤ.5: Μεταβολή του αριθμού των μαθητών στα Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, ανά βαθμίδα εκπαίδευσης, κατά το χρονικό διάστημα 1997/98 – 2004/05

α) ΗΜΕΛΛΑΠΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ

β) ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ

Μυλωνάς, βάσει στοιχείων ΙΠΟΔΕ 2006

Το μαθητικό δυναμικό των σχολείο, διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ανά βαθμίδα εκπαίδευσης

Κατά το σχολικό έτος 2004-2005 φοίτησαν συνολικά στα Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης 4.749 μαθητές. Ο συνολικός αυτός αριθμός κατανέμεται ως εξής στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευσης:

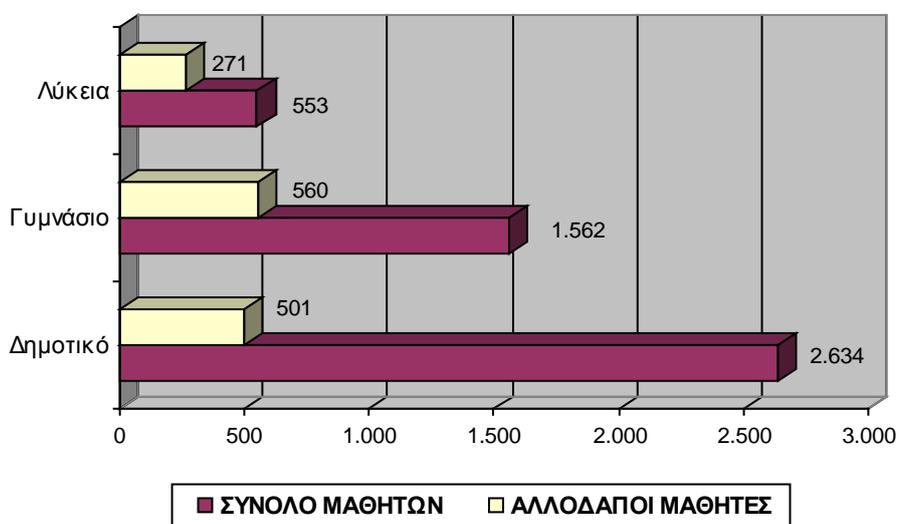
Πίνακας ΣΤ.6: Μαθητικό δυναμικό των Σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης κατά το σχολικό έτος 2004-2005

Βαθμίδα εκπαίδευσης	Συνολικός αριθμός μαθητών
Δημοτικά Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης	2.634
Γυμνάσια Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης	1.562
Λύκεια Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης	553
Σύνολο	4.749

Πηγή: ΙΠΟΔΕ, 2006

Όπως προκύπτει από τον ΣΤ.6, το Δημοτικό είναι η βαθμίδα που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό μαθητών σε αντίθεση με το Λύκειο, γεγονός που φέρνει στο προσκήνιο το θέμα της σχολικής διαρροής. Οι διαφορές που αντιστοιχούν σε αυτά τα αριθμητικά στοιχεία απεικονίζονται καλύτερα στο Διάγραμμα ΣΤ.7.

Διάγραμμα ΣΤ.7: Κατανομή των αλλοδαπών μαθητών στα Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ανά βαθμίδα εκπαίδευσης (2002-2005)

Πηγή: ΙΠΟΔΕ, 2006

Z. Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Z.1 Έννοια, μορφές και θεωρητικά μοντέλα ενσωμάτωσης

Z.1.1 Το περιεχόμενο της έννοιας «ενσωμάτωση»

Η διεθνής βιβλιογραφία, που βασίζεται στις μεταναστευτικές εμπειρίες των χωρών που παραδοσιακά υποδέχονται μετανάστες προβαίνει στον ακόλουθο ορισμό της έννοιας της ενσωμάτωσης:

«Ορίζουμε ενσωμάτωση την διαδικασία που χαρακτηρίζει τη δυναμική πορεία προς μια επιθυμητή κατάσταση και την κατάσταση που χαρακτηρίζει την απουσία διακρίσεων μεταξύ συγκρίσιμων ομάδων (ως προς την ηλικία, φύλο, εκπαίδευση) ημεδαπών και αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής»⁷²

Η εξ'ορισμού ισχυρή θέση της χώρας υποδοχής οριοθετεί σύμφωνα με το δίκαιο το πρότυπο ενσωμάτωσης. Οριοθετεί επίσης το περιεχόμενο των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων που παρέχονται στους μετανάστες, προσδιοριζόμενο από ιστορικές εμπειρίες του κράτους υποδοχής, τις ιδεολογικές και φιλοσοφικές θεωρήσεις του, τους στόχους μεταναστευτικής πολιτικής της κυβέρνησης και τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας.

- Κατά την φιλελεύθερη εκδοχή αναγνωρίζονται σε όλα τα μέλη της κοινωνίας μόνο ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται συνταγματικώς, περιορίζουν τη δράση της πλειονότητας και εκφράζονται με την κρατική ουδετερότητα ως προς τη μεταχείριση των πολιτών. Μια πρώτη ένσταση σ' αυτή την αντίληψη προέρχεται από τη διάκριση μεταξύ των μειονοτήτων, καθόσον αυτή η διάκριση δεν προσδιορίζεται ποσοτικά αλλά πρωτίστως ποιοτικά ως φορέας ειδικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Η εκτέλεση ορισμένων δραστηριοτήτων κοινωνικής και πολιτισμικής φύσης είναι δυνατή μόνο συλλογικά⁷³.
- Κατά την κοινοτιστική εκδοχή (communitarians)⁷⁴ αναγνωρίζονται συλλογικά δικαιώματα στις διάφορες εθνοτικές ομάδες ή άλλες μειονότητες που συνθέτουν το κρατικό μόρφωμα. Αυτές όμως λειτουργούν ως «κλειστές κοινωνίες», με τη σχετική πολιτισμική περιχαράκωση κατά την έννοια της «κοινότητας».

⁷² Κοντης Α., «Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής», εκδ. Κριτική. Αθήνα Δεκ. 2004

⁷³ Σταθόπουλος Μ, «Προλεγόμενα», στο «Αγώνες αναγνώρισης στο δημοκρατικό κράτος δικαίου», Νέα Σύνορα, Αθήνα 1994 σελ. 13-15

⁷⁴ Κατσούλης Η. (1999), στο Αμίτσης Γ.- Λαζαρίδη Γ., «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις...», ό.π., σελ.185

- Κατά την τροποποιημένη εκδοχή του κοινοτισμού, όπως αυτή διατυπώθηκε από τον Etzioni⁷⁵, οι διάφοροι πολιτισμοί συνυπάρχουν εκτός του κρατικού σχήματος και αποτελούν την «Κοινότητα από Κοινότητες» (Community of Communities).

Υπάρχουν βέβαια και άλλες εκδοχές⁷⁶, και συνεχώς εμφανίζονται καινούριες προσεγγίσεις του θέματος. Μέχρι την δεκαετία του '70 η επικρατούσα πολιτική ενσωμάτωσης στις ΗΠΑ και στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ήταν αυτή που αποδέχονταν τον καθοδηγητικό ρόλο της «κουλτούρας-οδηγού».

Δημιουργήθηκαν και ειδικοί δείκτες για να καταγράφονται ο βαθμός ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινωνία καθώς και οι παράγοντες αποκλεισμού από την αγορά εργασίας, κλπ. Βλέπε σχετικά το βιβλίο: «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις» των Γ. Αμίτση - Γ. Λαζαρίδη, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 2001, όπου στη σελίδα 198 υπάρχει ο ακόλουθος πίνακας με τους δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης του J.Berry (1990)

..

Πίνακας Ζ.1: Κατάσταση επιπολιτισμού κατά Berry

	Θεωρείται σημαντικό για το άτομο να αποκτήσει την εθνική ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά της χώρας προέλευσης ;		
Είναι σημαντικό για το άτομο να αναπτύσσει διεθνοτικές κοινωνικές σχέσεις ;		ΝΑΙ	ΟΧΙ
	ΝΑΙ	Ενσωμάτωση (<i>integration</i>)	Αφομοίωση (<i>assimilation</i>)
	ΟΧΙ	Διαχωρισμός (<i>segregation</i>)	Περιθωριοποίηση (<i>marginalization</i>)

Πηγή: Berry J. (1990), στο: «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές ...», ό.π., σελ. 198

⁷⁵ Etzioni A., «Η κοινότητα της υπευθυνότητας», Καστανιώτης, Αθήνα 1999

⁷⁶ Habermas J., (1994), στο Αμίτση Γ. - Λαζαρίδη Γ., «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις...», ό.π., σελ. 184 και επ..

Z.1.2 Μορφές ενσωμάτωσης

Αναφέρουμε επίσης ότι ορισμένοι ερευνητές κοινωνιολόγοι διακρίνουν διαφορετικές μορφές ενσωμάτωσης. Ειδικά ο Vermeulen⁷⁷ αναφέρει τρεις εξ αυτών:

- α) την «**κλασική αφομοίωση**», όπου η μεταναστευτική ομάδα προσαρμόζεται με τέτοιο τρόπο ώστε μετά από μερικές γενιές κινείται με κοινωνικά ανοδικό τρόπο και χάνει την διαφορετικότητά της,
- β) την διαμόρφωση μιας **υπο-τάξης** (underclass) με δομικό χαρακτήρα που συγκροτείται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα (όπως, πχ. οι μαύροι των ΗΠΑ),
- γ) την **ενσωμάτωση με παράλληλη απομόνωση**, όπου οι εθνικές μεταναστευτικές ομάδες λειτουργούν περίπου αυτόνομα, διατηρώντας ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μελών τους (πχ. Εβραίοι, Κινέζοι, Έλληνες)

Ο ίδιος διεξήγαγε μια έρευνα σε επτά ευρωπαϊκές χώρες σχετικά με την ενσωμάτωση της δεύτερης γενιάς Τούρκων μεταναστών στο πεδίο της αγοράς εργασίας και της παιδείας, και διαπίστωσε σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ αυτών των χωρών, ανεξάρτητα από τις κεντρικές πολιτικές ενσωμάτωσης σε κάθε χώρα. Μια ομάδα χωρών (Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία) φαίνεται να έχουν καλύτερα αποτελέσματα στον τομέα της παιδείας, ενώ οι γερμανόφωνες χώρες (Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία) εμφανίζουν μεγαλύτερη επιτυχία στην ομαλή ένταξη των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην αγορά εργασίας.

Z.1.3 Θεωρητικά μοντέλα παιδαγωγικής αγωγής

Τα διάφορα θεωρητικά μοντέλα παιδαγωγικής αγωγής, που έχουν διατυπωθεί και αξιοποιηθεί από διάφορες χώρες υποδοχής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των αλλοδαπών παιδιών και την ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, είναι τα εξής: της αφομοίωσης, της ενσωμάτωσης, του αντιρατσισμού, της πολυπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικότητας.

- 1) **Το μοντέλο αφομοίωσης.** Η αφομοίωση είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας επιδιώκεται η συγχώνευση ομάδων διαφορετικής εθνικότητας και πολιτισμού από το γηγενή ομοιογενή πληθυσμό της χώρας υποδοχής, με αντίτιμο το δικαίωμα συμμετοχής των διαφορετικών εθνοτήτων στην κυρίαρχη κοινωνία που

⁷⁷ Vermeulen H., “Models and modes on immigration integration” Netherland Institute of Athens, σελ. 28, και στο ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ό.π. σελ. 229

τους φιλοξενεί⁷⁸. Τα στάδια των δι-ομαδικών σχέσεων που ακολουθεί η διαδικασία αυτή είναι τα ακόλουθα:

- το στάδιο τη επαφής
- το στάδιο του ανταγωνισμού
- το στάδιο της προσαρμογής
- το στάδιο της ένταξης σε θέσεις χαμηλού κοινωνικού κύρους και, τέλος
- η αφομοίωση.

Η βάση στην οποία στηρίζεται το θεωρητικό πλαίσιο αυτής της θεώρησης είναι ο «δομολειτουργισμός»⁷⁹. Ο **δομολειτουργισμός** είναι κοινωνιολογική θεώρηση που βασική της ιδέα είναι η άποψη ότι η κοινωνία θεωρείται ως ένα «όλο» που έχει τους δικούς τους κανόνες, αξίες και πρακτικές.

Πρωταρχικός στόχος είναι η διατήρηση της συνοχής της κοινωνίας και του συστήματος. Το άτομο, στην αντιπαράθεσή του με το σύστημα, οφείλει να προσαρμόζεται, ώστε να εξασφαλίζεται η επιζητούμενη αρμονία και σταθερότητα. Οποιαδήποτε δυσαρμονία ή απόκλιση από το «όλο» μπορεί να οδηγήσει στην αποσταθεροποίηση του συστήματος, και άρα δεν είναι επιθυμητή⁸⁰.

Εξετάζοντας το ζήτημα στο χώρο της παιδείας, οι πολιτισμικά διαφοροποιημένες ομάδες παιδιών οφείλουν ή να αφομοιωθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα ή να αποκλειστούν από αυτό, ώστε να μη διαταράσσεται η αρμονική λειτουργία του συστήματος και της κοινωνίας. Παράδειγμα, στο αφομοιωτικό μοντέλο το νηπιαγωγείο είναι μονογλωσσικό και μονοπολιτισμικό, και στόχος του είναι να αποκτήσουν τα αλλοδαπά παιδιά τη γλώσσα και το πολιτισμό της χώρας υποδοχής, δηλαδή να αφομοιωθούν όσο το δυνατό συντομότερα. Η διαφορετική πολιτισμική προέλευση αντιμετωπίζεται ως παιδαγωγικό πρόβλημα («έλλειμμα») και τη ευθύνη γι' αυτό έχουν οι γονείς. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων προτείνονται τα εξής μέτρα: πρώτον, η γρήγορη εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, ώστε να επιτευχθεί η ταχύτερη δυνατή αφομοίωση, προκειμένου να μη διαταράσσεται ή να παρεμποδίζεται η αγωγή και

⁷⁸ Μάρκου Γ.- Βασιλειάδου Γ., «Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης», Γ.Γ.Λ.Ε., Αθήνα 1996

⁷⁹ Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...»,ό.π., σελ. 60

⁸⁰ Parsons T, Zur Theorie sozialer Systeme, Opladen, 1976, σελ. 117 και στο Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...»,ό.π., σελ. 60

η πρόοδος των παιδιών της πλειοψηφίας και, δεύτερον, ο περιορισμός του ποσοστού παρουσίας των αλλοδαπών παιδιών στις εκπαιδευτικές μονάδες⁸¹.

Μια τέτοια εκπαιδευτική πολιτική οδηγεί συνήθως στον αποκλεισμό από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής, και τελικά σε περιθωριοποίηση, όσα αλλοδαπά παιδιά δεν κατορθώνουν να αφομοιωθούν.

- 2) **Το μοντέλο ενσωμάτωσης.** Η έννοια «ενσωμάτωση» διαφέρει από την έννοια «αφομοίωση», όπου επιδιώκεται πλήρης αποκοπή των μεταναστών από τα στοιχεία του πολιτισμού τους. Στην «ενσωμάτωση» υπάρχει αποκοπή των αλλοδαπών από τις αξίες εκείνες που προκαλούν βλάβη στους θεσμούς της χώρας υποδοχής. Οι θεσμοί και οι αξίες της χώρας υποδοχής πρέπει να υιοθετηθούν από τους μετανάστες ταυτόχρονα όμως διατηρούνται στοιχεία από το εθνικό πολιτισμό τους, στοιχεία τα οποία συνήθως δεν έρχονται σε αντιπαράθεση με τη βασική δομή της κοινωνίας⁸².

Μέσω της ενσωμάτωσης επιδιώκεται η δημιουργία ίσων ευκαιριών συμμετοχής στο εκπαιδευτικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα.

Ωστόσο, παρά τις διακηρύξεις για σεβασμό του πολιτισμού και ίσες ευκαιρίες, οι στάσεις και οι πρακτικές των κοινωνιών υποδοχής απέναντι στους μετανάστες είναι συνήθως διαφορετικές. Οι υποστηρικτές του συγκεκριμένου μοντέλου εκπαίδευσης αναγνωρίζουν την ανάγκη των μεταναστών παιδιών, παράλληλα με την επάρκεια της επίσημης γλώσσας, να γνωρίζουν στοιχεία του εθνικού τους πολιτισμού και των εθνικών τους παραδόσεων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την εφαρμογή προγραμμάτων που θα επιτρέπουν την κατανόηση και την αποδοχή του διαφορετικού τρόπου ζωής, ώστε μέσα από μια τέτοια διαδικασία να επιτυγχάνεται η ενσωμάτωση.

- 3) **Το πολυπολιτισμικό μοντέλο.** Με την πάροδο του χρόνου, έγινε αντιληπτό ότι τα μοντέλα αφομοίωσης και ενσωμάτωσης δεν έδιναν λύσεις στα εκπαιδευτικά προβλήματα των αλλοδαπών παιδιών: ο εθνικός διαχωρισμός ανάμεσα στις γενιές συνεχώς αναπαράγονταν, οι κοινωνικές συγκρούσεις γινόταν όλο και πιο έντονες, ενώ λύσεις δεν προωθούνταν.

Στη δεκαετία του '70 παρουσιάστηκαν νέες θεωρίες περί βιογενετικών διαφορών των λαών⁸³. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτών είναι ότι κοινωνικό φαινόμενο δεν αποτελεί αποκλειστικά ο κυρίαρχος πολιτισμός αλλά και κάθε πολιτισμός

⁸¹ Μάρκου Γ. - Βασιλειάδου Γ., «Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας...», ό.π. σελ.8

⁸² Γεωργογιάννης Π., «Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης», Αθήνα, 1997, σελ. 47

⁸³ Steiner - Khamsi G., στο Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή...»,ό.π. σελ. 63

χωριστά και όλοι μαζί ως σύνολο⁸⁴. Διαπιστώνουμε δηλαδή, μια μετατόπιση από τις εθνοκεντρικές θεωρήσεις (εθνοκεντρικά μοντέλα) των πολιτισμικών ομάδων στον πολιτικό πλουραλισμό.

Οι θεωρίες αυτές αποτέλεσαν το ερέθισμα για νέους προβληματισμούς, και αλλαγές και στο χώρο της εκπαίδευσης. Με βάση τις κοινωνικές αυτές θέσεις προτείνεται ένα μοντέλο αγωγής (το πολυπολιτισμικό) το οποίο αποδέχεται και προωθεί την πολιτισμική και γλωσσική πολλαπλότητα στον εκπαιδευτικό αλλά και τον ευρύτερο κοινωνικό χώρο. Βασική θέση του μοντέλου αυτού είναι η απόρριψη της μονογλωσσικής και μονοπολιτισμικής εκπαίδευσης και η προώθηση προγραμμάτων που θα υποστηρίζουν τον πολιτισμικό πλουραλισμό και θα βοηθούν τα αλλοδαπά παιδιά να ξεπεράσουν τις δυσκολίες και να ζήσουν στο χώρο του νηπιαγωγείου ή του σχολείου την εκπαιδευτική ισότητα.

- 4) **Το αντιρατσιστικό μοντέλο.** Αυτό το μοντέλο εμφανίζεται στα μέσα της δεκαετίας του '80. Βασική του επιδίωξη είναι ο έλεγχος και ο περιορισμός όλων εκείνων των φαινομένων της εκπαιδευτικής εργασίας (μονοπολιτισμικά αναλυτικά προγράμματα, στερεότυπα και προκαταλήψεις των εκπαιδευτικών, μεροληπτική αξιολόγηση κλπ) που ευνοούν και ενισχύουν τα ρατσιστικά φαινόμενα εναντίον των αλλοδαπών παιδιών στο σχολείο.

Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, ο ρατσισμός δεν είναι αποτέλεσμα ατομικών στάσεων και επιλογών, αλλά δημιούργημα των θεσμών και της κοινωνίας. Δηλαδή είναι μια δομική σχέση που δημιουργείται από την κυριαρχία μιας ομάδας πάνω σε άλλη⁸⁵. Για πρώτη φορά τίθεται σοβαρά το θέμα της αναθεώρησης των δομών και των θεσμών του κράτους, το οποίο ασκεί νομική, πολιτική και οικονομική εξουσία πάνω στους πολίτες και διαμορφώνει θεσμούς που αναπτύσσουν το φαινόμενο του ρατσισμού. Στόχος είναι η ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών, καθώς και δικαιοσύνη και χειραφέτηση για όλα τα παιδιά και όλους τους νέους ανεξάρτητα από την εθνική και φυλετική τους προέλευση⁸⁶.

Το μοντέλο αυτό θεωρεί την καταπολέμηση του ρατσισμού κατά κύριο λόγο πολιτική υπόθεση, που αφορά όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Επιβάλλεται συνεπώς αλλαγή όχι μόνο στις στάσεις των ατόμων αλλά και στις κοινωνικές και εκπαιδευτικές δομές.

⁸⁴ Νικόλαου Γ., «Δίγλωσσα προγράμματα σπουδών: Τυπολογία και επιστημονικός διάλογος» Επιστημονικό Βήμα, Τεύχος 2, 2003, σελ.126

⁸⁵ Κατσίκας Χ - Πολίτου Ε «Τσιγγάνοι, μειονοτικοί, παλιννοστούντες και Αλλοδαποί στην Ελληνική Εκπαίδευση: εκτός Τάξης το Διαφορετικό», Αθηνά 1999 σελ. 44

⁸⁶ Brandt G. "The realization of Anti-racist Teaching" London, 1986 σελ.125

- 5) **Το διαπολιτισμικό μοντέλο.** Το διαπολιτισμικό μοντέλο, που θεωρείται εξέλιξη του πολυπολιτισμικού, αποτελεί την πιο ενδιαφέρουσα πρόταση για την αντιμετώπιση και διαχείριση των πολιτισμικών διαφορών των ανθρώπων που συμβιώνουν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Το μοντέλο αυτό επιδιώκει να διευθετήσει τα προβλήματα ανάμεσα στην κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα και τις μειονότητες. Επιχειρεί μια σύνθεση αρχών, θεωριών και ιδεών για τη στρατηγική αντιμετώπιση της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Ταυτόχρονα προσδιορίζει όλες εκείνες τις παιδαγωγικές, πολιτισμικές, κοινωνικές αντιλήψεις και εκπαιδευτικές επιδιώξεις, οι οποίες είναι δυνατό να διευκολύνουν την ανάπτυξη διαλεκτικών σχέσεων, διαδικασιών αλληλεπίδρασης, αμοιβαίας αναγνώρισης και συνεργασίας ανάμεσα στις ομάδες ανθρώπων με διαφορετικό πολιτισμό στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Πρόκειται δηλαδή για εναλλακτική παιδαγωγική πρόταση, η οποία στοχεύει:

- στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης
- στην καλλιέργεια της αλληλεγγύης
- στην καλλιέργεια του σεβασμού απέναντι στην πολιτισμική διαφορετικότητα και τον πολιτισμό του άλλου.
- στην απόρριψη του εθνικιστικού τρόπου σκέψης.

Η παιδαγωγική αυτή πρόταση προκάλεσε αρκετές συζητήσεις μέχρι να διαμορφώσει ένα δικό της θεωρητικό πλαίσιο, ενιαίο και καθολικά αποδεκτό. Δεν έχει επιτευχθεί ακόμα και σήμερα η συμφωνία των ειδικών σε ότι αφορά την αποστολή, τους στόχους και τα όριά της. Εκείνο που δημιουργεί κυρίως τις διαφωνίες μεταξύ των ειδικών είναι η κατανόηση και η ερμηνεία του όρου «πολιτισμός».

Οι διαφωνίες αυτές εδράζονται σε δυο διαφορετικές θεωρίες, τη θεωρία του «πολιτισμικού σχετικισμού» και τη θεωρία του «πολιτισμικού οικονομισμού»: η πρώτη υποστηρίζει την ανάδειξη των κοινών στοιχείων που συνδέουν τους πολιτισμούς, οι οποίοι πρέπει να θεωρούνται ίσοι μεταξύ τους, και η δεύτερη το ξεπέραςμα των πολιτισμικών διαφορών και στη συνέχεια την αναζήτηση των κοινών πολιτισμικών στοιχείων για την δημιουργία των θεμελιωδών κανόνων για όλους.

Οι αντιρρήσεις και οι συζητήσεις των ειδικών σχετικά με τα θεωρητικά προβλήματα της διαπολιτισμικής προσέγγισης συνεχίζουν ακόμα και σήμερα. Εκείνο όμως που μπορεί κανείς να υποστηρίξει είναι ότι ο πολιτισμός πρέπει να προσεγγίζεται από την οπτική και των δυο θεωριών. Το ζήτημα που πρέπει να μας απασχολεί είναι οι προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες γίνεται η αναγνώριση των πολιτισμικών διαφορών

ή των ομοιοτήτων στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Παρά τις σχετικές αντιρρήσεις, η διαπολιτισμική θεωρία μπορεί να εξελιχτεί και να αξιοποιηθεί ως μέσο ανάλυσης και δράσης σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, της οποίας ο ιστός αποτελείται από πολλές εθνότητες (εθνικές και φυλετικές).

Z.2 Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα

Η ενσωμάτωση των αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών είναι γενικά μια μακρά διαδικασία που απαιτεί ειδικές προσπάθειες, κατά κανόνα δαπανηρές. Προϋποθέτει επίσης κοινωνικό διάλογο με όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές. Όπως έχει επισημανθεί, η κύρια πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής είναι τώρα η επιτυχής προσπάθεια να περιοριστεί η επάνοδος στην παρανομία των νομιμοποιημένων μεταναστών, ο περιορισμός της εισροής νέων παρανόμων και η οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των νομίμων μεταναστών.

Για την επιτυχή εφαρμογή μεταναστευτικής πολιτικής απαιτείται ο σχεδιασμός μιας συνεκτικής και συνολικής πολιτικής. Προς την κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να αναπτύσσονται προγράμματα που να αφορούν τους επιμέρους τομείς όπως τις εργασιακές σχέσεις, την κοινωνική ασφάλιση, την υγεία, την παιδεία, κλπ που θα στοχεύουν στη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης, ενώ θα οδηγούν στην καλύτερη διαχείριση των θεμάτων αυτών και στην ένταξη των μεταναστών.

Η Ελλάδα πάντως δεν επέλεξε ακόμα κάποιο συγκεκριμένο «μοντέλο» ενσωμάτωσης των μεταναστών, αλλά με την ψήφιση του Ν. 2413/96, που θεσπίζει ρυθμίσεις με σκοπό την ενσωμάτωση, επιλέγει ως επίσημη εκπαιδευτική πολιτική τη διαπολιτισμική προσέγγιση των αλλοδαπών παιδιών.

Το μήνυμα που θέλει να μεταβιβάσει στα παιδιά είναι ότι δεν πρέπει να απαρνιούνται ούτε την καταγωγή ούτε τη ταυτότητά τους προκειμένου να γίνουν αποδεκτά, και ότι τα χαρακτηριστικά που φέρνουν από την οικογένειά τους είναι αποδεκτά. Αυτό σημαίνει ότι στοιχεία από την κατάσταση της ζωής των αλλοδαπών παιδιών θα ενταχθούν στην σχολική εργασία. Η διαρκής αντιπαράθεση με στοιχεία άλλων πολιτισμών διευκολύνει την αποδόμηση προκαταλήψεων από τη μεριά των ελληνόπουλων. Τα παιδιά δεν έχουν προκαταλήψεις, και δεν πρέπει να τις δημιουργούν οι ενήλικες γιατί τότε αναπόφευκτα θα μεταβιβαστούν στα παιδιά.

Αλλά προϋπόθεση για να επιτύχει η ενσωμάτωση είναι η συνεργασία με τους αλλοδαπούς γονείς και το άνοιγμα προς το κοινωνικό περιβάλλον των αλλοδαπών, που θεωρείται μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Η. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η μετανάστευση, αν και διαχρονικό φαινόμενο, απέκτησε στον 20ο αιώνα ιδιαίτερη σημασία καθώς διατάραξε ισορροπίες στις οποίες στηριζόταν το πρότυπο του, λίγο έως πολύ, ομοιογενούς κράτους.

Οι ανεπτυγμένες χώρες της δυτικής Ευρώπης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα διακρίνονται από μια σχετική ομοιογένεια. Η ομοιογένεια αυτή αντιμετωπιζόταν και ως μέσο για την εξυπηρέτηση του οικονομικού και δημοκρατικού εκσυγχρονισμού στο κλειστό πλαίσιο ενός εθνικού κράτους. Πλην όμως, η συνεχής διεθνοποίηση των διακρατικών σχέσεων και η παγκοσμιοποίησή τους έθεσε σε αμφιβολία αυτές τις αντιλήψεις και έδωσε το έναυσμα για την χάραξη νέων, κατάλληλων πολιτικών, καθώς τα μεταναστευτικά ρεύματα διαδέχονται το ένα το άλλο για ποικίλους λόγους⁸⁷.

Σε γενικές γραμμές, τα αίτια που ωθούν τους πληθυσμούς σε μετακίνηση είναι καταρχήν οικονομικά, αλλά και ιστορικά, πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά. Η βασικότερη αιτία της μετανάστευσης πρέπει να αναζητηθεί στη διαφορά οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ανάμεσα στις ευημερούσες και δημοκρατικές χώρες του δυτικού κόσμου και στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Όμως το πρόσφατο μεταναστευτικό ρεύμα στην Ελλάδα ήταν ένα φαινόμενο που εκδηλώθηκε αιφνίδια και μαζικά στις αρχές της δεκαετίας του '90 και ανήκει στη λεγόμενη «νέα μετανάστευση», που λίγο πολύ χαρακτηρίζει όλες τις χώρες της Νότιας Ευρώπης, σε διάκριση με την «παλαιά μετανάστευση» που είχε προορισμό τις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του νέου μεταναστευτικού ρεύματος είναι η μεγάλη έκταση του ανεπίσημου-αντικανονικού χαρακτήρα, η γεινίαση με χώρες αποστολής μεταναστών, το σημαντικά διαφορετικό δημογραφικό καθεστώς μεταξύ των χωρών αποστολής και υποδοχής, ο ιδιαίτερος ρόλος της παραοικονομίας και των ανεπίσημων αγορών εργασίας, καθώς και η απουσία σε γενικές γραμμές μεταναστευτικής πολιτικής στις χώρες υποδοχής.

⁸⁷ Lyberaki, «Balkan migration to Greece: A success story», στο συλλογικό τόμο Olympia IV: Human Rights in the 21st Century, Migrants and refugees, Sakkoulas Publisher, Athens-Komotini, 2004, σελ. 15 και επ.

H.1 Σημερινή κατάσταση - Συνοπτικά συμπεράσματα

Η μεταναστευτική πολιτική που προκύπτει από τις πρόσφατες ρυθμίσεις αποτελεί αξιοσημείωτη πρόοδο σε σχέση με τα ισχύοντα μέχρι το τέλος της 10ετίας του 1990. Όμως, δεν φαίνεται ακόμα να καλύπτει σημαντικές ανάγκες για την εξασφάλιση της απρόσκοπτης συνέχισης της αναπτυξιακής πορείας της χώρας μας και της βελτίωσης των δημογραφικών της προοπτικών, σε συνδυασμό με την αδυναμία κάλυψης των διαχωριστικών εμποδίων που ακόμα υπάρχουν μεταξύ των μεταναστών και εγχωρίων πολιτών και εργαζομένων στη χώρα.

Άλλωστε η πρόσφατη εμπειρία της παγκοσμιοποίησης μεταβάλλει πολλά από τα δεδομένα και τις παλαιότερες παραδοχές και βεβαιότητες, επιστημονικές και πολιτικές⁸⁸.

Οι μετανάστες δεν είναι «μια» ομάδα αλλά, με τη πάροδο του χρόνου, οι ίδιες μεταναστευτικές κοινότητες γνωρίζουν τομές και διαιρέσεις που παραπέμπουν σε διαφορετικές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης και θέσεις στην παραγωγική διαδικασία.

Η διεπιστημονική έρευνα και η εμπειρία της μετανάστευσης ιδιαίτερα στην Ελλάδα έχει δείξει ότι μια μεγάλη μερίδα των μεταναστών επιθυμεί να ζήσει μόνιμα στη χώρα, ενώ διεκδικεί την αναγνώριση της πραγματικής και ουσιαστικής κοινωνικής της συμμετοχής και ένταξης, μέσα από την κατάκτηση δικαιωμάτων, αλλά και της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη για την δεύτερη και τρίτη γενιά των μεταναστών.

Η παρουσία ενός τόσο μεγάλου αριθμού ανθρώπων στη χώρα μας δεν ήταν δυνατό να μην καταστεί έντονα ορατή, και συχνά αποκάλυψε διαστάσεις ατομικής και συλλογικής ανθρώπινης περιπέτειας και εκμετάλλευσης, όπως και σηματοδότησε εντάσεις, ρήξεις του κοινωνικού ιστού, αποκλεισμούς και παραβιάσεις δικαιωμάτων. Αυτή η μεγάλη εισροή μεταναστών (1990-2005) επηρέασε και επηρεάζει σε αξιοσημείωτο βαθμό την οικονομική, κοινωνική και δημογραφική εικόνα και προοπτική της χώρας μας, όπως άλλωστε συμβαίνει και στην περίπτωση άλλων Ευρωπαϊκών χωρών.

Σε κάθε περίπτωση αυτό το ρεύμα είχε θετικές επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας, και αναμφισβήτητα ωφέλησε στην ανάπτυξη της στην τελευταία δεκαετία χάρις αφενός στην διαθεσιμότητα εργατικών χεριών σε σχετικά χαμηλό κόστος και αφετέρου στη βελτίωση της ευελιξίας της εγχώριας αγοράς εργασίας και στην αύξηση

⁸⁸ Δημόπουλος Χ., «Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος», εκδ. Σάκουλας, Αθήνα 2003

της παραγωγικότητας. Η μετανάστευση ενισχύει την ευελιξία και την ελαστικότητα στην αγορά εργασίας εφόσον οι μετανάστες απασχολούνται μερικά, πρόσκαιρα ή εποχιακά, αποτελώντας ένα εργατικό δυναμικό που χαρακτηρίζεται από υψηλή επαγγελματική και γεωγραφική κινητικότητα. Οι περισσότερες εργασίες στις οποίες απασχολούνται είναι μεταφερόμενες (ως προς τον τόπο εξάσκησης, τον τομέα εργασίας, τον εργοδότη), καθορισμένης διάρκειας, με χαμηλά ημερομίσθια και συχνά χωρίς κοινωνικά δικαιώματα. Τέλος, η εισροή άνω του ενός εκατομμύριου μεταναστών στην Ελλάδα στα τελευταία δεκαπέντε έτη συνέβαλε στη σταθεροποίηση και ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας μας στην περίοδο αυτή και στη συγκράτηση ενός σημαντικού αριθμού παραγωγικών δραστηριοτήτων στην ελληνική επικράτεια που θα είχαν πιθανότατα μεταναστεύσει πολύ νωρίτερα σε χώρες χαμηλού κόστους αν δεν υπήρχε η μετανάστευση.

Το μεταναστευτικό ρεύμα επιδρά επίσης στη διαμόρφωση του κοινωνικού ιστού της χώρας, στις εξελίξεις στο σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων και στο πολιτικό πεδίο. Είναι δε πολύ πιθανό αυτό το μεταναστευτικό ρεύμα να έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό και τις δημογραφικές προοπτικές της χώρας για τα επόμενα χρόνια. Επειδή όμως οι οικονομικοί μετανάστες – στην πλειοψηφία τους - επιδιώκουν να εγκατασταθούν εδώ με την οικογένειά τους, προκύπτουν πολλά και δισεπίλυτα κοινωνικά προβλήματα (περιθωριοποίηση ή ενσωμάτωση στην κοινωνία) και πρακτικά (ανάγκη για στέγη, για περίθαλψη και σχολική εκπαίδευση, κλπ).

Τα οφέλη από την αθρόα εισροή μεταναστών στη χώρα μας σκιάζονται σε κάποιο βαθμό από ορισμένες αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις (αύξηση της εγκληματικότητας, εκμετάλλευση εργαζομένων, φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή) που πηγάζουν κατά κύριο λόγο από τη μη καταγεγραμμένη (παράνομη) μετανάστευση και από την αδυναμία του Ελληνικού κράτους να διαχειριστεί με αποτελεσματικό τρόπο τα προβλήματα που προκύπτουν από την άφιξη ενός τόσο μεγάλου όγκου ξένων υπηκόων στην Ελληνική επικράτεια σε ένα σχετικά μικρό χρονικό διάστημα.

Πολιτικές μετανάστευσης που εφαρμόστηκαν στην Ευρώπη

Οι πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών σε μια χώρα υποδοχής προσδιορίζονται και έχουν άμεση σχέση, όπως είναι φυσικό, με τη γενικότερη αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος.

Όπως είναι γνωστό, κάθε κράτος διαμορφώνει την πολιτική του ως προς την υποδοχή των μεταναστών. Η μεταναστευτική πολιτική των ευρωπαϊκών χωρών υποδοχής μεταπολεμικά κινήθηκε σε τρεις άξονες⁸⁹:

1. Στην **ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής**, εξίσωση με τους ντόπιους, χορήγηση δικαιωμάτων (πολιτικών, ιθαγένεια, κλπ.). Εφαρμογή δηλαδή μεταναστευτικής πολιτικής που εκφράζει την προώθηση μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας ή την αφομοίωσή τους.
2. Στην **επιλεκτική αφομοίωση των μεταναστών**. Διαμόρφωση πολιτικών αφομοίωσης που αποβλέπουν στη διαφοροποίηση των διαφόρων εθνικών ομάδων.
3. Στην **απόθεση των μεταναστών**, διακοπή του μεταναστευτικού ρεύματος, μείωση του αριθμού των αλλοδαπών εργατών, προώθηση της παλιννόστησης, αντιμετώπιση των μεταναστών ως εργατική δύναμη και εφαρμογή πολιτικών μη αφομοίωσης.

H.2 Διαχείριση των προβλημάτων και δυσκολίες λύσης τους

Είναι δεδομένο ότι ακόμα και σήμερα, οι περισσότερες (τοπικές ή εθνικές) κοινωνίες αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν με αποτελεσματικό τρόπο και με την αναγκαία διορατικότητα το θέμα της μετανάστευσης και να δώσουν ικανοποιητικές λύσεις στα προβλήματα που προκύπτουν από αυτό.

Ειδικότερα, δεν δίνονται πάντοτε ικανοποιητικές λύσεις στα προβλήματα που προκύπτουν:

- α) στη βραχυχρόνια μεταβατική περίοδο από τον εντεινόμενο ανταγωνισμό για τις θέσεις εργασίας που καταλάμβαναν μέχρι πρόσφατα οι εγχώριοι εργαζόμενοι, και
- β) στη μέσο-μακροχρόνια περίοδο κατά τη διαδικασία της ενσωμάτωσης των ξένων μεταναστών στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής.

Επιπλέον, πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα (αλλά και η ΗΠΑ), δεν έχουν καταφέρει μέχρι σήμερα να ελέγξουν την είσοδο μεταναστών στη επικράτειά τους με αποτέλεσμα την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού παράνομων μεταναστών (στη Ελλάδα εκτιμώνται στις 500 χιλιάδες άτομα), οι οποίοι δραστηριοποιούνται στη χώρα υπό συνθήκες που δεν αποκλείουν την παράνομη εκμετάλλευση των ίδιων των μεταναστών, την εγκληματικότητα αλλά και την άνιση επιβάρυνση της κοινωνίας ως σύνολο με στόχο το ανεξέλεγκτο πλουτισμό ορισμένων μελών της.

⁸⁹ Μουσουρού Λ., «Μετανάστευση και μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη», Gutenberg, Αθήνα 2003

Στη σύγχρονη εποχή το φαινόμενο της μετανάστευσης πήρε νέες μεγάλες διαστάσεις με την είσοδο στην παγκοσμιοποίηση. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της διευρυμένης Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) η πλήρης εφαρμογή της αρχής της ελεύθερης μετακίνησης των εργαζομένων μπορεί να οδηγήσει στην είσοδο νέων αυξημένων ρευμάτων μεταναστών στις χώρες της ΕΕ-25.

Οι κοινωνίες των χωρών υποδοχής δεν είναι ακόμα έτοιμες να δεχτούν και να ενσωματώσουν τα νέα ρεύματα μεταναστών, ενώ οι κυβερνήσεις τους αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν αποτελεσματικά την κατάσταση. Η μετανάστευση έχει αναμφισβήτητα ουσιαστικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις τόσο στις χώρες υποδοχής όσο και στις χώρες καταγωγής.

Το πρόβλημα είναι ότι ενώ οι ευνοϊκές επιπτώσεις υπερτερούν κατά πολύ των δυσμενών, η δημοσιότητα στις χώρες υποδοχής μεταναστών επικεντρώνεται κατά κανόνα στις δυσμενείς επιπτώσεις, ενισχύοντας τις αντιδράσεις στην απελευθέρωση της κίνησης εργαζομένων στην ΕΕ-25. Μόνο το Ην. Βασίλειο, η Ιρλανδία και η Σουηδία από τις χώρες της ΕΕ-25 μπορεί να λεχθεί ότι ακολουθούν μια πολιτική σχετικά ανοικτών θυρών για την υποδοχή μεταναστών από τις άλλες χώρες της ΕΕ-25. Οι υπόλοιπες χώρες-μέλη εφαρμόζουν ακόμα περιορισμούς στην είσοδο εργατών ή ελεύθερων επαγγελματιών, υπό τον φόβο του πιθανού κατακλυσμού των οικονομιών τους με εργατικά χέρια χαμηλού κόστους.

Υπενθυμίζεται ότι ένας από τους κυριότερους λόγους που πολλές χώρες της ΕΕ αντιδρούν στην είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ είναι η προοπτική της αθρόας εισροής μεταναστών από τη χώρα αυτή στις χώρες της ΕΕ-25.

Το κύριο πρόβλημα

Το θέμα εν τέλει δεν είναι οι θετικές ή αρνητικές συνέπειες της μετανάστευσης στην οικονομία αλλά η δυνατότητα συμβίωσης διαφορετικών εθνικών και φυλετικών ομάδων σε περιόδους κρίσεις. Ο μετανάστης στη συνείδηση του ημεδαπού θα είναι πάντα ο ξένος, ο αλλοεθνής σε σχέση με την οποιαδήποτε εγχώρια αναπτυξιακή διαδικασία.

Η κοινωνία που ζούμε είναι πλέον πολυ-πολιτισμική και η βαθύτερη γνώση του «άλλου» οδηγεί στην κατανόηση και των δυο πλευρών.

Η ενιαία Ευρωπαϊκή πολιτική μπορεί να κινείται προς την κατεύθυνση του περιορισμού της μετανάστευσης η δεκτικότητα όμως και η ανεκτικότητα απέναντι στην ευαίσθητη αυτή πληθυσμιακή ομάδα είναι περισσότερο απόρροια κοινωνικών συνθηκών και παιδείας παρά οικονομικών μεγεθών.

H.3 Καταληκτικές παρατηρήσεις για την εκπαίδευση

Πριν την δεκαετία του '70 η πολιτική για τους αλλοδαπούς και η σχολική πολιτική δεν διέφεραν μεταξύ τους στις βασικές στρατηγικές. Και οι δυο οργανώνονταν γύρω από δυο άξονες: περιορισμένη ενσωμάτωση και προώθηση του επαναπατρισμού, με όποιες καταστροφικές συνέπειες έχει αυτή η πολιτική για τη σχολική εκπαίδευση των παιδιών.

Όλοι οι ειδικοί συμφωνούν ότι η ενσωμάτωση πρέπει να αρχίζει από τη σχολική εκπαίδευση. Η αγωγή των παιδιών, ειδικά στο νηπιαγωγείο, αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την υποστήριξη της ενσωμάτωσης, έχοντας με βάση δυο μοντέλα: το διαπολιτισμικό και τον πολυπολιτισμικό. Κυριαρχεί η άποψη ότι τα παιδιά πρέπει να ενσωματωθούν όσο το δυνατόν γρηγορότερα στην καθημερινή πραγματικότητα του νηπιαγωγείου.

Στην Ελλάδα, η διοίκηση της εκπαίδευσης με σκοπό να αντιμετωπίσει τα σημαντικά προβλήματα που ανέκυψαν από τη μαζική παρουσία αλλόγλωσσων μαθητών στο δημόσιο σχολείο, πήρε μια σειρά από μέτρα τα οποία θεωρεί ότι κινούνται μέσα στη γενικότερη αντίληψη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης, ο αλλόγλωσσος μαθητής υποχρεώνεται να γνωρίσει και να προσλάβει όλα τα στοιχεία του ντόπιου ηγεμονεύοντος πολιτισμού ενώ παράλληλα, αφενός μεν, ο μαθητής αυτός στερείται τη δυνατότητα να καλλιεργήσει τα στοιχεία του δικού του πολιτισμού, αφετέρου δε, οι ντόπιοι συμμαθητές του δεν μαθαίνουν τίποτε για τους πολιτισμούς των «διαφορετικών» συμμαθητών τους. Στη διαπολιτισμική εκπαίδευση όμως βασική ιδέα αποτελεί η παρουσία και ο σεβασμός του πολιτισμού του άλλου.

Έτσι λοιπόν, και καθώς ο πολιτισμός του «άλλου» είναι απών, η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν δικαιούται τον τίτλο της διαπολιτισμικής. Πρόκειται μάλλον για αφομοιωτική εκπαίδευση.

Οι αποφάσεις πάνω σε αυτό το ζήτημα θα πρέπει να ληφθούν στο πλαίσιο μιας συγκροτημένης μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία θα όφειλε να αναμορφώσει το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, να χαράξει εκπαιδευτική πολιτική με στόχο τη χορήγηση ουσιαστικής παιδείας και δημιουργία όρων κοινωνικής ένταξης και παροχής ίσων ευκαιριών.

Μια διαπολιτισμική εκπαίδευση που σέβεται τον τίτλο της, οφείλει να καταρτίσει δασκάλους και καθηγητές και να σχεδιάσει ανάλογο εκπαιδευτικό υλικό. Να προωθήσει τη συστηματική ενισχυτική διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, αλλά και να ενισχύσει τους δεσμούς των μαθητών με τη μητρική τους γλώσσα και τον κοινοτικό τους πολιτισμό. Να αναγνωρίσει έμπρακτα μέσα στο σχολείο τους πολιτισμούς των «άλλων» και να δημιουργήσει προϋποθέσεις ώστε οι «ντόπιοι»

μαθητές να γνωρίσουν τους «άλλους» πολιτισμούς. Να ανοίξει διάλογο με τις κοινότητες των μεταναστών και να προωθήσει διαδικασίες ενημέρωσης και συνεννόησης των γονέων του κάθε σχολείου πάνω στα θέματα αυτά.

Θεωρούμε ότι ύστερα από τόσα χρόνια θεσμικής εμπειρίας θα πρέπει να επαναπροσδιοριστούν οι στόχοι του διαπολιτισμικού σχολείου και να υιοθετηθούν πιο πρόσφορες λύσεις. Σε κάθε περίπτωση, η πολιτική και το δίκαιο που αφορούν τη εθνογλωσσική ή θρησκευτική ετερότητα πρέπει να στηρίζονται στην ανάλυση των πολιτισμικών αναγκών των υποκειμένων και των επιμέρους κοινωνικών τους λειτουργιών.

H.4 Προβληματισμοί και προτάσεις

Συμπερασματικά, θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε ότι το μεταναστευτικό φαινόμενο μπορεί να λειτουργήσει ως ευκαιρία μείζονος εμβέλειας εάν αντιμετωπιστεί και κατανοηθεί όχι τόσο ως πρόβλημα, αλλά ως πρόκληση. Δηλαδή, το μεγάλο κύμα μετανάστευσης, που έχει ήδη συμβάλει καταλυτικά στην περαιτέρω αλλαγή της ελληνικής κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας, μπορεί να λειτουργήσει ως καταλυτικός μηχανισμός, ικανός να διευκολύνει την πολιτισμική προσαρμογή της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού κράτους στις μη ανατρέψιμες αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών.

Η Ελλάδα είναι μια χώρα γηράσκουσα, όπου η υπογεννητικότητα έχει λάβει επικίνδυνες διαστάσεις και όπου τα προβλήματα τα συνδεδεμένα με την κοινωνική ασφάλιση και το καθεστώς των συντάξεων αυξάνονται γεωμετρικά. Η μετανάστευση μπορεί να συμβάλλει στην ουσιαστική βελτίωση των δημογραφικών προοπτικών της χώρας μόνο εάν οι ξένοι που έρχονται στην Ελλάδα έχουν τη δυνατότητα και επιθυμούν να ενταχθούν και να ενσωματωθούν πλήρως στην Ελληνική κοινωνία (μετά από κάποιο εύλογο χρονικό διάστημα) με προοπτική μόνιμης εγκατάστασης στη χώρα μαζί με τις οικογένειές τους.

Είναι μια χώρα όπου ορισμένοι τομείς (οικοδομή, οικιακοί βοηθοί, αγροτικός τομέας) εξαρτώνται από τη παροχή εργασίας που ο ιθαγενής πληθυσμός δεν ενδιαφέρεται πλέον να παράσχει, όπου η αγορά εργασίας είναι ταχύτατα μεταβαλλόμενη, όπου η λογική της διεθνούς οικονομίας (στην οποία η Ελλάδα είναι πλέον πλήρως ενταγμένη) επιτάσσει την υιοθέτηση πολιτικών και πρακτικών αυξανόμενης ευελιξίας σε ό,τι αφορά τη δομή της απασχόλησης.

Οι αρνητικές επιπτώσεις, οφειλόμενες στη μη πλήρη αποδοχή και ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία, μπορούν να αντιμετωπιστούν με την εφαρμογή ορισμένων μέτρων, αρχίζοντας από το χώρο της παιδείας, με σκοπό μια πολυπολιτισμική κοινωνία, αν και η ευρεία συμμετοχή στο εκπαιδευτικό σύστημα, η γνώση της γλώσσας ακόμα και η εμφανής καλύτερευση των υλικών συνθηκών διαβίωσης δεν οδηγούν αυτόματα στο προσδοκώμενο αποτέλεσμα (ενσωμάτωση, μείωση της εγκληματικότητας, κλπ).

Χωρίς αμφιβολία, η αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης είναι ένα μεγάλο εγχείρημα, αλλά όχι ακατόρθωτο. Όμως το ερώτημα είναι: ποια κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα, ποιοι θεσμικοί φορείς πρέπει να δραστηριοποιηθούν προς την κατεύθυνση της προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα που δημιουργεί η εμπειρία της μετανάστευσης, αλλά και της δημιουργικής αξιοποίησης της;

Η κυβέρνηση θα πρέπει να παρέμβει αποφασιστικά για να επιλύσει πολύ σημαντικά ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη συγκέντρωση των μεταναστών σε συγκεκριμένες περιοχές και σχετίζονται με το εκπαιδευτικό σύστημα, το σύστημα υγείας και πρόνοιας και γενικότερα με την ένταξη αυτών στην ελληνική κοινωνία.

Ειδικά όσον αφορά την εκπαίδευση θα έπρεπε να εφαρμόζεται μια «διαπολιτισμική» εκπαίδευση για όλους τους μαθητές αλλά (και παρά τις κατά καιρούς εξαγγελίες και νομοθετικές ρυθμίσεις) μάλλον έχει καταστεί κυρίως αφομοιωτική για τους μετανάστες, ιδιαίτερα γι' αυτούς της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Η εθνική μεταναστευτική πολιτική θα πρέπει να κινείται:

- στην προσπάθεια αποτίμησης και ανάδειξης της συμβολής των μεταναστών στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας, και
- στην οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των αλλοδαπών μέσω της νομιμοποίησή τους με τη διεύρυνση του θεσμικού πλαισίου καθώς και με την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης.

Ειδικότερα θα πρέπει να εφαρμοστεί μια ενιαία πολιτική ένταξης των αλλοδαπών μεταναστών βάσει κριτηρίων που πχ. θα μπορούσαν να είναι ο βαθμός γνώσης της ελληνικής γλώσσας, οι σχέσεις με την ελληνική κοινωνία (μικτοί γάμοι, ύπαρξη παιδιών που μεγάλωσαν στην Ελλάδα κλπ), ο χρόνος διαμονής στην Ελλάδα (ως ένδειξη ένταξης στη χώρα), τα σημεία κοινωνικής σταθερότητας, όπως η καθημερινή παρακολούθηση μαθημάτων στο σχολείο ή η τακτική απασχόληση.

Αλλά υπάρχουν ζητήματα που χρειάζεται να διερευνηθούν πρώτα:

- Να προσδιοριστούν οι ανάγκες της Ελλάδας όσον αφορά το μέγεθος των μεταναστευτικών εισροών
- Να εξεταστεί η θέση της Ελλάδας, ως προς τα μεταναστευτικά ρεύματα. Πιο συγκεκριμένα, η χώρα μας θα συνεχίσει να ελκύει ή όχι οικονομικούς μετανάστες στα 10-20 επόμενα χρόνια;
- Να εξεταστούν οι ροές των μεταναστών. Το «απόθεμα» των αλλοδαπών βασίζεται σε πολλές ή λίγες εισροές και εκροές μεταναστών ; Στην πρώτη περίπτωση, ο χρόνος διαμονής θα αυξάνεται κάθε χρόνο.
- Να αποσαφηνιστεί η πολιτική που θα ακολουθηθεί από την πολιτεία όσον αφορά την μετανάστευση και από την οποία θα προσδιοριστεί και η συμμετοχή και το κόστος των ασφαλισμένων αλλοδαπών στο σύστημα υγείας και πρόνοιας και μελλοντικά στο σύστημα συνταξιοδότησης.

- Να εξεταστούν οι δεσμοί που οι αλλοδαποί διατηρούν με τη χώρα καταγωγής τους (πχ. εάν την επισκέπτονται τακτικά κλπ.).

Είναι σαφές όμως ότι το πρώτο ζήτημα που τίθεται είναι να δημιουργηθεί μια αξιόπιστη βάση πληροφοριών σχετικά με τους μετανάστες για να μπορεί η κυβέρνηση να στηρίζει την όποια της πολιτική σε πραγματικά και όχι υποθετικά δεδομένα.

Για να δημιουργηθεί αυτή η βάση, να τροφοδοτείται με στοιχεία σε τακτικά διαστήματα και να μπορεί επίσης (πάντα σε τακτικά διαστήματα) να υπάρχει ένα έντυπο πληροφόρησης σχετικά με τους μετανάστες, είναι αναγκαίο να υπάρξει ένας φορέας ο οποίος θα αναλάβει την ανάπτυξη, συντήρηση και λειτουργία τη βάσης. Ο φορέας αυτός θα μπορούσε να είναι το Ι.ΜΕ.ΠΟ.

Μια σκέψη είναι να γίνει διεξαγωγή επιστημονικής ερευνάς πεδίου σε όλες τις Περιφέρειες για την αποτύπωση της διάρθρωσης και της δυναμικής του μεταναστευτικού ρεύματος στον αγροτικό και αστικό χώρο και τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της μετανάστευσης. Η έρευνα παράλληλα μπορεί να εστιάζεται σε ζητήματα της κοινωνικής και πολιτιστικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στις τοπικές κοινωνίες καθώς και στις αξιακές μεταβολές που πιθανά συντελούνται σ' αυτές.

Τα αποτελέσματα μπορούν σε στατιστικό επίπεδο να υποβοηθήσουν το σχεδιασμό της επικοινωνιακής πολιτικής για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και την καταπολέμηση της ξеноφοβίας στις τοπικές κοινωνίες.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να διευκρινίσω ότι η μελέτη μου αποσκοπεί σε μια σφαιρική αν και περιορισμένη προσέγγιση του φαινομένου της μετανάστευσης και να θέσει ένα πλαίσιο προβληματικής για παραπέρα διερεύνηση.

Συντομογραφίες

CEDEFOP	Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης
UNFPA	United Nations Population Fund
ΑΕΠ	Ακάθαρτο Εθνικό Προϊόν
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΔ	Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ)
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΠΕΑΕΚ	Επιχειρησιακά Προγράμματα Εκπαίδευσης και Αρχικής Κατάρτισης
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας
ΙΜΕΠΟ	Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής
ΙΠΟΔΕ	Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών & Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (του ΥΠΕΠΘ)
ΙΑΠΑΔ	Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού του Παντείου Πανεπιστημίου
ΙΚΑ	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΜΠΜ	Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης (ΜΜΟ, Mediterranean Migration Observatory)
ΟΚΕ	Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή
Τ.Υ.	Τάξεις Υποδοχής
Φ.Τ.	Φροντιστηριακά Τμήματα
δ.ε.	διαπολιτισμική εκπαίδευση
και επ.	και επόμενες σελίδες
ό.π.	όπως πριν

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Bach R.L. & Schami L.A., «Migration crisis and theoretical conflict», *International Migration Review*, vol. 16, 1982
- Bauman Zygmunt, «City of Fears, City of Hopes», *MixEurope Web Conference*, 2002
- Berry J., «Psychology of Acculturation (...)», in: Brislin R.W., «Applied Cross – Cultural Psychology», London 1990
- Brandt G., «The realization of Anti-racist Teaching», London, 1986
- European Commission, «Immigration of citizens from third countries into southern member states of the European Community», *Social Europe supplement* 1/91, Luxemburg
- European Commission, «Integrating migrational issues into the Eu’s external relations», IP/02/1793-Brussels, 3 December 2002
- Eurostat, «European Social Statistics, Income, Property and Social Exclusion», Luxemburg 2001
- Borjas George J., «Friends or strangers: The impact of immigrants on US Economy», Basic Books, New York 1990
- Lyberaki A., «Balkan migration to Greece: A success story», in: *Olympia IV Human Rights in the 21st Century, Migrants and Refugees*, Sakkoulas Publisher, Athens-Komotini 2004.
- Mavrommatis F.- Tsitselikis K., «The Turkish language in education in Greece», *Mercator-Education*, Leeuwarden 2003
- Parsons T., «Zur Theorie sozialer Systeme», Opladen, 1976
- Permanent Court of International Justice, «Minority Schools in Albania», *Series A/B*, no 64, 1935, page 67
- SOPEMI, «Trends in international migration», OECD, Paris 1993
- Stiglitz J.E., «Alternative theories of wages determination etc.», *Quarterly Journal of Economics*, vol. 88, 1974
- Vermeulen H., «Models and modes on immigrants integration», *Netherland Institute of Athens*, 2002
- Young J., «The exclusive Society», Sage Publ., London 1999
- Schwartz A., «Interpreting the Effect of Distance on Migration», *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, vol. 81(5) Sept.-Oct. 1973

Βιβλιογραφία στα Ελληνικά

- Alpha Bank, «Οι οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα: από την νομιμοποίηση στην ένταξη και προσέλευση», Οικονομικό Δελτίο, τεύχος 95, Σεπτ. 2005
- Gellner E., «Εθνη και εθνικισμός», Αλεξάνδρεια-Αθήνα, 1992
- UNFPA, «Έκθεση για τη γενική κατάσταση του παγκόσμιου πληθυσμού», 2004
- Αλτουσέρ Λ., «Ιδεολογία και ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους», Θέσεις (1964-1975) εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1999, ζ' έκδοση.
- Αμίτσης Γ. - Λαζαρίδη Γ., «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001
- Αμίτσης Γ.-Λαναράς Α., «Συλλογή Συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης», τ. Β', εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 2000
- Βεντούρα Λ., «Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στη σύγχρονη Ελλάδα», εκδ. Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- E. Gellner, «Εθνη και Εθνικισμός», Αλεξάνδρεια- Αθήνα, 1992
- Γεώργας Δ.-Παπαστυλιανού Α., «Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα», Γ.Γ.Α.Ε.-ΥΠΕΞ, Αθήνα 1993
- Γεωργογιάννης Π., «Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης», Αθήνα, 1997
- Γκότοβος Α. - Μάρκου Γ., «Παλινοστούντες και αλλοδαποί μαθητές στην ελληνική εκπαίδευση», ΙΠΟΔΕ, Αθήνα 2004
- Γκότοβος Α., «Ετερότητα και εκπαίδευση. Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής», Μεταίχμιο, Αθήνα 2004
- Δημόπουλος Χ., «Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος», Σάκκουλας, Αθήνα , 2003
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, «Μετανάστευση και υγεία και πρόνοια», ΙΜΕΠΟ, Αθήνα 2005
- Ετζιονι Α., «Η κοινότητα της υπευθυνότητας», Καστανιώτης, Αθήνα 1999
- Ι.Κ.Α., «Μέσος όρος ημερών εργασίας ανά ασφαλισμένο», Ετήσια στοιχεία απασχόλησης, Αθήνα 2003
- ΙΜΕΠΟ, «Μετανάστευση και υγεία-πρόνοια στην Ελλάδα: Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης. Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης», Εθν. Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών - Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Πολιτικής Κοινωνιολογίας, Αθήνα 2005
- ΙΜΕΠΟ, «Μετανάστευση στην Ελλάδα και εκπαίδευση: Αποτίμηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα», Παιδαγ.Τμ. Δημοτικής Εκπαίδευσης - Πανεπιστήμιο Αιγαίου 2004
- ΙΜΕΠΟ, «Νομικές, θεσμικές και διοικητικές διαστάσεις του καθεστώτος εισόδου και παραμονής των μεταναστών στην Ελλάδα», Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Αθήνα 2004
- ΙΜΕΠΟ, «Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης», Τμήμα Οικονομικών

- Επιστημών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 2005
- ΙΜΕΠΟ-ΜΜΟ, «Ποσοτική διάσταση και χαρακτηριστικά της μετανάστευσης: Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα», ΙΜΕΠΟ, Αθήνα 2004
- ΠΙΟΔΕ, «Τα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης: ποσοτικά στοιχεία για το μαθητικό πληθυσμό, σχολικά έτη 1997-2005», Αθήνα, 2006
- Καβουνίδη Τζ., «Μετανάστευση, νομιμοποίηση και κοινωνικά δίκτυα», Παπαζήσης, Αθήνα 1998
- Καβουνίδη Τζ., «Οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών», Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Α.Ε., Έρευνες Νο 1, 2003
- Καβουνίδη Τζ., «Χαρακτηριστικά μεταναστών: Το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998», Ελληνικά Γράμματα, Σάκκουλας, Αθήνα, 2002
- Καρύδης Β., «Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα», Παπαζήσης, Αθήνα 1996
- Καρύδης Β.Χ., «Το ζήτημα της δεύτερης γενιάς: έγκλημα και μετανάστευση» στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- Κασιμάτη Κ., «Κοινωνιολογία των επαγγελματιών», Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 1987
- Κατσίκας Χ. - Πολίτου Ε., «Τσιγγάνοι, μειονοτικοί, παλινοστούντες και αλλοδαποί στην ελληνική εκπαίδευση: εκτός Τάξης και το Διαφορετικό», Gutenberg, Αθήνα 1999
- Κατσούλης Η., «Αντιστάσεις στην πολυπολιτισμικότητα», Επιστήμη και Κοινωνία, τευχ. 2-3. Αθήνα 1999
- ΚΕΜΟ (Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων), «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, ΚΕΜΟ (Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων) Δεκ. 2004
- Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, «Νομικές, θεσμικές και διοικητικές διαστάσεις του καθεστώτος εισόδου και παραμονή μεταναστών στην Ελλάδα (...)» Αθήνα, Νοέμβριος 2004
- Κοντης Α., «Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής», εκδ. Κριτική, Αθήνα Δεκ. 2004
- Κουρτοβικ Ι., «Μετανάστες, ανάμεσα στο δίκιο και στη νομιμότητα», στο ΚΕΜΟ, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, ΚΕΜΟ (Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων) Δεκ. 2004
- Λαμπριανίδης Λ.- Λυμπεράκη Α. «Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη», εκδ. Παρατηρητής Θεσσαλονίκη 2001
- Ληξουριώτης Ι., «Το νομικό καθεστώς του μετανάστη μισθωτού στην Ελλάδα», εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα 1998
- Μαρβάκης Α.- Παρασάνογλου Δ.- Παύλου Μ., «Μετανάστες στην Ελλάδα», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001

- Μαρβάκης Α., «Κοινωνική ένταξη ή κοινωνικό απαρτχάιντ;» στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- Μάρκου Γ. - Βασιλειάδου Γ., «Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης», Γ.Γ.Λ.Ε., Αθήνα 1996
- Μαυρομάτης Γ. - Τσιτσελίκης Κ., «Η εκπαίδευση των μεταναστών στην Ελλάδα 1990-2003», στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης - Πάντειο Πανεπιστήμιο «Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα», Αθήνα Νοέμβρ. 2004
- Μουσούρου Λ., «Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη», Gutenberg, Αθήνα 2003
- Μουσούρου Λ., «Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη», Gutenberg, Αθήνα 2003
- Μπάγκαβος Χρ. «Δημογραφικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα», στο: Κασιμάτη Κ., «Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης», Gutenberg, Αθήνα 2003
- Μπαλτσιώτης Λ.-Τσιτσελίκης Κ, «Η μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης», Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001
- Ναζάκης Χ., Χλέτσος Μ., «Μετανάστες και μετανάστευση», ΙΜΕΠΟ, Αθήνα 2002
- Νάσκου-Περράκη Π., «Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη», Σάκκουλας, Αθήνα 1991
- Νικολάου Γ., «Δίγλωσσα προγράμματα σπουδών: τυπολογία και επιστημονικός διάλογος» Επιστημονικό Βήμα, Τεύχος 2, 2003
- Νικόλαου Γ., «Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000
- Πανταζής Σ.Χ., «Διαπολιτισμική αγωγή στο νηπιαγωγείο», εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2006
- Παπασιώτη-Πασιά Ζ., «Τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα των πολιτικών προσφύγων», Αρμενόπουλος. Επιστημονική Επετηρίδα, τ. 15, Αθήνα 1995
- Παύλου Μ., «Οι μετανάστες σαν κι εμάς», στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- Σκούρτου Ε., Βρατσάλης Κ., Γκόβαρης Χ., «Μετανάστευση στην Ελλάδα και Εκπαίδευση: Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης - Προκλήσεις - Προοπτικές βελτίωσης», ΙΜΕΠΟ, Σεπτέμβριος 2004
- Σούλης Σ., «Το ξένο παράνομο εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα», στο Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα», Αθήνα 1993
- Σταθόπουλος Μ, «Προλεγόμενα», στο «Αγώνες αναγνώρισης στο δημοκρατικό κράτος δικαίου», Νεα Σύνορα, Αθήνα 1994

- Σταθόπουλος Μ., «Αγώνες αναγνώρισης στο δημοκρατικό κράτος δικαίου», Νέα Σύνορα, Αθήνα 1999
- Τσιμπιρίδου Φ., «Μετανάστες και Πολιτισμός» στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- Τσιτσελίκης Κ.Μ., «Η θρησκευτική ελευθερία των μεταναστών» στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- ΥΠΕΠΘ, «Στόχοι και Τομείς δράσεις του ΙΠΟΔΕ», Αθήνα 2004
- Χατζή Χ., «Ο αλλοδαπός ως υποκείμενο δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη» στο: «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004
- Χλέτσος Μ., «Μετανάστευση, αγορά εργασίας και ρατσισμός: μια εναλλακτική προσέγγιση», (άρθρο.), 2002
- Χριστόπουλος Δ., «Οι μετανάστες στην ελληνική πολιτική κοινότητα» στο «Η Ελλάδα της μετανάστευσης», ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Δεκ. 2004

Διευθύνσεις στο διαδίκτυο :

<http://ipode.att.sch.gr>

<http://www.statistics.gr>

<http://www.mmo.gr>

<http://www.cedefop.europa.eu>

<http://www.ecd.uoa.gr/museduc>

<http://www.keda.gr>

<http://www.kemo.gr>

<http://www.mercator-education.org>

<http://www.migrants.gr>

Φορείς

που ασχολούνται με την μετανάστευση ή διαθέτουν στοιχεία για το θέμα:

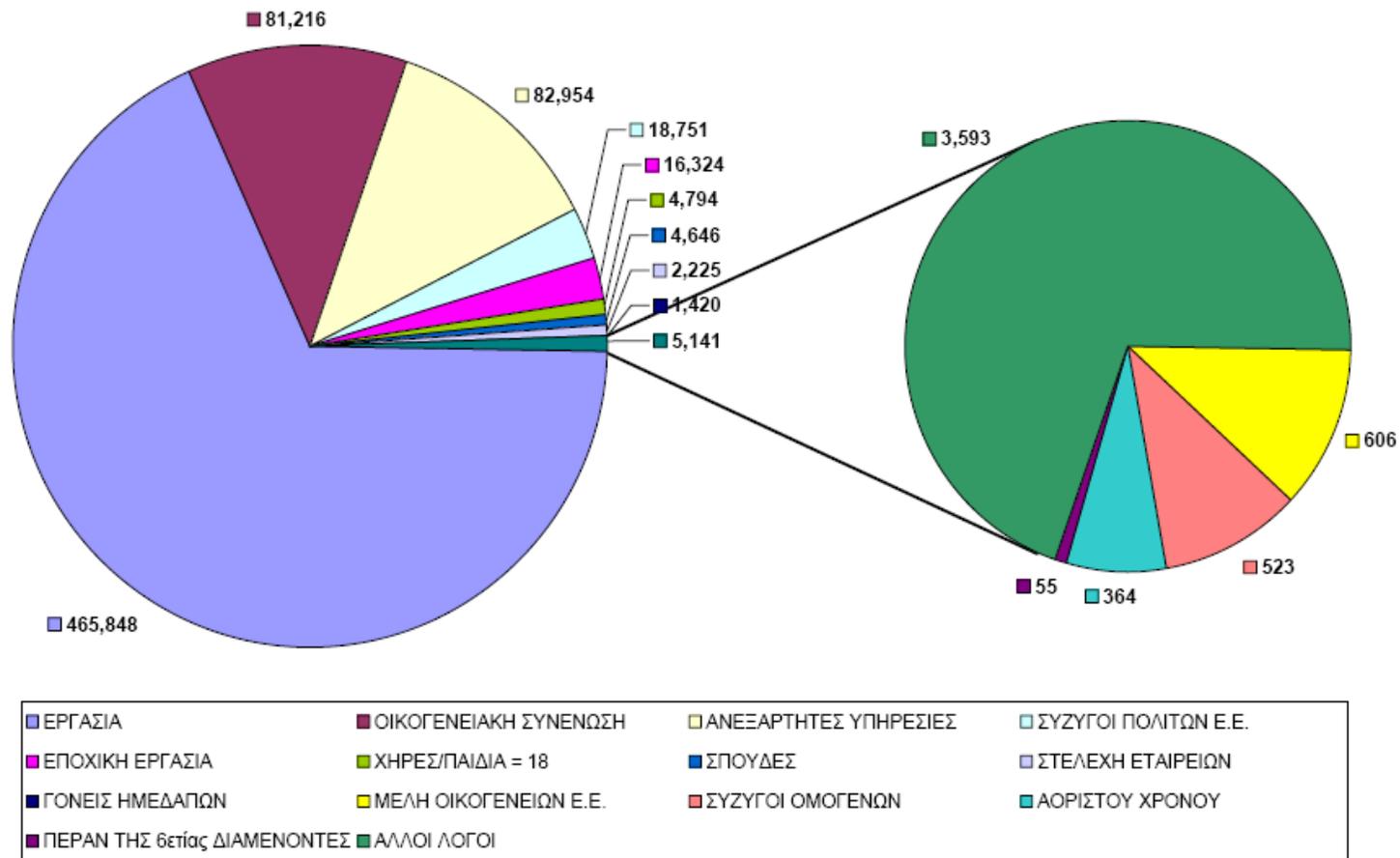
	<p>CEDEFOP (Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης) www.cedefop.europa.eu</p>
	<p>MMO (Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης) (Mediterranean Migration Observatory) http://www.mmo.gr</p>
	<p>ΔΟΜ (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης) e-mail : iomathens@iom.int & acorniahtou@iom.int</p>
	<p>ΕΣΥΕ (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας) http://www.statistics.gr/</p>
	<p>Eurostat (Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία) www.tnn.gr/</p>
	<p>ΙΜΕΠΟ (Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής) http://www.imepo.gr/</p>
	<p>ΕΚΚΕ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών) http://www.ekke.gr/</p>
	<p>ΙΠΟΔΕ (Ινστιτούτο Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης) του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων) http://ipode.att.sch.gr/portal http://ipode.att.sch.gr</p>
	<p>ΚΕΜΟ (Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων) www.kemo.gr</p>
	<p>Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου http://www.cecl.gr/main/GRindex.htm</p>
	<p>ΥΠΕΠΘ (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων) http://www.ypepth.gr/el_ec_home.htm</p>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι:

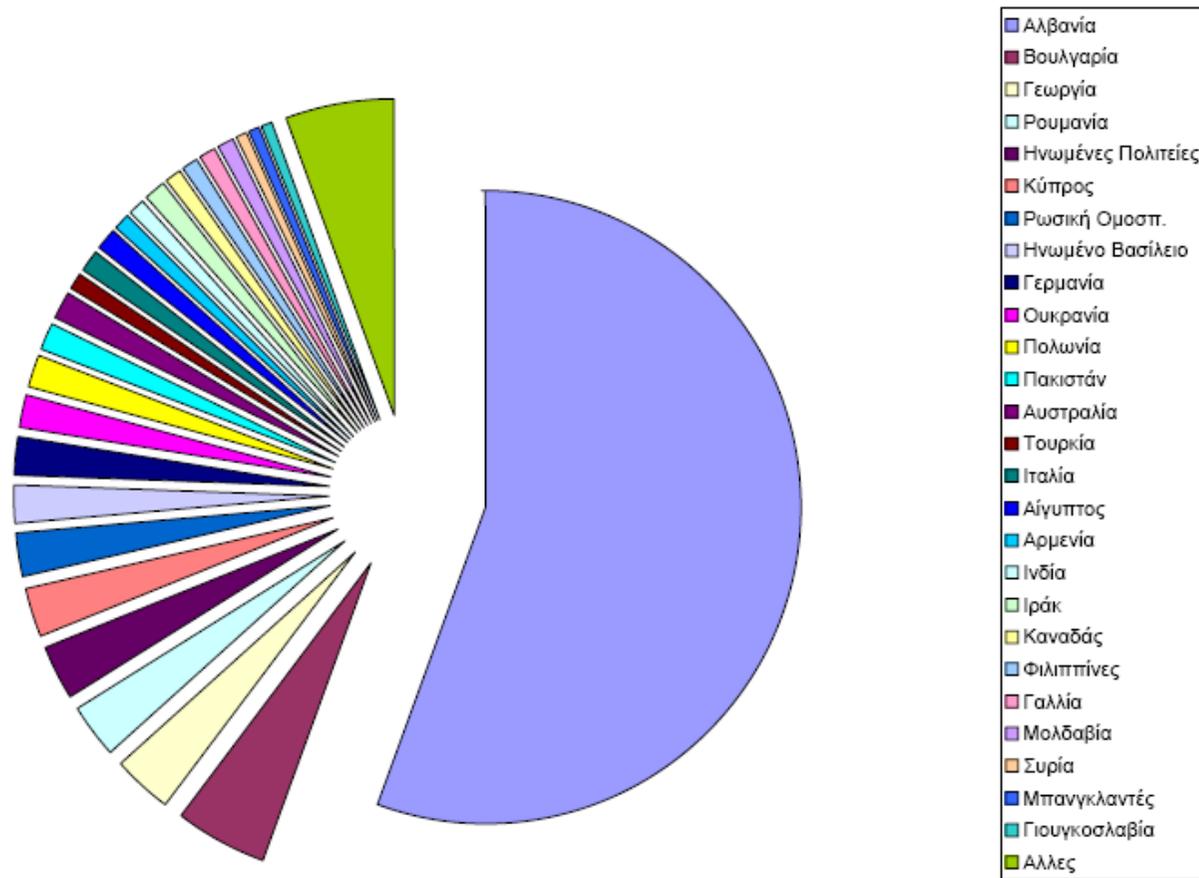
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα I.1	Λόγοι για την έκδοση άδειας παραμονής στην Ελλάδα, 2003/04 (απόλυτοι αριθμοί)
Διάγραμμα I.2	Κυριότερες εθνικότητες μεταναστών στην Ελλάδα, 2001
Διάγραμμα I.3	Κυριότερες εθνικότητες των κατόχων αδειών παραμονής στην Ελλάδα, 2003/04
Διάγραμμα I.4	Σύγκριση των αδειών παραμονής (2003/04) με την Απογραφή του 2001, ανά περιοχή καταγωγής
Διάγραμμα I.5	Απασχόληση αλλοδαπών (άνδρες), Απογραφή 2001, απόλυτοι αριθμοί
Διάγραμμα I.6	Αλλοδαποί (άνδρες) ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ ανά οικονομική δραστηριότητα, 2003
Διάγραμμα I.7	Εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών κατά εθνικότητα, 2001

Διάγραμμα Ι.1: Λόγοι για την έκδοση άδειας παραμονής στην Ελλάδα 2003/04 (απόλυτοι αριθμοί)

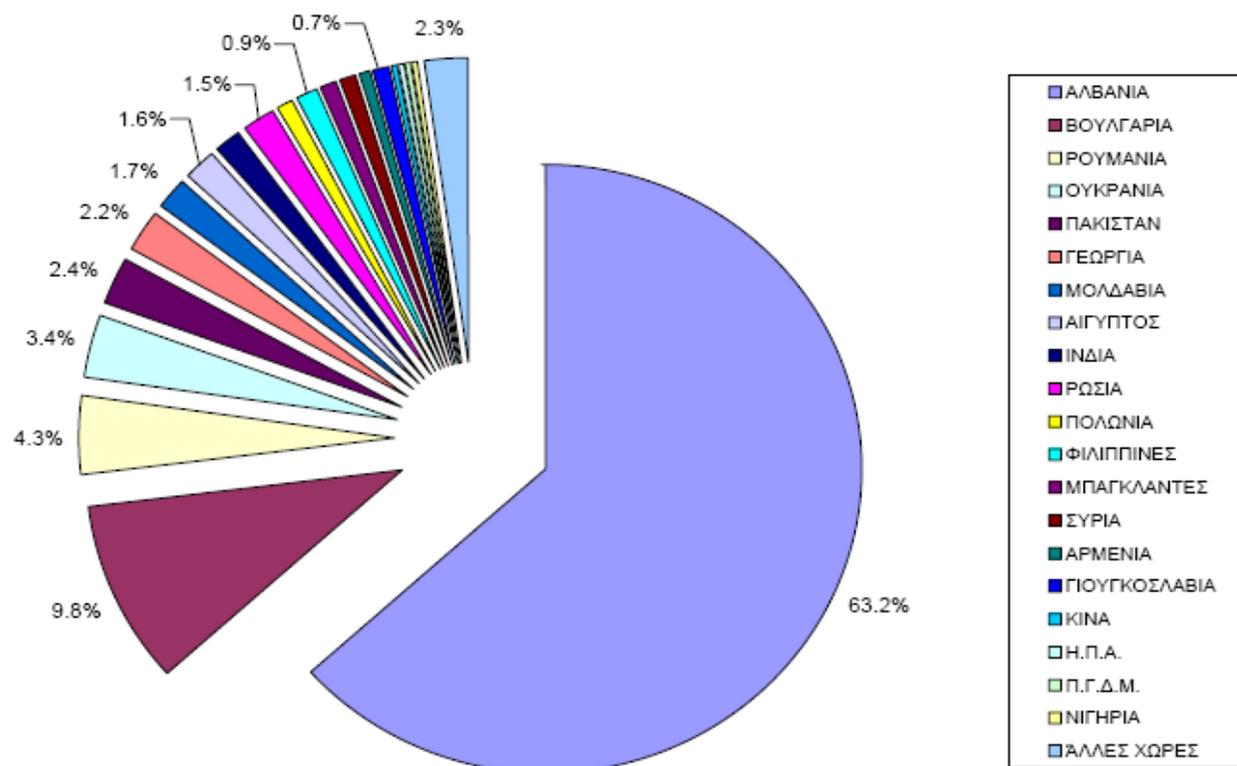

Διάγραμμα Ι.2: Κυριότερες εθνικότητες μεταναστών στην Ελλάδα (2001)

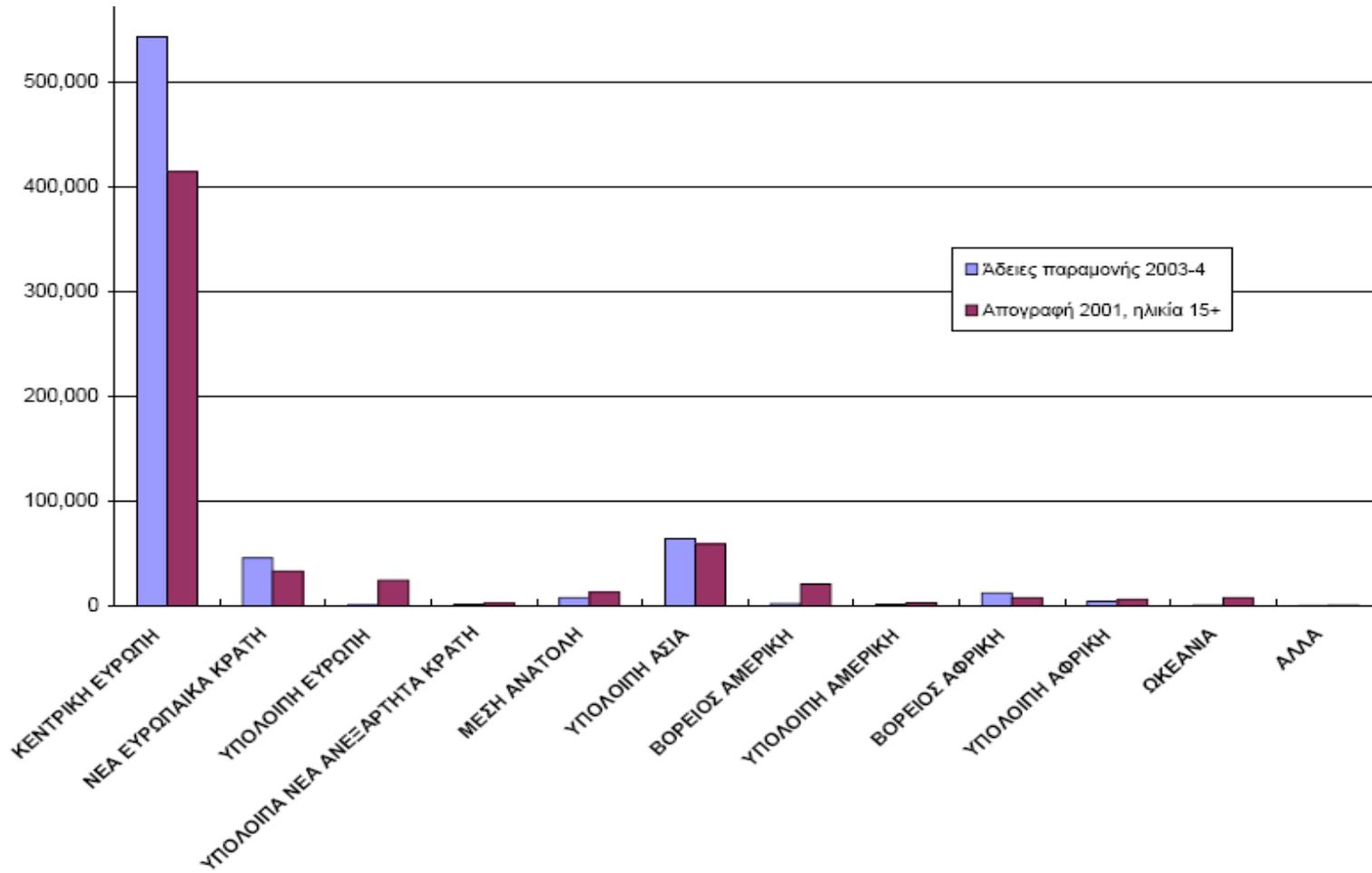
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Διάγραμμα Ι.3: Κυριότερες εθνικότητες των κατόχων αδειών παραμονής στην Ελλάδα (2003/04)

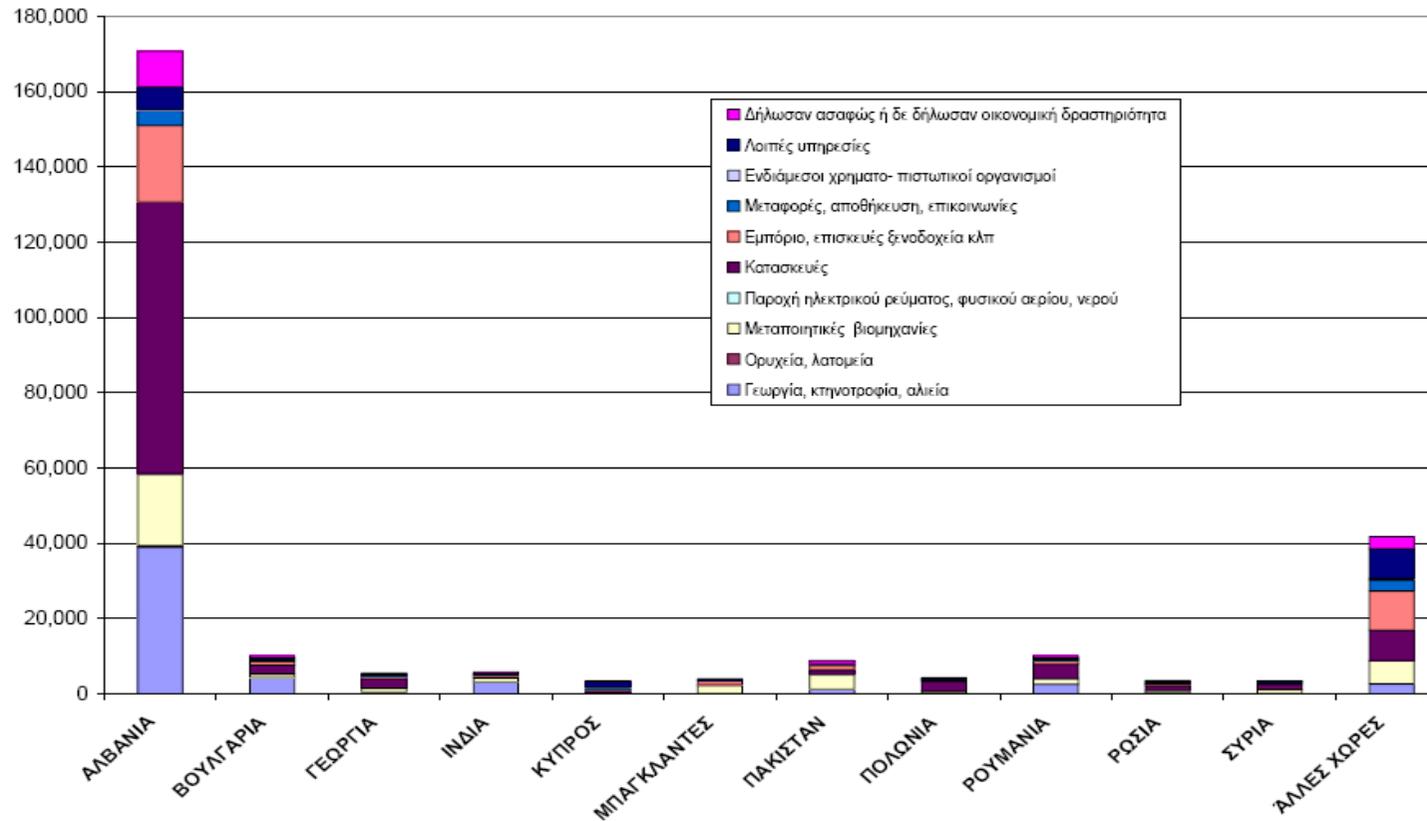

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2005

Διάγραμμα Ι.4: Σύγκριση των αδειών παραμονής 2003/04 με την Απογραφή του 2001 ανά περιοχή καταγωγής

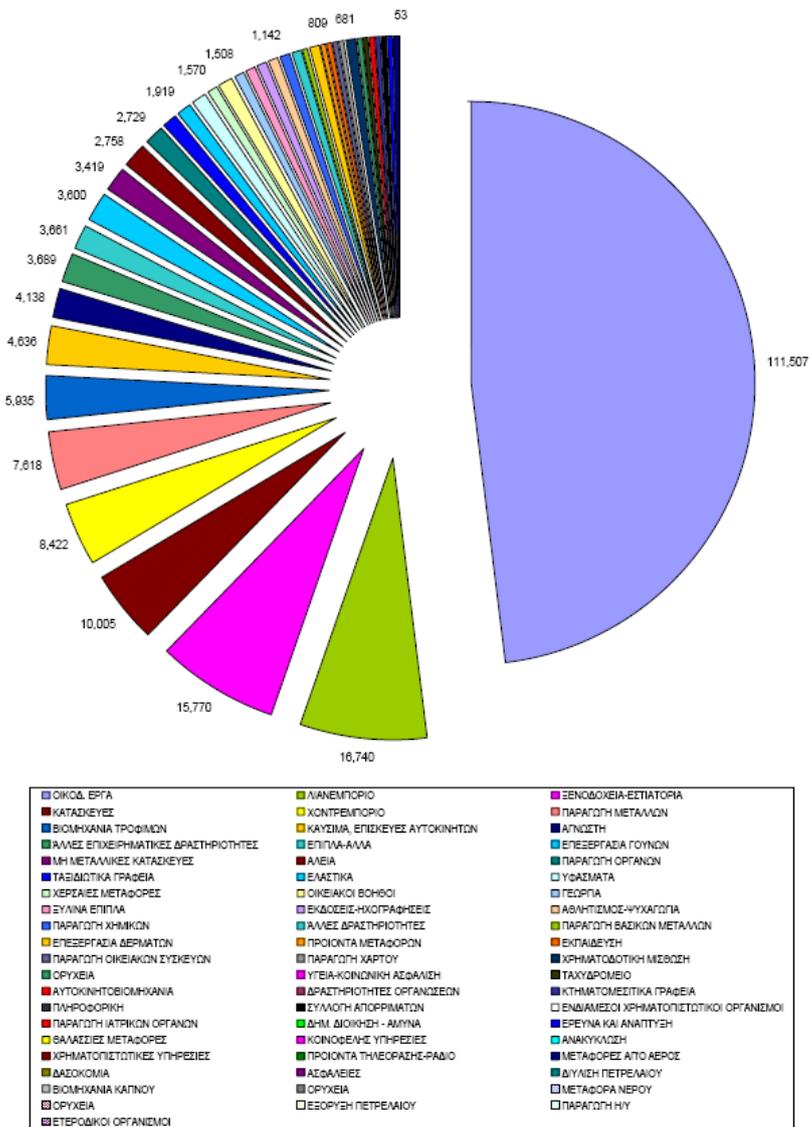

Διάγραμμα 1.5: Απασχόληση αλλοδαπών (άνδρες), Απογραφή 2001, απόλυτοι αριθμοί

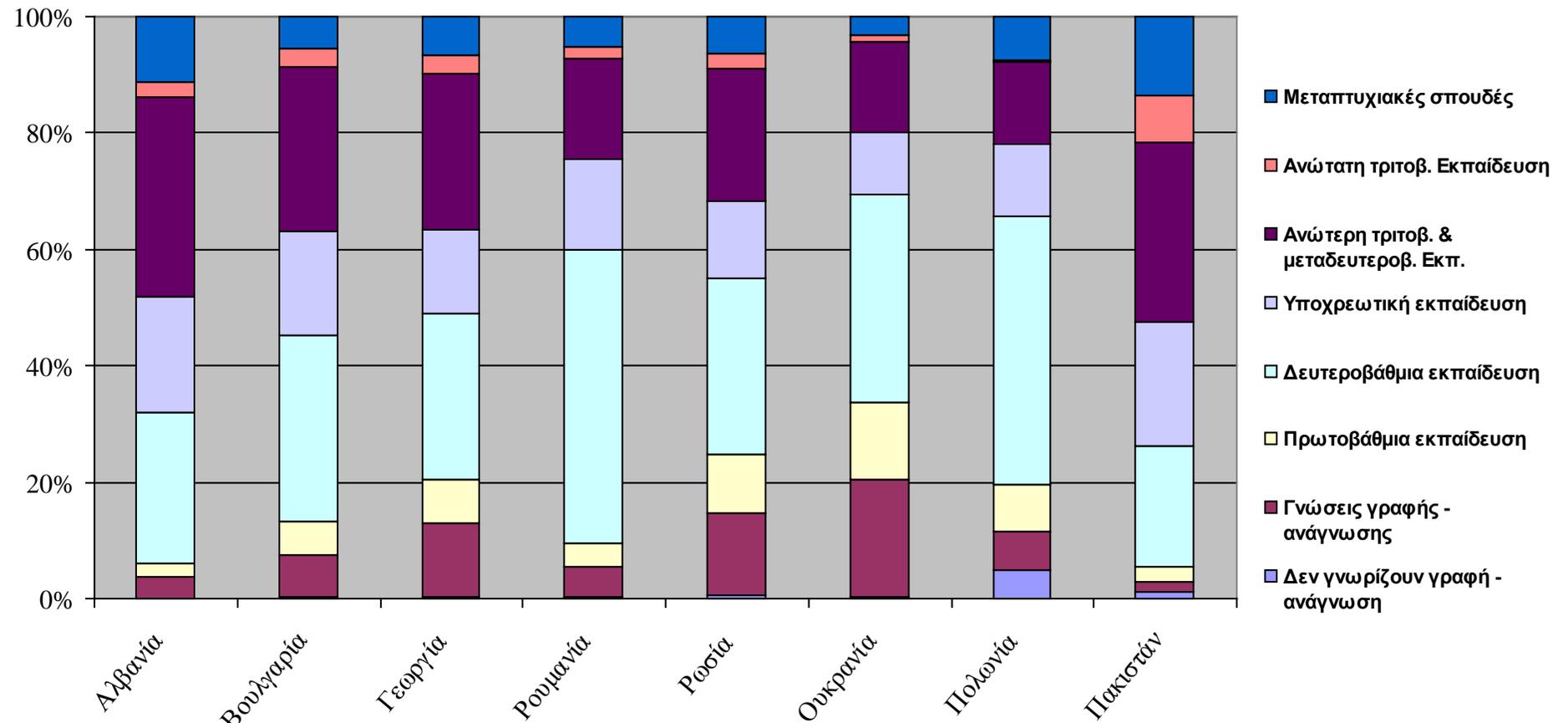
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001 (από: ΙΜΕΠΟ-ΜΜΟ, «Ποσοτική διάσταση και χαρακτηριστικά της μετανάστευσης: Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα», Αθήνα 2002, σελ. 44.)

Διάγραμμα Ι.6: Αλλοδαποί (άνδρες) ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ ανά οικονομική δραστηριότητα, 2003

Πηγή: ΙΜΕΠΙΟ (με στοιχεία του ΙΚΑ) 2004

Διάγραμμα Ι.7: Εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών κατά εθνικότητα (2001)

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ:

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Π.1	Ποσοστιαία συμμετοχή των αλλοδαπών στο συνολικό πληθυσμό ευρωπαϊκών χωρών, 2004
Πίνακας Π.2	Σημαντικοί λόγοι παραμονής στην Ελλάδα σύμφωνα με τα στοιχεία αδειών παραμονής, 2003/04, κύριες εθνικότητες
Πίνακας Π.3	Μόνιμος πληθυσμός κατανεμημένος σε ομοδημότες, ετεροδημότες και αλλοδαπούς, 2001
Πίνακας Π.4	Πληθυσμός ελληνικής και ξένης υπηκοότητας, με διάκριση των ξένων χωρών σε ΕΕ και λοιπές, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, Σύνολο Ελλάδας, Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001
Πίνακας Π.5	Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο, υπηκοότητα και ηλικιακή ομάδα, 2001
Πίνακας Π.6	α) Πληθυσμός ανάλογα την ομάδα ηλικίας και την υπηκοότητα, 2001 β) Αριθμός και ποσοστά γυναικών ως προς το σύνολο κατά ομάδες ηλικίας, 2001
Πίνακας Π.7	Κατανομή των μεταναστών ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης (έτος 2001), ποσοστά %
Πίνακας Π.8	Απασχολούμενοι αλλοδαποί κατά φύλο, ομάδες ατομικών επαγγελμάτων και θέση στο επάγγελμα
Πίνακας Π.9	α) Αλλοδαποί κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης (2001) β) Συνολικός πληθυσμός (ίδια στοιχεία)
Πίνακας Π.10	Κατανομή αλλοδαπών κατά επίπεδο εκπαίδευσης και γεωγραφικό διαμέρισμα (2001)
Πίνακας Π.11	Αλλοδαποί μαθητές στην Ελλάδα, ανά εθνικότητα (2002/03)
Πίνακας Π.12	Κατανομή των σχολείων της χώρας με βάση το ποσοστό των αλλοδαπών μαθητών που φοιτούν σε αυτά (2003/04)

**Πίνακας Π.1: Ποσοστιαία συμμετοχή των αλλοδαπών
στο συνολικό πληθυσμό ευρωπαϊκών χωρών (2004)**

	Συνολικός Πληθυσμός (εκατ.)	Αλλοδαποί (Στοιχεία Απογραφών)		Σύνολο Αλλοδαπών που δεν έχουν γεννηθεί στη Χώρα
		% στο συνολικό πληθυσμό		
		2002	1990-1991	1999-2001
ΕΛΛΑΔΑ	10,63	-	7,3	10,3
Αυστρία	8,14	6,6	8,9	12,5
Βέλγιο	10,32	9,2	8,4	10,7
Γαλλία	59,44	6,3	5,6	10,0
Γερμανία	82,50	7,3	8,9	12,5
Δανία	5,37	3,5	4,9	6,8
Ελβετία	7,23	17,1	19,3	22,4
Ην.Βασίλειο	58,86	6,3	7,0	8,3
Ιρλανδία	3,88	2,5	3,2	10,4
Ισπανία	41,18	0,9	2,2	5,3
Ιταλία	57,92	1,4	2,2	-
Νορβηγία	4,54	3,3	4,0	7,3
Ολλανδία	16,14	4,3	4,1	10,1
Ουγγαρία	10,17	-	1,3	2,9
Πολωνία	38,63	-	0,1	2,1
Πορτογαλία	10,03	1,2	2,1	6,3
Σλοβενία	1,99	-	2,1	-
Σουηδία	8,92	5,6	5,4	12,0
Τσεχία	10,21	0,4	2,0	4,5
Φινλανδία	5,20	0,5	2,0	2,5

Πηγή: Μελέτη της Alpha Bank με στοιχεία του Centre of Research and Analysis of Migration, London 2005

Πίνακας Π.2: Σημαντικοί λόγοι παραμονής στην Ελλάδα σύμφωνα με τα στοιχεία αδειών παραμονής 2003/04, κύριες εθνικότητες

Οικογενειακή συ	N	%	Σπουδές		Στελέχη Εταιρειών		Σύζυγοι πολιτών Ε.Ε.		Α+Θ	%	Άνδρες	Γυναίκες			
			N	%	N	%	N	%				N	N		
Αλβανία	66,563	82.0	Αλβανία	827	17.8	Φιλιππίνες	394	17.7	Αλβανία	3,143	16.8	Αλβανία	633	Αλβανία	2,510
Βουλγαρία	4,189	5.2	Βουλγαρία	473	10.2	Γιουγκοσλαβία	230	10.3	Βουλγαρία	2,059	11.0	Γεωργία	412	Βουλγαρία	1,942
Ρουμανία	1,690	2.1	Ρουμανία	311	6.7	Λίβανος	196	8.8	Ρωσία	1,796	9.6	Αίγυπτος	365	Ουκρανία	1,597
Ουκρανία	1,399	1.7	Κίνα	266	5.7	Ινδία	189	8.5	Ουκρανία	1,699	9.1	Ρωσία	274	Ρωσία	1,522
Γεωργία	915	1.1	Γιουγκοσλαβία	223	4.8	Η.Π.Α.	131	5.9	Ρουμανία	1,323	7.1	Η.Π.Α.	263	Ρουμανία	1,222
Ρωσία	862	1.1	Συρία	195	4.2	Ρωσία	121	5.4	Γεωργία	1,164	6.2	Αρμενία	193	Γεωργία	752
Μολδαβία	700	0.9	Ιορδανία	187	4.0	Ουκρανία	106	4.8	Πολωνία	820	4.4	Συρία	156	Πολωνία	726
Ινδία	620	0.8	Ουκρανία	180	3.9	Ιορδανία	89	4.0	Η.Π.Α.	695	3.7	Τουρκία	149	Μολδαβία	557
Αίγυπτος	608	0.7	Αρμενία	178	3.8	Βουλγαρία	65	2.9	Μολδαβία	564	3.0	Πακιστάν	139	Γιουγκοσλαβία	437
Πολωνία	564	0.7	Ρωσία	160	3.4	Σρι Λάνκα	59	2.7	Αρμενία	560	3.0	Βουλγαρία	117	Η.Π.Α.	432
Γιουγκοσλαβία	537	0.7	Π.Γ.Δ.Μ.	146	3.1	Βοσνία Χερζ.	57	2.6	Γιουγκοσλαβία	538	2.9	Ινδία	108	Αρμενία	367
Αρμενία	408	0.5	Γεωργία	145	3.1	Αίγυπτος	53	2.4	Αίγυπτος	440	2.3	Ουκρανία	102	Καζακστάν	199
Συρία	407	0.5	Παλαιστίνη	122	2.6	Ιαπωνία	50	2.2	Τουρκία	286	1.5	Ρουμανία	101	Π.Γ.Δ.Μ.	192
Άλλα κράτη	1,754	2.2	Άλλα κράτη	1,233	26.5	Κίνα	48	2.2	Καζακστάν	284	1.5	Γιουγκοσλαβία	101	Ουζμπεκιστάν	164
Σύνολο	81,216		Σύνολο	4,646		Ιράκ	47	2.1	Π.Γ.Δ.Μ.	237	1.3	Άλλα κράτη	946	Φιλιππίνες	147
						Άλλα κράτη	390	17.5	Συρία	206	1.1	Σύνολο	4,059	Τουρκία	136
						Σύνολο	2,225		Ουζμπεκιστάν	203	1.1			Βραζιλία	132
									Άλλα κράτη	2,734	14.6			Τσεχία	129
									Σύνολο	18,751				Δημοκρατία	111
														Σλοβακία	101
														Άλλα κράτη	1,317
														Σύνολο	14,692

Πηγή: Μελέτη ΙΜΕΠΟ (στοιχεία από την Απογραφή 2001) «Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα», Αθήνα 2004, σελ 38

Πίνακας Π.3: Μόνιμος Πληθυσμός κατανεμημένος σε ομοδημότες, ετεροδημότες και αλλοδαπούς, 2001

Νόμιμος πληθυσμός κατανεμημένος σε διαμένοντες στο δήμο ή την κοινότητα που είναι δημότες, σε άλλους δήμους και κοινότητες και διαμένοντες στο εξωτερικό.

α. Σύνολο Ελλάδος και γεωγραφικά διαμερίσματα
Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001

ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	Μόνιμος Πληθυσμός					Νόμιμος πληθυσμός			
	Σύνολο	Ομοδημότες	Ετεροδημότες	Αλλοδαποί	Χωρίς υπηκοότητα - Αδιευκρίνιστη υπηκοότητα	Σύνολο	Διαμένοντες στο δήμο ή την κοινότητα που είναι δημότες	Διαμένοντες σε άλλους δήμους ή κοινότητες	Διαμένοντες στο εξωτερικό
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	10.934.097	7.723.845	2.448.061	761.813	378	10.206.539	7.723.845	2.448.061	34.633
0. ΑΤΤΙΚΗ	3.894.573	2.328.383	1.195.972	369.973	245	3.002.980	2.328.383	666.425	8.172
1. ΛΟΙΠΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ	777.236	640.303	90.556	46.373	4	871.232	640.303	229.087	1.842
2. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	1.100.071	895.018	129.007	76.034	12	1.174.916	895.018	276.761	3.137
3. ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ	209.608	164.574	25.574	19.460	0	214.911	164.574	49.702	635
4. ΗΠΕΙΡΟΣ	336.392	253.938	66.762	15.690	2	396.732	253.938	139.909	2.885
5. ΘΕΣΣΑΛΙΑ	740.115	572.359	135.799	31.950	7	796.174	572.359	220.799	3.016
6. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	2.414.558	1.748.911	546.513	119.052	82	2.315.280	1.748.911	555.475	10.894
7. ΘΡΑΚΗ	363.479	291.676	66.743	5.053	7	369.383	291.676	76.049	1.658
8. ΝΗΣΟΙ ΑΙΓΑΙΟΥ	503.697	382.927	82.947	37.815	8	486.680	382.927	102.621	1.132
9. ΚΡΗΤΗ	594.368	445.756	108.188	40.413	11	578.251	445.756	131.233	1.262

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας Π.4: Πληθυσμός ελληνικής και ξένης υπηκοότητας, με διάκριση των ξένων χωρών σε ΕΕ και λοιπές, κατά φύλο και ομάδες ηλικίας

Σύνολο Ελλάδος

Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001

Φύλο και ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Ελλάς ⁽¹⁾	Ξένες χώρες			Χωρίς υπηκοότητα ή αδιευκρίνιστη υπηκοότητα
			Σύνολο	Χώρες ΕΕ	Λοιπές χώρες	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ						
Αμφοτέρων των φύλων	10964020	10166929	796713	57977	738736	378
0-4	530269	491357	38704	2110	36594	208
5-9	546014	502676	43287	2219	41068	51
10-14	587802	540791	46992	2657	44335	19
15-19	728918	666203	62706	3352	59354	9
20-24	836402	738726	97657	3511	94146	19
25-29	850087	738554	111521	4671	106850	12
30-34	873071	771771	101286	6357	94929	14
35-39	785853	705063	80773	6899	73874	17
40-44	783897	716514	67377	5787	61590	6
45-49	715477	667606	47863	4647	43216	8
50-54	689211	655885	33325	4460	28865	1
55-59	562657	543018	19639	3719	15920	0
60-64	642822	626737	16079	3215	12864	6
65-69	625202	613903	11298	1846	9452	1
70-74	546243	537721	8519	1210	7309	3
75-79	329529	324496	5033	750	4283	0
80-84	188470	185812	2655	336	2319	3
85+	142096	140096	1999	231	1768	1

Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα

Συνέχεια του Πίνακα Π.4: Πληθυσμός ελληνικής και ξένης υπηκοότητας, με διάκριση των ξένων χωρών σε ΕΕ και λοιπές, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών

Αρρενες	5427682	4991606	435892	24655	411237	184
0-4	271741	251522	20122	1059	19063	97
5-9	280959	258361	22570	1166	21404	28
10-14	306063	281227	24827	1338	23489	9
15-19	381964	346163	35798	1537	34261	3
20-24	437659	378830	58817	1530	57287	12
25-29	437801	371896	65901	1841	64060	4
30-34	443373	385591	57772	2306	55466	10
35-39	393459	349654	43796	2341	41455	9
40-44	388367	353313	35051	2118	32933	3
45-49	356414	332648	23761	1916	21845	5
50-54	338470	322296	16174	1968	14206	0
55-59	272154	262440	9714	1736	7978	0
60-64	299523	291717	7804	1608	6196	2
65-69	292730	287047	5682	1003	4679	1
70-74	247769	243833	3935	616	3319	1
75-79	145035	142852	2183	328	1855	0
80-84	78804	77666	1138	153	985	0
85+	55397	54550	847	91	756	0
Θήλεις	5536338	5175323	360821	33322	327499	194
0-4	258528	239835	18582	1051	17531	111
5-9	265055	244315	20717	1053	19664	23
10-14	281739	259564	22165	1319	20846	10
15-19	346954	320040	26908	1815	25093	6
20-24	398743	359896	38840	1981	36859	7
25-29	412286	366658	45620	2830	42790	8
30-34	429698	386180	43514	4051	39463	4
35-39	392394	355409	36977	4558	32419	8
40-44	395530	363201	32326	3669	28657	3
45-49	359063	334958	24102	2731	21371	3
50-54	350741	333589	17151	2492	14659	1
55-59	290503	280578	9925	1983	7942	0
60-64	343299	335020	8275	1607	6668	4
65-69	332472	326856	5616	843	4773	0
70-74	298474	293888	4584	594	3990	2
75-79	184494	181644	2850	422	2428	0
80-84	109666	108146	1517	183	1334	3
85+	86699	85546	1152	140	1012	1

⁽¹⁾ Περιλαμβάνεται και ο πληθυσμός διπλής υπηκοότητας (ελληνικής και άλλης)

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας Π.5: Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο, υπηκοότητα και ηλικιακή ομάδα, 2001

Ηλικιακή Ομάδα	Total	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+			
Ανδρες																						
Κύρια Υπηκοότητας																						
1 Ευρώπη	6,333,678	268,928	277,880	302,228	376,112	428,851	422,640	420,742	382,753	380,647	351,808	336,150	289,247	236,481	200,253	246,061	144,173	76,406		56,123		
11 Ελλάδα	4,997,674	261,336	258,167	281,107	346,376	380,798	372,893	386,245	360,476	354,341	333,834	323,120	282,900	231,376	206,850	243,634	142,780	77,826		54,509		
12 Υπόλοιπη ΕΕ	18,810	956	1,062	1,074	1,507	1,121	1,337	1,808	1,777	1,628	1,476	1,402	1,236	1,167	737	475	278	198		76	16,888	
13 ΕΛΞΕΣ	574	46	50	56	26	28	33	30	48	34	48	42	36	35	36	16	8	4		0	422	
14 Κεντρική Ευρώπη	282,437	18,082	17,754	18,828	26,788	40,828	45,729	38,300	28,266	22,811	14,672	9,538	4,752	3,268	2,338	1,480	701	382		330		
Νέα Ευρωπαϊκά Ανιξάρτητα Κράτη	11,680	348	655	946	862	1,222	1,506	1,382	1,308	1,191	871	495	226	228	125	86	66	36		30		
16 Ευρώπη	12,301	141	172	216	876	2,853	1,952	1,007	880	644	908	973	480	407	386	371	340	224		184		
Ευρώπη χωρίς Ελλάδα	335,802	17,573	18,713	21,118	28,737	46,052	49,856	42,497	32,278	26,508	17,874	12,930	6,738	5,106	3,803	2,427	1,380	781		619		
2 Ασία	51,838	1,253	1,435	1,845	2,638	7,788	10,095	8,935	6,438	4,635	2,858	1,598	716	571	353	222	105	51		37		
3 Αμερική	12,708	468	661	876	823	1,110	1,207	907	867	817	693	754	686	708	664	579	370	179		97		
4 Αφρική	10,417	440	270	294	241	838	1,731	2,323	1,782	1,110	897	370	183	108	58	56	30	29		18		
5 Οκεανία	4,183	129	183	237	249	325	443	489	351	203	148	237	266	308	285	218	74	90		24		
	414,868	18,863	22,272	24,281	34,088	68,111	83,132	66,231	41,818	33,271	22,280	14,867	8,678	6,788	4,848	3,487	1,881	1,074		786	348,562 382,432	
Γυναίκες																						
Κύρια Υπηκοότητας																						
1 Ευρώπη	6,464,261	266,945	282,226	278,182	342,431	393,732	404,770	420,091	394,352	388,665	353,442	346,042	287,216	246,117	200,356	286,607	183,666	106,201		86,311		
11 Ελλάδα	5,174,032	239,828	244,124	259,446	320,163	361,153	369,891	386,091	365,246	363,072	334,692	333,191	280,241	234,643	206,828	293,715	181,627	106,063		86,430		
12 Υπόλοιπη ΕΕ	26,067	946	860	930	1,176	1,480	2,328	3,613	4,166	3,327	2,438	2,091	1,603	1,216	670	478	351	188		131	26,222	
13 ΕΛΞΕΣ	1,099	50	64	40	41	50	79	123	158	150	90	94	61	48	31	17	11	7		5	956	
14 Κεντρική Ευρώπη	222,433	14,870	16,203	16,810	17,520	26,176	39,838	27,108	20,801	17,634	12,838	8,186	4,220	3,236	2,370	1,640	1,036	602		430		
Νέα Ευρωπαϊκά Ανιξάρτητα Κράτη	25,837	320	706	980	1,076	2,472	4,057	3,402	3,017	3,184	2,772	1,782	888	603	190	202	135	44		49		
16 Ευρώπη	13,063	130	160	187	2,448	2,402	877	654	866	698	812	708	416	472	468	587	606	337		286		
Ευρώπη χωρίς Ελλάδα	280,219	16,316	18,101	18,736	22,268	32,578	37,779	34,903	29,107	25,493	18,750	12,851	6,976	5,474	3,730	3,062	2,038	1,148		891		
2 Ασία	31,378	1,092	1,363	1,645	1,821	2,628	3,480	4,115	4,029	3,696	2,853	1,797	852	774	462	328	175	89		81		
3 Αμερική	14,548	403	576	718	684	1,118	1,333	1,632	1,938	1,293	1,019	632	664	636	537	388	136	117		117		
4 Αφρική	6,265	388	229	216	231	684	802	863	826	579	270	115	69	62	61	35	22		19			
5 Οκεανία	4,827	131	196	214	225	337	507	747	537	343	238	304	268	290	211	145	68	41		28		
	346,238	18,342	20,483	21,628	26,487	37,288	44,201	42,267	35,817	31,202	23,131	16,061	8,874	7,243	6,014	4,163	2,827	1,436		1,124	285,804 268,727	
ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ																					A+Θ 592,158	

Πηγή: Μελέτη ΙΜΕΠΟ (στοιχεία από την Απογραφή 2001) «Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα», Αθήνα 2004, σελ 18

Πίνακας Π.6:

α) Πληθυσμός ανάλογα με την ομάδα ηλικίας και την υπηκοότητα

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Έλληνες	Αλλοδαποί	Σύνολο πληθυσμού	Έλληνες	Αλλοδαποί
Σύνολο χώρας	10.934.097	10.171.906	762.191	-	-	-
0-4	530.743	492.309	38.434	4,9%	4,8%	5,0%
5-9	546.303	503.489	42.814	5,0%	4,9%	5,6%
10-14	586.597	540.755	45.842	5,4%	5,3%	6,0%
15-19	725.715	666.080	59.635	6,6%	6,5%	7,8%
20-24	1.674.091	1.473.137	200.954	15,3%	14,5%	26,4%
30-39	1.650.393	1.475.104	175.289	15,1%	14,5%	23,0%
40-49	1.489.598	1.379.619	109.979	13,6%	13,6%	14,4%
50-59	1.233.903	1.185.400	48.503	11,3%	11,7%	6,4%
60-69	1.241.968	1.217.943	24.025	11,4%	12,0%	3,2%
70-79	883.210	870.930	12.280	8,1%	8,6%	1,6%
>80	371.576	367.140	4.436	3,4%	3,6%	0,6%

β) Αριθμός και ποσοστά γυναικών ως προς το σύνολο κατά ομάδες ηλικίας

	ΑΛΛΟΔΑΠΕΣ		ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ		ΣΥΝΟΛΟ	
	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%
Σύνολο	346.639	45,5%	5.169.925	50,8%	5.516.564	50,5%
0-4	18.464	48,0%	240.179	48,8%	258.643	48,7%
5-9	20.497	47,9%	244.659	48,6%	265.156	48,5%
10-14	21.545	47,0%	259.186	47,9%	280.731	47,9%
15-19	25.511	42,8%	319.546	48,0%	345.057	47,5%
20-24	37.292	39,9%	360.327	48,7%	397.619	47,7%
25-29	44.237	41,2%	361.883	49,3%	406.120	48,3%
30-34	42.298	43,3%	384.491	49,9%	426.789	49,1%
35-39	35.842	46,1%	353.823	50,2%	389.665	49,8%
40-44	31.227	48,4%	360.642	50,4%	391.869	50,3%
45-49	23.148	50,9%	331.144	49,8%	354.292	49,9%
50-54	16.068	51,8%	328.198	50,4%	344.266	50,4%
55-59	8.879	50,8%	271.476	50,8%	280.355	50,8%
60-64	7.250	51,6%	322.299	52,5%	329.549	52,5%
65-69	5.019	50,3%	318.556	52,7%	323.575	52,7%
70-74	4.167	54,3%	296.502	55,0%	300.669	55,0%
75-79	2.630	57,0%	191.167	57,6%	193.797	57,5%
80-84	1.440	57,3%	117.432	60,9%	118.872	60,9%
85-89	751	56,7%	69.908	61,8%	70.659	61,7%
90-94	273	67,6%	28.115	63,2%	28.388	63,2%
95-99	63	65,6%	7.469	63,3%	7.532	63,3%
>=100	38	39,6%	2.923	58,2%	2.961	57,9%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας Π.7: Κατανομή των μεταναστών ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης, έτος 2001 (ποσοστά %)

Κατάσταση απασχόλησης	Αριθμός μεταναστών	Ποσοστιαία αναλογία
Εργαζόμενος	391.674	51,4
Ζητούσε εργασία	21.593	2,8
Ζητούσε εργασία για πρώτη φορά	18.885	2,5
Μαθητής	85.031	11,2
Συνταξιούχος	30.148	4,0
Εισοδηματίας	1.476	0,2
Οικιακά	108.236	14,1
Άλλη περίπτωση	23.900	3,1
Άτομα ηλικίας < 10 ετών	81.248	10,7
ΣΥΝΟΛΟ	762.191	100,0%

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2001

Πίνακας Π.8: Απασχολούμενοι αλλοδαποί κατά φύλο, ομάδες ατομικών επαγγελματιών και θέση στο επάγγελμα

Υπηκοότητα	Φύλο	Σύνολο	Θέση στο επάγγελμα			
			Εργοδότες	Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό	Μισθωτοί	Συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού
Αλλοδαπή	Σύνολο	391.674	11.152	25.507	348.455	6.560
	Άρρενες	270.771	8.069	17.274	244.376	1.052
	Θήλειες	120.903	3.083	8.233	104.079	5.508
	Σύνολο	100%	2,85%	6,51%	88,97%	1,67%
	Άρρενες	100%	2,98%	6,38%	90,25%	0,39%
	Θήλειες	100%	2,55%	6,81%	86,08%	4,56%
Ελληνική	Σύνολο	3.710.417	475.327	698.417	2.329.771	206.902
	Άρρενες	2.326.250	352.166	533.763	1.395.911	44.410
	Θήλειες	1.384.167	123.161	164.654	933.860	162.492
	Σύνολο	100%	12,81%	18,82%	62,79%	5,58%
	Άρρενες	100%	15,14%	22,95%	60,01%	1,91%
	Θήλειες	100%	8,90%	11,90%	67,47%	11,74%
Σύνολο	Σύνολο	4.102.091	486.479	723.924	2.678.226	213.462
	Άρρενες	2.597.021	360.235	551.037	1.6402.87	45.462
	Θήλειες	1.505.070	126.244	172.887	1.037.939	168.000

Πηγή : ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας Π.9 :

α) Αλλοδαποί κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης (2001)

	Αλλοδαποί (αριθμός)			Αλλοδαποί (%)		
	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες
Μεταπτυχιακός τίτλος	4.799	2.771	2.028	0,6	0,7	0,6
Πτυχ. Ανωτάτων Σχολών	54.647	24.034	30.613	7,2	5,8	8,8
Πτυχ. Ανωτερης Τεχν. Επαγγ. Εκπ.	15.985	6.619	9.366	2,1	1,6	2,7
Μεταδευτεροβ. εκπαίδευση	20.659	8.445	12.214	2,7	2,0	3,5
Μέση Εκπαίδευση	200.324	101.848	98.476	26,3	24,5	28,4
ΤΕΛ – ΤΕΣ	22.710	14.498	8.212	3,0	3,5	2,4
Γυμνάσιο	128.137	75.295	52.842	16,8	18,1	15,2
Απολυτήριο Δημοτικού	166.937	101.130	65.807	21,9	24,3	19,0
Φοιτούν στο Δημ/κό	56.707	29.892	26.815	7,4	7,2	7,7
Δεν γνωρίζουν γραφή	91.286	51.020	40.266	12,0	12,3	11,6
Σύνολο	762.191	415.552	346.639	100,0%	100,0%	100,0%

β) Συνολικός πληθυσμός (εγχώριο πληθυσμό & αλλοδαποί) ηλικίας 6 ετών και άνω, κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης

	Συνολικός πληθυσμός (αριθμός)			Συνολικός πληθυσμός (%)		
	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες
Μεταπτυχιακός τίτλος	82.887	53.781	29.106	0,8	1,2	0,6
Πτυχ. Ανωτάτων Σχολών	844.542	444.691	399.851	8,5	8,7	8,3
Πτυχ. Ανωτερης Τεχν. Επαγγ. Εκπ.	337.739	185.951	151.788	3,4	3,7	3,1
Μεταδευτεροβάθ. εκπαίδευσης	362.605	159.484	203.121	3,7	3,1	4,2
Μέση Εκπαίδευση	2.300.727	1.087.257	1.213.470	23,2	21,4	25,1
ΤΕΛ – ΤΕΣ	398.491	304.183	94.308	4,0	6,0	1,9
Γυμνάσιο	1.159.432	636.332	523.100	11,7	12,5	10,8
Απολυτήριο Δημοτικού	3.139.901	1.530.622	1.609.279	31,6	30,1	33,3
Φοιτούν στο Δημ/κό	654.322	338.427	315.895	6,6	6,7	6,5
Δεν γνωρίζουν γραφή	644.699	345.631	299.068	6,5	6,8	6,2
Σύνολο	9.925.345	5.086.359	4.838.986	100,0%	100,0%	100,0%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας Π.10 : Κατανομή των μεταναστών κατά επίπεδο εκπαίδευσης και γεωγραφικό διαμέρισμα

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
A	762191	1446	3353	52984	17648	20659	200324	13220	9490	128137	166937	56707	21058	70228
B	15146	20	39	1042	468	384	3590	339	296	2516	3287	1151	498	1516
Γ	100178	216	326	7809	2719	2069	23963	2024	1579	16797	22504	7800	3081	9291
Δ	8670	5	16	458	146	128	1725	159	122	1594	2520	724	308	965
E	31957	33	73	1236	423	658	6676	302	234	5239	9322	2657	1096	4008
ΣΤ	15692	14	24	711	225	176	3383	196	115	2869	4392	1294	617	1676
Z	19460	24	60	983	362	626	4960	249	168	3688	4471	1679	427	1763
H	35144	47	76	1385	555	448	7898	610	417	6208	9957	2612	1453	3478
Θ	39397	16	33	1036	388	441	8198	537	446	7023	12030	2852	1578	4819
I	47882	29	79	1770	649	914	11426	891	597	9255	13000	3555	1475	4242
K	370218	898	2390	31884	9774	12262	107390	6830	4712	58847	67832	26728	8783	31888
Λ	9711	16	20	479	182	280	2332	107	112	1744	2638	740	228	833
M	28112	43	84	1742	749	1188	7418	474	314	5299	5697	2102	622	2380
N	40424	85	133	2449	1008	1085	11365	502	378	7058	9287	2813	892	3369
A	100,0	0,2	0,4	7,0	2,3	2,7	26,3	1,7	1,2	16,8	21,9	7,4	2,8	9,2
B	100,0	0,1	0,3	6,9	3,1	2,5	23,7	2,2	2,0	16,6	21,7	7,6	3,3	10,0
Γ	100,0	0,2	0,3	7,8	2,7	2,1	23,9	2,0	1,6	16,8	22,5	7,8	3,1	9,3
Δ	100,0	0,1	0,2	5,2	1,6	1,4	19,4	1,8	1,4	18,0	28,4	8,2	3,5	10,9
E	100,0	0,1	0,2	3,9	1,3	2,1	20,9	0,9	0,7	16,4	29,2	8,3	3,4	12,5
ΣΤ	100,0	0,1	0,2	4,5	1,4	1,1	21,6	1,2	0,7	18,3	28,0	8,2	3,9	10,7
Z	100,0	0,1	0,3	5,1	1,9	3,2	25,5	1,3	0,9	19,0	23,0	8,6	2,2	9,1
H	100,0	0,1	0,2	3,9	1,6	1,3	22,5	1,7	1,2	17,7	28,3	7,4	4,1	9,9
Θ	100,0	0,0	0,1	2,6	1,0	1,1	20,8	1,4	1,1	17,8	30,5	7,2	4,0	12,2
I	100,0	0,1	0,2	3,7	1,4	1,9	23,9	1,9	1,2	19,3	27,2	7,4	3,1	8,9
K	100,0	0,2	0,6	8,6	2,6	3,3	29,0	1,8	1,3	15,9	18,3	7,2	2,4	8,6
Λ	100,0	0,2	0,2	4,9	1,9	2,9	24,0	1,1	1,2	18,0	27,2	7,6	2,3	8,6
M	100,0	0,2	0,3	6,2	2,7	4,2	26,4	1,7	1,1	18,8	20,3	7,5	2,2	8,5
N	100,0	0,2	0,3	6,1	2,5	2,7	28,1	1,2	0,9	17,5	23,0	7,0	2,2	8,3

όπου:

(βλέπε την επόμενη σελίδα)

(Συνέχεια από την προηγούμενη σελίδα)

Όπου :

- A = Σύνολο Ελλάδας
- B = Ανατολική Μακεδονία και Θράκη
- Γ = Κεντρική Μακεδονία
- Δ = Δυτική Μακεδονία
- E = Θεσσαλία
- ΣΤ = Ήπειρος
- Z = Ιόνια Νησιά
- H = Δυτική Ελλάδα
- Θ = Στερεά Ελλάδα
- I = Πελοπόννησος
- K = Αττική
- Λ = Βόρειο Αιγαίο
- M = Νότιο Αιγαίο
- N = Κρήτη

και

- 1 = Σύνολο αλλοδαπών
- 2 = κάτοχοι διδακτορικού τίτλου
- 3 = κάτοχοι μάστερ
- 4 = πτυχιούχοι ανωτάτων σχολών
- 5 = πτυχιούχοι ΤΕΙ
- 6 = πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- 7 = απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης
- 8 = πτυχιούχοι ΤΕΛ
- 9 = πτυχιούχοι ΤΕΣ
- 10 = απόφοιτοι τριταξίου γυμνασίου
- 11 = απόφοιτοι δημοτικού
- 12 = φοιτούν στο δημοτικό
- 13 = εγκατέλειψαν το δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση
- 14 = δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση

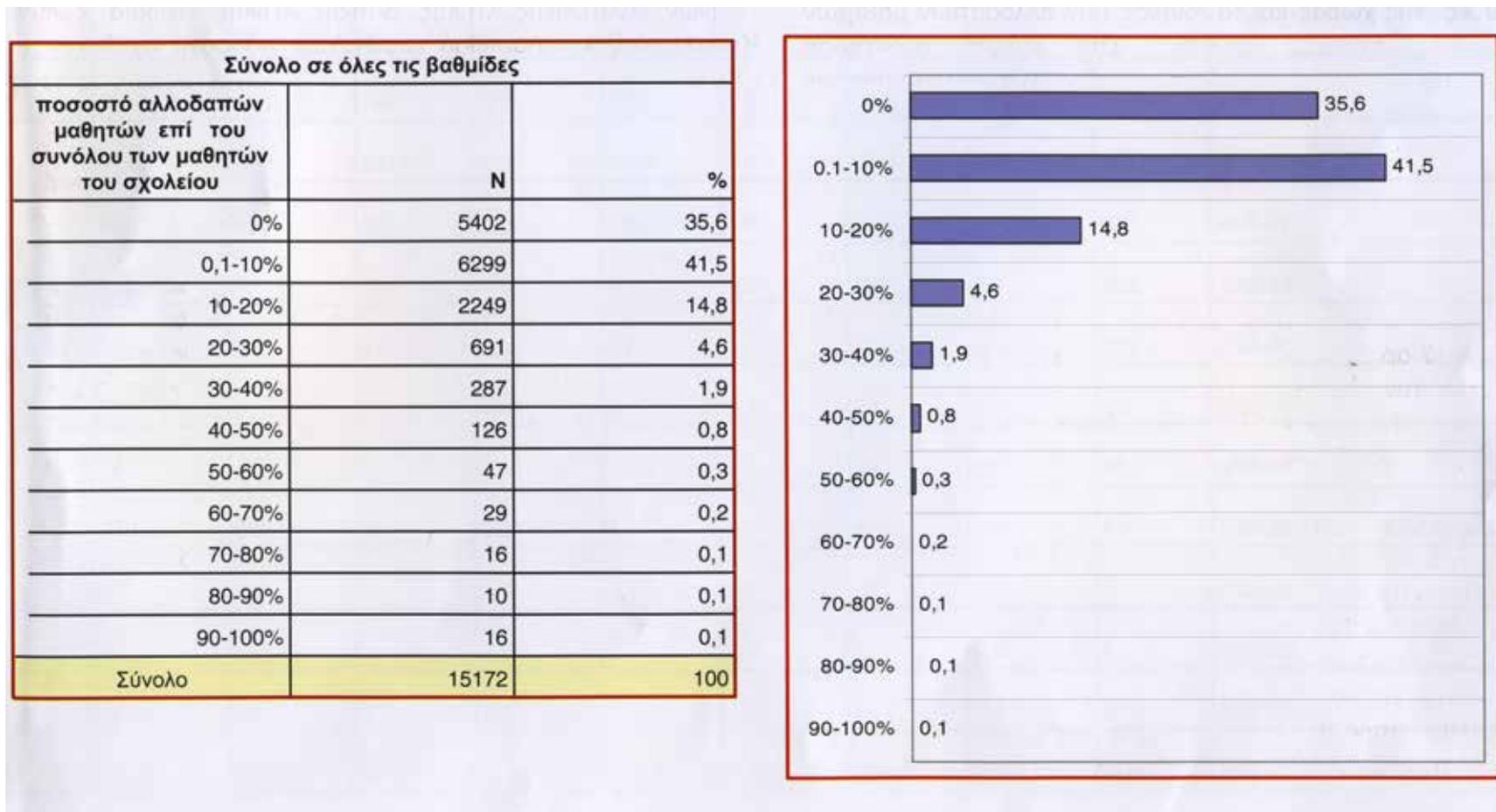
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας Π.11 : Αλλοδαποί μαθητές (σχολικό έτος 2002-2003)

Χώρα Γέννησης	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο	%
ΑΛΒΑΝΙΑ	36,672	33,208	69,880	72.4
ΕΛΛΑΔΑ	5,240	5,052	10,292	10.7
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1,485	1,388	2,873	3.0
ΓΕΩΡΓΙΑ	1,113	1,017	2,130	2.2
ΡΩΣΙΑ	1,050	985	2,035	2.1
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	686	802	1,488	1.5
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	587	556	1,143	1.2
ΑΡΜΕΝΙΑ	555	489	1,044	1.1
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	314	371	685	0.7
ΠΟΛΩΝΙΑ	261	282	543	0.6
ΙΡΑΚ	215	199	414	0.4
ΠΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	182	186	368	0.4
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	178	180	358	0.4
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	141	135	276	0.3
Η.Π.Α.	146	115	261	0.3
ΣΥΡΙΑ	155	99	254	0.3
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	126	120	246	0.3
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	118	98	216	0.2
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	49	68	117	0.1
ΤΟΥΡΚΙΑ	58	56	114	0.1
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	51	56	107	0.1
ΝΙΓΗΡΙΑ	50	48	98	0.1
ΙΤΑΛΙΑ	34	41	75	0.1
ΚΑΝΑΔΑΣ	27	41	68	0.1
Π.Γ.Δ.Μ.	33	35	68	0.1
ΚΥΠΡΟΣ	40	25	65	0.1
ΓΑΛΛΙΑ	25	33	58	0.1
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	29	27	56	0.1
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	34	22	56	0.1
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	26	28	54	0.1
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	23	29	52	0.1
ΙΝΔΙΑ	33	16	49	0.1
ΙΡΑΝ	34	13	47	0.0
ΛΙΒΑΝΟΣ	19	22	41	0.0
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	20	18	38	0.0
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	23	14	37	0.0
ΣΟΥΗΔΙΑ	16	15	31	0.0
ΙΟΡΔΑΝΙΑ	14	16	30	0.0
ΔΟΜΙΝΙΚΑ	12	15	27	0.0
ΕΛΒΕΤΙΑ	13	14	27	0.0
ΒΕΛΓΙΟ	11	11	22	0.0
ΤΣΕΧΙΑ	8	13	21	0.0
ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ	10	10	20	0.0
ΙΣΡΑΗΛ	10	9	19	0.0
ΒΙΕΤΝΑΜ	5	11	16	0.0
ΆΛΛΑ ΚΡΑΤΗ	297	310	607	0.6
ΣΥΝΟΛΟ	50,228	46,298	96,526	100.0

Πηγή: ΠΠΟΔΕ 2006

Πίνακας Π.12: Κατανομή των σχολείων της χώρας με βάση το ποσοστό των αλλοδαπών μαθητών που φοιτούν σε αυτά (2003/04)

Πηγή: ΙΠΟΔΕ 2006

